Nasilje i sport

PAZI, VULIN SNIMA

Četvrti talas korone

MA KAKVE, BRE, MERE

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR cena 250 RSD

01567

9 770353 802002

VREME

broj 1599

26. avgust 2021.

EKSKLUZIVNO

INTERVJU: FEREŠTE HOSEINI, GLUMICA IZ AVGANISTANA

TALIBANI SE NISU PROMENILI, UBIJAJU I DALJE

ADRIS
GENERALNI POKROVITELJ
WEEKEND 14
#živioživot
ROVINJ / 23.-26.9.2021.
www.weekend.hr

VREME

BROJ 1599
26. avgust 2021.

Dragoljub Žarković (1951–2020), glavni urednik od 1991. do 2020.

Zoran Jeličić (1945–2018), glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Marija Janković (foto), Jelena Jorgačević, Slobodan Kostić, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Nasilje na sportskim priredbama:
Pazi, Vulin snima

06 Službe bezbednosti:
Policija, politika i mafija

08 **Crna Gora: Borba protiv organizovanog kriminala**

11 Nuspojave: Ide voz, dobar skroz

12 Vojska Srbije:
Srpska pamet i kineska tehnologija

14 Četvrti talas korone: Ma kakve, bre, mere

18 Intervju: dr Mirjana Devedžić

20 Jugoslovenski prostori:
Nazadovanje dugo tri decenije

24 **Polaganje kamena spoticanja u Zrenjaninu: Na pomenu samome sebi**

28 Kultura sećanja: Ko manipuliše i zašto

KULTURA

32 **Film i priča: I supstanca i spektakl**

35 Sećanje: Čarli Vots

36 Rekapitulacije: Reizdanje albuma Crosby, Stills, Nash & Young, Deja Vu

39 Knjige: Pohvala grešci

40 Intervju: Ferešte Hoseini

SVET

44 Avganistan: Krah koji se dao naslutiti

MOZAIK

52 Razglednica: Tako je kako je bilo

56 Kapitalna izdanja:
Nanosnica lepe izabranice

57 Planeta: Uspomena na koralne grebene

59 Navigator: Robotovlasništvo

62 Vreme uživanja: Radnička kolonija

Reakcije na optužnice protiv škaljarske grupe i Belivuka govore o ozbiljnoj podeljenosti unutar policije i bezbednosnih službi i neophodnosti njihove brze rekonstrukcije
VOISLAV BULATOVIĆ

Od 1992. godine u Nemačkoj se polaže takozvano "kamenje spoticanja" – male, mesingane, u trotoar utisnute pomen-ploče koje treba da podsete na sudbinu ljudi koji su za vreme nacionalosijalizma progonjeni, ubijeni, deportovani, proterani ili oterani u samoubistvo. Kamenje spoticanja je 18. avgusta položeno i u Zrenjaninu, među ostalim žrtvama i u pomen mojim roditeljima, babi i dedi. Jedan od njih bio je posvećen i meni
IVAN IVANJI

Kada ovaj broj "Vremena" budu pred čitaocima 45. Festival filmskog scenarija u Vrnjačkoj Banji biće i zvanično zatvoren. A upravo je pod okriljem festivala predstavljena je knjiga/*studija Priča – Sadržaj, struktura, stil i principi pisanja scenarija* glasovitog Roberta Mekija, a srpsku premijeru je samo veče ranije imao željno iščekivani *nastavak Južnog vetra*
ZORAN JANKOVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: **Lenka Pavlović**

PAZI, VULIN S

Kada se ima u vidu da na istoku i zapadu Partizanovog stadiona ima dosta gledalaca i navijača koji su van navijačkih/huliganskih grupa, koji žive normalnim i mirnim životom, ne pripadaju nijednoj bandi, nisu ni reketaši ni narko-dileri, moguće je poverovati da je došlo vreme da se vlast posredno s njima obračuna pokrivajući svoje delovanje borbom protiv nasilja na tribinama

U pokušaju da se "nešto" uradi sa konstantnim "pogrešnim" navijanjem koje se čuje tamo gde se pojave pojedini navijači Partizana, vlast je odlučila da krene u akciju suzbijanja nasilja i svih oblika nasilnog ponašanja na sportskim priredbama. Tako može da se tumači prošlonedeljni sastanak ministra unutrašnjih poslova Aleksandra Vulina, predstavnika Fudbalskog saveza i predstavnika Srpske lige koja organizuje prvoligaško takmičenje u Srbiji.

Iako je u medijima posle sastanka objašnjavao da se to ne radi zato što neko vređa predsednika SNS-a i Srbije Aleksandra Vučića, nego zato što se želi da se kriterijumi za prekid neke utakmice poštuju dosledno, potez ministra Vulina se u najvećoj meri tumači kao želja vlasti da se konačno zaustavi upravo skandiranje "Vučiću, pederu!" što se tumači ne samo kao vređanje predsednika nego i kao neka vrsta pretnje njemu i njegovoj porodici.

Vulin je najavio da će za te potrebe biti korišćena video-tehnologija na stadionima da bi se, kako je izjavio na gostovanju na TV Prvoj, videlo tačno ko su ti pojedinci koji to rade i "vode navijanje", te da se potom prema njima konkretno primeni zakon. Ono što ministar nije rekao jeste koji zakon i na koji će način primeniti. Šta je ono što ne sme da se skandira jer se time konkretno krši neki zakon?

NAŠI, NJIHOVI I ALEKSANDAR VUČIĆ

Ova "najava borbe" protiv nasilja i nasilnog ponašanja na tribinama usledila je posle utakmice u Novom Pazaru kada su se sastali lokalni Novi Pazar i Partizan iz Beograda. Utakmica je igrana u okviru četvrtog kola Linglong super lige 8. avgusta 2021. godine i na tribinama su se verbalno sukobili navijači oba kluba: Partizanovi su pevali Ratku Mladiću i skandirali "nož, žica Srebrenica", a novopazarska Torcida im je vratila povicima o žutoj kući, o tome kako je Kosovo sused i "veličanjem" Nasera Orića.

U zboru, na tribinama se dešavala obrnuta "tranziciona pravda" – pripadnici dve etničke grupe iskoristili su sportski događaj da bi propagirali svoje vrednosne stavove koji bi valjda trebalo da budu i dominantni vrednosni stavovi njihovih nacionalnih grupa, Srba i Bošnjaka. Dvadeset šest godina nakon Dejtona i zaustavljenog rata u BiH, neki "novi klinci" ponašaju se kao da je 1991. i stadion ne izgleda kao mesto za sportsko nadmetanje nego kao teren na kome treba početi neki novi rat.

Ovaj događaj je izazvao brojne reakcije, a najvažnija je stigla iz Vašingtona. U najkraćem – Stejt department je poručio da je takvo ponašanje nedopustivo. Momenat u kome se Amerika oglasila bio je signal i da ova vlada u Beogradu krene nešto da radi, bilo da "smatra" i javno osudi kao što je to uradio Vučić u još jednom TV obraćanju pozivajući na slogu i bratstvo između Bošnjaka i Srba, bilo da predloži neke "konkretne korake", kao što je ovaj Vulinov predlog video-monitoringa.

Razume se, Vulin nije mnogo mario za to ko šta skandira, njega je više potreslo zašto se utakmica prekida kada skandiraju "naši" (navijači Partizana) nego kada to čine "njihovi" (navijači Novog Pazara); on je javno zatražio da kriterijumi budu isti kao i da se utakmice prekidaju kada se vređa predsednik Aleksandar Vučić.

U tom kontekstu, Vulin se dosetio da postoji Zakon o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama, Krivični zakon i tome slično, ali sem kamera ništa detaljnije nije objasnio na temu šta će se dešavati kada država reši da primeni zakon i kazni one koji ga krše. Pored toga, ceo ovaj slučaj poklapa se sa tenzijom koju je u Bosni i Hercegovini izazvao tzv. Inckov zakon po kome je kažnjivo negirati genocid u Srebrenici. Protiv ovoga je ustala čitava naprednjačka medijska i svaka druga bulumenta u Srbiji, pa se došlo u jednu vrstu paradoksalne situacije.

Naime, dok se govori da će u Srbiji biti zabranjeno da se skandira onako kako se skandiralo u Novom Pazaru i da će oni koji to rade biti snimljeni "na video" i nakon toga procesuirani, u isto vreme se poručuje da je u redu negirati genocid u Srebrenici i da Inckv zakon ne treba poštovati. Dakle, u Bosni se može govoriti "nož, žica, Srebrenica" (što je na paradoksalan i jeziv način zapravo neka vrsta indirektnog priznanja genocida) jer se tako brani Republika Srpska od atribucije da je "genocidna tvorevina", dok će u Srbiji to biti zabranjeno, a uz to i ono pogrdno "Vučiću, pederu".

Zbog ove vrednosne nedoslednosti u nastupu ne samo Vulina i Vučića nego čitave srpske vlasti kada je reč o odnosu prema ratu u Bosni, lako je zaključiti da režim ne želi da zaustavi nasilje na tribinama nego bi da pojača kontrolu države i da uslika one koji vređaju Vučića lično. Ukratko, ideja je da se uvede neka vrsta praćenja ljudi na tribini bez objašnjenja u koje svrhe bi to snimanje dalje bilo korišćeno. Da li će nekog, kada se popne na stolicu i počne da viče "Vučiću, pederu!" pa krenu i drugi oko njega, to dovesti u nepriliku i sukob sa zakonom? Ili će taj snimak samo poslužiti vlastima da "u glavu" upoznaju svoje "protivnike" pa da u drugoj fazi nađu način da im zagorčaju život?

NIMA

UPOZNAVANJE SA PROBLEMATIKOM: Ministar A. Vulin i Vladimir Kovačević, vođa navijača Rada

Kada se ima u vidu da na istoku i zapadu Partizanovog stadiona ima dosta gledalaca i navijača koji su van navijačkih/huliganskih grupa, koji žive normalnim i mirnim životom, ne pripadaju nijednoj bandi, nisu ni reketaši ni narko-dileri, moguće je poverovati da je došlo vreme da se vlast posredno s njima obračuna pokrivajući svoje delovanje borbom protiv nasilja na tribinama.

NOVI ODREDI NA TRIBINI

A da li zaista postoji način da se nasilje konačno protera sa stadiona i da doživimo da je moguće slobodno povesti decu na stadion a da ne mislite da li će im se nešto desiti ili da li ćete morati da »

Slika sa komšijom Dijane Hrkalović

U jeku borbe Aleksandra Vulina protiv organizovanog kriminala i novih najava obračuna sa huliganima, pojavila se fotografija ministra unutrašnjih poslova u bratskom zagrljaju sa izvesnim rmpalijom. Ispostavilo se da je reč o Vladimiru Kovačeviću Kovaču, jednom od vođa navijačke/huliganske grupe FK Rad.

Vulin je potvrdio za "Novosti" autentičnost fotografije i rekao da je ona nastala na koncertu Riblje čorbe – tada mu je prilazilo puno ljudi, a on ne daje obezbeđenju da sklanja ljude od njega.

"Fotografija mene i meni nepoznatog čoveka nastala je na koncertu Riblje čorbe u ponedeljak. Sada ću proveriti ko je u pitanju i objaviću sve što saznam", izjavio je u nedelju 22. avgusta.

Osoba koja se našla na fotografiji pored Vulina je huligan koji je hapšen zbog nelegalnog posedovanja oružja, objavio je portal Nova.rs. U nastavku priče o ovom "navijaču" saznalo se da je on komšija nekadašnje državne sekretarke u MUP-u Srbije Dijane Hrkalović, odnosno da žive u istoj zgradi na Voždovcu u Beogradu.

im objašnjavate svaku psovku i uvredu koja stiže sa tribina? Upravo je tako nešto najavio sam Vulin na TV Prvoj. Rekao je nekoliko zanimljivih stvari: da je bezbednost dece na stadionima najvažnija; da deca nikako ne treba da ulaze u navijačke grupe jer su to sve huligani i da bi roditelji trebalo da obrate pažnju na to, jer smo sad iz slučaja "Belivuk" videli o kakvim se manijacima tu radi; da huliganizam nije ništa dobro i da bi na stadion trebalo da idu porodice da uživaju dok gledaju sportski meč.

Vulin kao da se vratio u devedesete kada je nosio dugačku kosu i glumio hipika, pa je sve ljubav, bratstvo, drugarstvo... Dakle, suprotno od onoga čemu nas je "učio" godinama unazad njegov politički i poslovni pokrovitelj Vučić, koji je govorio i hvalio se huliganskim stažom, učešćem u tučama, posebno sa Hrvatima, koji je za svog sina govorio da je njegovo prisustvo u huliganskoj grupi navijača FK Rada United force deo normalnog odrastanja.

Međutim, u mesecima kada se od vlasti i njene kontrole otrgla grupa Veljka Belivuka, kao da se u vlasti došlo na stanovište da sa "takvima" teško da je moguće dogovoriti se, mada je dogovor napravljen sa grupama koje podržavaju FK Crvena zvezda. Ali, opet, ne vidi se nikakav nov pristup u poslu suzbijanja huliganizma kao prikrivenog organizovanog kriminala. Naprotiv, i ova Vulinova najava više liči na pretnju samo onima koji su protiv vlasti, dok se na tribini, onoj koja je uz Partizan, radi na novom uspostavljanju kontrole preko formiranja novih grupa, pravljenja "novih odreda" koji bi trebalo da "zavedu red".

Da nije tako, valjda bi se bar Vulin i policija pohvalili da su nekog uhapsili i da je neko kažnjen posle incidenata u Novom Pazaru ili onih na stadionu Partizana kada su ti novi odredi bili instalirani na istočnoj tribini u nameri da spreče skandiranje protiv Vučića. Takvih izjava i vesti nije bilo. Štaviše, Vulin se sam zapitao na televiziji: "Na šta bi to ličilo da je Žandarmerija intervenisala u Pazaru?"

NAVIJAČKI SVET NEREDA:
Pretnje države posle kojih se ništa ne dešava
Foto: Blic

Ona možda nije intervenisala i zato što opet neki njeni pripadnici imaju svoju ulogu na tribini, kao što je imao Nenad Vučković u grupi Saleta Mutavog i Veljka Belivuka, a možda i zato što suštinski ova vlast ne vidi u čemu je problem ako se skandira podrška Ratku Mladiću i vređaju žrtve genocida u Srebrenici.

Dalje, ni ova, kao i prethodne vlasti, nikada zaista nije odlučila da se obračuna sa kriminalcima na tribini koristeći ono što joj daju zakoni na koje se poziva, a kamoli da primeni neke od sjajnih mera koje se koriste u svetu. Na primer, da vođama nasilnih huliganskih grupa bude zauvek zabranjen ulazak na bilo koji sportski događaj, da imaju obavezu da se sami jave policiji kada se dešava neka utakmica u gradu i da ako prekrše zabranu budu kažnjeni odlaskom na robiju.

To su metode koje su u velikoj meri ojadile huliganizam u Engleskoj i Evropi i za to zna svaki policajac u Srbiji. Međutim, pitanje je šta zna, može i ume novopečeni pukovnik policije Aleksandar Vulin, jedini čovek kome je uspelo da dobije takav čin bez ikakve zvanične obuke i sa petnaestodnevnom vojnom obukom. Ali, čini se, njega kamera više "loži" od pendreka i primene zakona, pa je moguće da ubrzo budemo svedoci nove afere prisluškivanja samo što ćemo imati i video.

A "dobri huligani" su uvek dobrodošli, taman posla da im se slike nađu na ulazima u stadione i dvorane. Ipak, to je naš dvanaesti igrač. ¶

SLOBODAN GEORGIJEV

Policija,

Ako je suditi po optužnici, Veljko Belivuk je predstavljao neviđenu opasnost po državu samo uz pomoć male ekipe iz SBPOK-a. Tako se došlo u situaciju u kojoj je MUP jednu interesnu grupu zaštitio od druge

Ako se strogo formalno gleda sve što se zbiva u slučaju "Belivuk", bivši zamenik načelnika Službe za borbu protiv organizovanog kriminala Goran Papić mogao bi ispasti "šef mafije", odnosno njenog kraka u državnim organima. Ovakav zaključak bi se mogao doneti između ostalog i zato što je Papić, porodični kum ministra Stefanovića, naime, najviši u rangu policijskih službenika koji su osumnjičeni, hapšeni ili optuženi da su sarađivali sa ovim kriminalnim klanom. Papić se spominje i u optužnici protiv Belivukove kriminalne grupe, ali pošto je navedeno samo prezime, za sada se samo pretpostavlja da se radi o njemu.

SBPOK je, sa druge strane, očigledno targetiran da podnese najveći kadrovski teret u dokazivanju veza Belivukove grupe sa bezbednosnim službama jer u junu je podneta i krivična prijava Višem javnom tužilaštvu protiv Nevenka Marića, načelnika Odeljenja za borbu protiv organizovanog kriminala SBPOK-a koga su mediji predstavili kao Papićevu "desnu ruku".

Uhapšen je, pa početkom avgusta pušten iz pritvora i Božidar Stolić, inspektor Službe za borbu protiv organizovanog kriminala. On je bio osumnjičen da je odavao informacije klanu Veljka Belivuka i šefu Kavačkog klana Radoju Zviceru. Sudija za prethodni postupak Posebnog odeljenja za borbu protiv organizovanog kriminala ukinuo je pritvor po sili zakona, jer Tužilaštvo za organizovani kriminal nije optužilo Stolića. Ovaj inspektor je, inače, bio direktan učesnik istrage protiv pripadnika klana Belivuk–Miljković.

Ispada tako da je Belivuk žario i palio Srbijom, vladao južnom tribinom Parti-

politika i mafija

zanovog stadiona, ubijao nemilosrdno protivnike, a čak i u slobodnijim tabloidnim interpretacijama planirao likvidaciju predsednika države. Sve u svemu, predstavljao je do sada neviđenu opasnost po državu i još mnogo toga. A što se tiče bezbednosnih struktura, sve to je radio samo uz pomoć izvesnog Papića i malobrojne ekipe iz SBPOK-a.

VUČIĆEVA MAŽINO LINIJA

Naravno da je ova teza neozbiljna i neprihvatljiva za sve one koji imalo poznaju prilike u MUP-u i BIA, Goran Papić (ako je o njemu reč) nije imao potencijala, ingerencija a ni realne moći da bude jedina i glavna logistička podrška klanu Veljka Belivuka. Za sva nepočinstva koja su do sada dospela u javnost – sasvim je jasno – Belivuk je morao da ima mnogo snažniju zaleđinu u državnim organima nego što su Papić ili SBPOK.

Aleksandar Vučić je, ipak, odlučio da se borba protiv organizovanog kanala u slučaju Veljka Belivuka zaustavi na ovoj razini i da se ta "Mažino linija" za sada ne prelazi iako su Goran Papić i njegov zastupnik, advokat Branislav Tapušković, stalno ponavljali, kao *qey words*, da je sve rađeno po naređenjima tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova Nebojše Stefanovića.

Čak i Vladimir Đukanović Đuka, jedan od retkih visokih naprednjačkih funkcionera, uporno insistira da se istraga oko Belivuka ne zaustavi na sadašnjoj tački, već da svoj deo odgovornosti ponesu i svi oni koji su bili na čelu ove piramide, pre svih Nebojša Stefanović i Dijana Hrkalović.

Ipak, sadašnji ministar odbrane u poslednje vreme više obraća pažnju na svoju Instagram promociju nego na ove prozivke. Slično se ponaša i Dijana Hrkalović. Očigledno je da ovaj dvojac ne zazire mnogo od pretpostavki i pretnji da će neki trag u slučaju Velje Nevolje odvesti i do njih.

Otkud ovolika sigurnost i samopouzdanje kod Stefanovića i Hrkalovićeve?

Pre svega – iako je uspostavljanje paralelne infrastrukture u policiji i danas njihov glavni oslonac – čini se da afera "Prisluškivanje" daje najbolji odgovor koji objašnjava i današnju situaciju.

Podsetimo se da je uprkos "jaukanju" Aleksandra Vučića tokom više nedelja kako, eto, prisluškuju i njega i članove njegove porodice (čitaj brata Andreja i sina Danila), ova afera je do danas ostala bez ikakvog epiloga. Javnost nije saznala, niti je neko odgovarao povodom tvrdnji da su prisluškivana čak 1882 razgovora predsednika Srbije i članova njegove porodice sa 26 lica, da su Vučićevi razgovori skidani "na belo", dakle prebacivani na papir. Velom tajne ostali su prekriveni organizatori i izvođači radova iako je Aleksandar Vulin gromopucatelno izjavljivao da "postoji ime čoveka koji je razvio sistem prisluškivanja Aleksandra Vučića i mi to ime znamo", te da se zna i ko je to naredio i kome su nošeni izveštaji.

AFERA PRISLUŠKIVANJA PREDSEDNIKA BEZ EPILOGA: A. Vučić

Foto: A. Anđić

"To je sve dostavljeno tužilaštvu i očekujemo da ono da kvalifikaciju dela", naveo je Vulin, a ime osobe koja je "razvila sistem prisluškivanja" Vučića, kako je rekao, biće poznato javnosti kada Tužilaštvo za organizovani kriminal bude podiglo optužnicu.

"NIŠTA LIČNO"

Do danas, međutim, to nije učinjeno, niti će biti u skorije vreme – sva je prilika. Jer, u suprotnom, klupko bi moglo da počne da se odmotava, a na površinu bi isplivale ko zna kakve nepodopštine vlasti. Iako je svima bilo potpuno jasno ko bi mogao da stoji iza toga, ceo slučaj je stavljen *ad acta* a glavni akteri su odšetali na nove pozicije: Stefanović u Ministarstvo odbrane, a Hrkalovićeva u teretanu. I tu se ova afera praktično okončala.

I onima koji su iole sumnjali već tada je bilo jasno zašto je bivši inspektor MUP-a Nebojša Trbović u opširnom intervjuu za "Vreme" rekao "da su mnogi potcenili Nebojšu Stefanovića". Među njima je, na vrhu liste, svakako Aleksandar Vučić. On je prilično kasno shvatio da je izgleda Stefanović i te kako svestan da u Srbiji i bezbednosni sektor funkcioniše na principima poslovne korporacije u kojoj su pravila jasna: vlast služi da se ostvare separatni interesi pojedinaca. Sve ostalo ja stvar tehnologije vladanja. Ili, kao što je Stefanović, tamo negde usred afere "Jovanjica", legendarnom replikom iz *Kuma* parafrazirano poručio Vučiću: "Ništa lično. To je samo posao."

Ušavši u ozbiljan biznis sa preprodajom oružja, pre svega, preko svog pokojnog oca Branka Stefanovića, ali i Dmitra Đurovića, nekadašnjeg direktora Koridora Srbije i još mnogo "biznismena" sličnog profila, Stefanović je morao da zaštiti svoje "porodično srebro", ali i biznis korporacije na čijem čelu se našao. Kad je postalo jasno šta o tome misli Vučić, a to nije bilo teško shvatiti nakon što su režimski tabloidi razvlačili Stefanovića iz dana u dan, on se potrudio da iskoristi poziciju na kojoj se nalazi. Tako se došlo, u najkraćem, u situaciju u kojoj je MUP poslužio jednoj interesnoj grupi da se zaštiti od druge. To je i suština "borbe protiv organizovanog kriminala", kako neki od milošte nazivaju zapravo rat interesnih grupa oko podele plena.

Podsetimo se, po definiciji organizovani kriminal podrazumeva saradnju klasičnih kriminalnih grupa sa državom. Bez te podrške gangovi i gangsteri ostaju na nivou uličnih bandi. To stalno treba imati na umu kad se postavljaju pitanja o tome kada će se u nekoj od optužnica naći oni koji su iz državne infrastrukture rukovodili ili pomagali na različite načine poslovanju Belivuka, Predraga Kuluvije, GIM-a, Veselinovića i Radoičića, Slobodana Tešića... Tu, zapravo, leži jedini i pravi odgovor na pitanje zašto u (nepotvrđenoj) optužnici protiv Belivukove grupe, ali i ne samo tu, nema nijednog visokog zvaničnika, ministra već će se kola, kako izgleda, slomiti na Papiću i nekoliko inspektora SBPOK-a. ¶

VUKAŠIN OBRADOVIĆ

Šta je Belivuk radio u Danilovgradu

Reakcije na optužnice protiv škaljarske grupe i Belivuka govore o ozbiljnoj podeljenosti unutar policije i bezbednosnih službi i neophodnosti njihove brze rekonstrukcije. Navodi da je istraga vođena bez znanja bezbednosnog sektora u Vladi Crne Gore i ANB-a dovoljno govore o kompleksnosti situacije u kojoj se nalazi crnogorsko društvo

Podaci koji prate dve optužnice protiv pripadnika organizovanih kriminalnih grupa, a vezuju se za kavački, odnosno škaljarski klan u Crnoj Gori, makar i u naznakama otkrivaju da mafija na ovim prostorima funkcioniše po definiciji sprege kriminala, policije i politike. Razbijanje komunikacijskih mreža Skaj ECC i Enkročat, te uključivanje crnogorske policije i njihovih kolega iz Srbije dovele su prethodnih meseci do hapšenja i podizanja optužnica protiv organizovanih kriminalnih grupa. Kriptovana komunikacija, koja je donedavno predstavljala tehnološku prednost podzemlja, preko noći je postala ključni alat u procesu kreiranje optužnica i masovnih hapšenja. Policije i tužilaštva Zapadnog Balkana su zahvaljujući Europolu i specijalnim snagama uključenih zemalja gotovo na tacni dobili ogromnu količinu informacija koje su im nedostajale u višegodišnjim istragama.

Međutim, prema tvrdnjama anonimnog izvora podgoričkog dnevnika "Vijesti", činjenica je da kriptovanu aplikaciju Skaj nisu koristili samo kriminalci, već i pojedini nekadašnji visoki funkcioneri javne i tajne policije. Jedan od njih, na primer, koristio je nadimak Kardinal, a drugi Komita. Njihove poruke su predmet istrage, baš kao i njihove veze sa vrhom organizovane kriminalne grupe Kavači. Ta istraga se navodno vodi po nalogu Biroa za operativnu koordinaciju, kako bi se utvrdilo njihovo eventualno učešće u zaštiti te organizovane kriminalne grupe.

Inače, belgijska policija je, nakon dvogodišnje akcije, početkom marta, isključila sa mreže server ECC, zaplenila ga i uhapsila 48 pripadnika organizovanih kriminalnih grupa. Prema njihovoj istrazi, oko 171.000 telefona bilo je opremljeno aplikacijom Skaj ECC, a nadgledajući šifrovane poruke, uspeli su da spreče desetine planiranih zločina, uključujući otmice i ubistva. Prethodno je, u julu prošle godine, evropska policija provalila drugu šifrovanu komunikacionu mrežu Enkročet, što im je omogućilo da nadgledaju kriminalne aktivnosti vezane za isporuke droge, poslove s oružjem i atentate.

KO JE ČOVEK IZ SENKE

Crnogorska Uprava policije podnela je 18. avgusta krivičnu prijavu protiv Veljka Belivuka, Marka Miljkovića (Kratos), Nebojše Jankovića (Hell) i Ratka Živkovića zbog ubistva Damira Hodžića (Kasap) i Adisa Spahića 14. oktobra 2020. u Danilovgradu. U saopštenju SDT-a navodi se da je osumnjičenima pomagao Radoje Živković, inače rođak Radoja Zvicera, jednog od navodnih vođa kavačkog klana, tako što je obezbedio kuću u koju su Hodžić i Spahić namamljeni i likvidirani. Prema tvrdnjama specijalnog tužilaštva, za sada neidentifikovani pripadnici kriminalne organizacije, odveli su Mila Radulovića, zvanog Kapetan, na drugu lokaciju.

U saopštenju se navodi i da su optuženi u Crnu Goru ušli nelegalno, mimo graničnih prelaza, a da je ubijene u kuću u Spužu navodno namamio Živković koristeći prethodno stečeno poverenje. Kao organizatora ove kriminalne grupe, crnogorsko Specijalno tužilaštvo navodi Belivuka koji je planirao izvršenje krivičnih dela, davao uputstva i naredbe članovima, dok je za sada neidentifikovani organizator određivao koje osobe treba ubiti i obezbeđivao materijalna sredstva za izvršenje krivičnog dela. Takođe, "čovek iz senke" je određivao vreme, mesto i način izvršenja krivičnih dela, kao i prikupljanje podataka o kretanju pripadnika suprotstavljenih kriminalnih organizacija koje treba likvidirati. Drugi detalji o identitetu osobe koja je vukla glavne konce nisu poznati iako se u beogradskoj optužnici protiv Belivuka kao njegov šef navodi Radoje Zvicer.

KAPETAN – PREBEG ILI ŽRTVA

Ono što nije jasno jeste sudbina Mileta Radulovića, zvanog Kapetan. Prvo, da li je ubijen, a drugo da li je taj visokopozicionirani škaljarac svojevoljno prešao u suprotstavljeni kavački klan kome pripadaju Belivuk i ekipa. Njegova uloga je nadasve intrigantna uprkos činjenici da se u optužnici pominje kao kidnapovana osoba. Belivuk ga pominje kao Kapetana i najavljuje njegovu skoru likvidaciju, ali postoje indicije da Radulović ista osoba koja se u kriptovanim komunikacijama pojavljuje sa nadimcima General i Fidel. Bezbednosne strukture njegovo ime povezuju sa slučajevima najmanje deset ubistava članova škaljarskog klana. Tako je Cetinjanin R. M. trebalo da se nađe sa njim neposredno nakon što mu se u Istanbulu gubio svaki trag. Istog tog dana Radulović je komunicirao i sa Kotoraninom J. J. nakon što je sleteo u Barselonu i posle toga se gubi bilo kakav kontakt sa njim. Posle dvostrukog ubistva u Atini, kada je škaljarski kriminalni klan gotovo obezglavljen likvidacijom jednog od vođa Igora Dedovića i njegovog saradnika Stevana Stamatovića, Kapetan je među škaljarcima optužio Podgoričanina S. L. za izdaju.

Ne postoje detalji koji bi mogli da potvrde da je Radulović "prebegao" u kavački klan, ali ni dovoljno dokaza da je on doista žrtva otmice ili osoba koju su ucenama pretvorili u najtanju kariku škaljarskog klana.

OPTUŽNICA I ZA DVOSTRUKO UBISTVO U CRNOJ GORI: V. Belivuk i M. Miljković
Foto: print skrin

MAMAC ZA SEKRETARA VLADE

Samo pet dana ranije, po nalogu specijalnog tužioca Miroslava Turkovića, uhapšen je deo kriminalne grupe navodno bliske škaljarskom kriminalnom klanu. Uhapšeni su Danilovgrađanin Milan Brajović, Podgoričanin Dušan Boljević, zatim Nino Korać iz Berana sa prebivalištem u Baru, Aleksandar Raičević i Stefan Mićić, dok se za Kotoraninom Dušanom Dudićem i Podgoričaninom Zoranom Perovićem intenzivno traga. Kao organizatori ove kriminalne grupe navode se Barani Stefan Đukić i Emil Tuzović, koji se nalaze u ukrajinskom zatvoru zbog optužbe da su u maju prošle godine pokušali da ubiju Radoja Zvicera. Zanimljivo je da je protiv bivšeg ukrajinskog poslanika i pomoćnika načelnika Nacionalne policije Kijeva Jevgena Dejdeja, kao i dvojice policajaca, pokrenut krivični postupak zbog sumnje da su tokom maja prošle godine ovoj dvojici obezbedili prevoz kroz Ukrajinu u vreme pokušaja Zvicerovog ubistva.

Meta ove kriminalne grupe bila je sudija Biljana Uskoković, koja sudi Stefanu Đukiću i njegovoj kriminalnoj grupi zbog ubistva Baranina Jovana Klisića i ranjavanje Velizara Gardaševića početkom novembra 2019. Prema navodima crnogorskih istražitelja, ova kriminalna organizacija planirala je likvidaciju glavnog specijalnog tužioca Milivoja Katnića, specijalnog tužioca Saše Čađenovića, bivšeg pomoćnika direktora policije Zorana Lazovića, zatim njegovog sina Petra, inače službenika Agencije za nacionalnu bezbednost i njegovog kolege Ivana Đokovića.

Osim tužilaca i policajaca, na spisku za odstrel Đukićevog klana bili su i Nikola Dedaja iz Bara i Jasmin Osmanagić iz Ulcinja. Prema do sada prikupljenim dokazima, organizator ove kriminalne grupe Stefan Đukić ponudio je milion eura da se podmiti jedan bivši vladin funkcioner, koji je zauzvrat trebalo da inicira smene specijalnih tužilaca. Sagovornik "Vijesti" navodi da je ovaj to odbio da učini. Prema pisanju "Pobjede", u presretnutim razgovorima, u čije transkripte su njeni novinari imali uvid, eksperti Europola evidentirali su komunikaciju Đukića i Perovića sa donedavnim generalnim sekretarom crnogorske Vlade Božom Milonjićem, preko kojeg su "škaljarci" navodno pokušavali da izdejstvuju ekspresnu smenu vrha Specijalnog tužilaštva. Božo Milonjić smijenjen je 14. juna, bez detaljnijeg obrazloženja, a ni sam Milonjić se nije oglašavao tim povodom.

Presretnuti razgovori koje su "škaljarci" obavljali telefonima preko kriptovane aplikacije Skaj ECC otkrivaju da je Đukić davao direktne instrukcije svojim ljudima na terenu – Brajoviću, Peroviću i Dudiću. Prema pisanju "Vijesti", istraga Specijalnog policijskog odjeljenja, Specijalnog tužilaštva, uz intenzivnu pomoć Europola i nekih zapadnih partnerskih službi, trajala je duže od šest meseci, a o njoj, navodno, nisu znali čak ni čelnici bezbednosnog sektora u Vladi Crne Gore i ANB-u.

Inače, Đukić i Tuzović koji su uhapšeni ubrzo nakon pokušaja likvidacije Zvicera u Kijevu, u policijskim evidencijama su označeni kao pripadnici barskog klana, čiji je vođa bio Alan Kožar, ubijen prošlog leta u Grčkoj. Barski klan je blizak škaljarskom klanu i nastao je kao ogranak mafijaškog kartela koji je predvodio Luka Bojović, sada zatvorenik u Španiji. Među uhapšenim škaljarcima našao se i Podgoričanin Zoran Perović, poznat javnosti po optužbama tužilaštva da je jedan od nalogodavaca bombaškog napada na kuću šefa sprovodničke službe spuškog zatvora Saše Burića. Stefan Mićić je svo- »

jevremeno bio pod lupom istražitelja kao jedan od organizatora likvidacije Stefana Đukića novembra 2013. u Baru, a ime Dušana Boljevića pominje se u optužnici protiv grupe Janka Vukadinovića, koja je planirala likvidaciju Belivuka i Marka Miljkovića. Plan je bio da Brajović i Perović, iskusni u rukovanju eksplozivom, postave eksplozivne naprave na daljinsko navođenje ispod automobila policajaca i tako likvidiraju Zorana i Petra Lazovića i Ivana Đokovića. Početkom marta, prema navodima iz prijave, Brajović i Perović su prihvatili da organizuju likvidaciju. No, istražitelji, koji su budno motrili na kriptovanu komunikaciju, bili su upoznati sa detaljima monstruoznog plana, preduzimane su sve neophodne mere opreza, pa su likvidacije onemogućene.

Ova grupa je, prema raspoloživim podacima, planirala i ubistvo vođe zagoričke grupe Radoslava Gila Stanišića i a Slobodan Kašćelan je trebalo da bude eliminisan bombom koju im je nabavio upravo Dušan Boljević.

KO JE SPASAO VELJU NEVOLJU

Početkom godine, neposredno pre hapšenja u Beogradu, Belivuk i Miljković su u Kotoru boravili kod Radoja Zvicera i Slobodana Kašćelana. Navodno, bili su na slavi kod Zvicera. Od ulaska u Crnu Goru bili su pod operacijom 24-satnog nadzora kojom je koordinirao tadašnji pomoćnik direktora Sektora za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije Zoran Lazović, sadašnji savetnik predsednika Crne Gore Mila Đukanovića. U sklopu koordinirane akcije kodnog naziva "Meta", 21. januara sprečena je likvidacija Belivuka i Miljkovića na Aerodromu Tivat – baš u danu kada je trebalo da se vrate za Beograd. Na vanrednoj konferenciji za medije, koju je organizovalo Specijalno državno tužilaštvo i Uprava policije, specijalni tužilac Saša Čađenović otkrio je da je za sledeći dan bilo planirano ubistvo jednog od vođa kavačkog klana Slobodana Kašćelana u vreme kada je trebalo da se pojavi na ročištu pred sudijom Višeg suda.

U tadašnjoj akciji crnogorske policije uhapšeni su Radovan Stanišić, Mile Jovanović i Goran Marković – trebalo je da likvidiraju Belivuka i Miljkovića – dok su za planirano ubistvo Kašćelana osumnjičeni Momčilo Milić, Hasan Turković i Dušan Ivanović. Ispostavilo se da su svi članovi škaljarskog klana. Kasnija istraga je utvrdila kako je organizator grupe za likvidaciju bio Janko Vukadinović, koji je akciju vodio iz zatvora u Spužu.

JEDAN OD VOĐA ŠKALJARSKOG KLANA: Radoje Zvicer
Foto: Detective info

PITANJA KOJE POSTAVLJA POLITIKA

Neposredno pre nego što je obelodanjena optužnica protiv Belivuka, na sednici Odbora za bezbednost i odbranu Skupštine Crne Gore došlo je do verbalnog, a umalo i fizičkog sukoba između Katnića i poslanika Prave Crne Gore Marka Milačića, pošto je Milačić saopštio da bi to skupštinsko tjelo trebalo da sasluša "partnere i kolege Belivuka i ekipe", te da je odgovornost Katnića "u toj grupi veća, politička, sistemska". Milačić je pritom pozvao i na saslušavanje Mila Đukanovića, Katnića, Mevludina Nuhodžića, Zorana Lazovića, Brana Mićunovića.

Milačić je kasnije pojasnio kako je Lazović u januaru ove godine kazao da ne treba da strahujemo od prisustva Belivuka i Miljkovića i da je to izjavio tri meseca nakon što su likvidirali u Crnoj Gori više lica, a neka i kidnapovali, pitajući se da li su ubice bile na oku i u toku ovih likvidacija. Milačić je dodao da se Zoran Lazović, između ostalog, svojevremeno pojavio na svadbi rožajca Safeta Kalića u prisustvu brojnih pripadnika kriminalnog miljea iz regiona i da je iz tadašnjeg ANB-a saopšteno da je Lazović na pomenutoj svadbi bio službeno. "Imajući u vidu da su Milivoje Katnić i Zoran Lazović politički i prijateljski intimusi, treba, a što sam u lice rekao Specijalnom državnom tužiocu, ispitati i njega", istakao je Milačić.

Na sličan način reagovali su i iz Demokratske Crne Gore. Boris Bogdanović je pozvao nadležne da hitno ispitaju Zorana Lazovića, a predsednik Skupštine Aleksa Bečić je u obraćanju javnosti pitao ko je monstruoznu grupu ugostio u Crnoj Gori, sa kim su se sve družili, sretali, ko ih je skinuo sa liste lica kojima je zabranjen ulazak u Crnu Goru. Podsetio je da je, na pres konferenciji krajem januara, tadašnji pomoćnik direktora za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije Zoran Lazović ubeđivao javnost da Crna Gora nema razloga da strahuje od prisustva Belivuka i Miljkovića na teritoriji države, da oni nisu neprijatelji Crne Gore, da ih inspektori Sektora kojim je rukovodio neprestano drže na oku i da će ih sprečiti u svakom pokušaju sprovođenja kriminalnih aktivnosti. "Danas iz saopštenja SDT-a saznajemo da se osnovano sumnja da su oni mjesecima prije toga, upravo u sred Crne Gore, realizovali gnusne zločine", naveo je Bečić.

Zanimljivo je da je potpredsednik Vlade i koordinator bezbednosnih službi Dritan Abazović pozdravio i akciju Specijalnog policijskog odeljenja, Sektora za borbu protiv kriminala i Specijalnog državnog tužilaštva u kojoj su uhapšeni pripadnici organizovane kriminalne grupe "škaljari". "Država će se bez selektivnosti odnositi prema svim kriminalnim grupama. U Crnoj Gori više nemaju šta da traže, jer ćemo na svaki njihov pokušaj vršenja krivičnog djela adekvatno odgovoriti", rekao je on.

Ove dve optužnice i reakcije na njih u visokom stepenu govore o stvarnoj i ozbiljnoj podeljenosti unutar policije i bezbednosnih službi i neophodnosti njihove brze rekonstrukcije. Nesporno, reč je o izuzetno osetljivom i nadasve kompleksnom zadatku. Optužnica protiv škaljaraca rezultat je istrage koja je navodno vođena bez znanja bezbednosnog sektora u Vladi Crne Gore i ANB-a. To samo po sebi ne samo da potvrđuje ovu tezu već otkriva i njene moguće političke implikacije. Kontroverzna izjava Zorana Lazovića, optužnica protiv Belivuka, te činjenica da su optuženi u procesu protiv škaljaraca označili Lazovića za svoju "metu", dovoljno govore o kompleksnosti situacije u kojoj se nalazi crnogorsko društvo.¶

VOISLAV BULATOVIĆ

TEOFIL PANČIĆ

Ide voz, dobar skroz

Srbija je prošarana nesrećnim ljudskim jedinkama koje više ne razabiru nedavnu prošlost od sadašnje oktroisane slike o njoj, a sadašnjost, pak, tumače kao svetlu suprotnost toj istoj nedavnoj prošlosti – onoj prošlosti kakva nikada nije postojala

Stoje ljudi pred jednom beogradskom klinikom ceo dan do podne "čekajući na terapiju", pa od duga vremena razgovaraju, gunđaju, filozofiraju. I "ceo dan do podne" i "dugo vreme" treba shvatiti doslovno: došli su još u sedam, najkasnije osam ujutru, a ako budu imali sreće, razići će se tek oko podne. Četiri, pet sati stajanja na ulici ili u dvorištu, i po mrazu, i po kiši, i po vrućini (jer, molim vas, "korona je", kako da ih pustiš unutra, u zimi zagrejano a leti rashlađeno?), samo zato da naposletku dobiju u ruke jednu (istina, skupocenu) kutiju sa lekovima, koji su ionako komisijski određeni za terapiju njima ili njihovim bližnjima. Mnogi među čekačima su stari i nemoćni, a situacija je iscrpljujuća, kafkijanska, ponižavajuća na mnogo načina. I ponavlja se na svakih mesec dana.

Priča se, kažem, da brže prođe besmisleno rasuto vreme koje vam sile nemerljive bahato kradu, pa tako jedan krene da nešto ogovara "Vučića", drugi uzme da ga brani, a treća, jedna velegradska gospođa umereno napirlitana, od onih koje su vazda iznad situacije i koje "nisu član ni jedne partije", prvo izusti nešto što bi se moglo protumačiti kao blaga kritika na adresu Gospodara, a onda, kao da se ugrize za jezik, ili da bi dokazala svoju besprekornu objektivnost, doda i to da "nam" je, eto, ipak, "Vučić" dao ovaj lek, i hvala mu na tome, a da nam ga "oni pre njega nisu davali", sram ih bilo.

E sad, nije da je "Vučić" izmislio taj lek, nije ni da su to učinili njegovi dvorski alhemičari, to kanda i zahvalna gospođa shvata, nije ni da nam ga "daje" od svojih para, sve je to OK, ali karika koja gospođinom mišljenju nedostaje činjenica je - na koju je izvesni sagovornik poučno koliko i rezignirano upozorava - da se radi o leku nove generacije koji je tek 2016. odobren za upotrebu u Americi, pa posle drugde, i da nikakvi tamo "pre Vučića" otuda nisu ni mogli raspolagati lekom koji nije ni postojao u vreme kad su oni bili "Vučić", ili šta su već bili, pa ga samim tim nisu ni mogli "davati" bilo kome.

Svest o tome, sameravanje događaja i prilika u realnom kontekstu, nekontaminirano sećanje na inače sasvim nedavnu i lično proživljenu prošlost, sposobnost realne komparacije bilo kojeg Nekad i Sad – sve je to negde nestalo, zatrpano je u ovih devet godina od svanuća Vrle Nove Ere sredinom 2012. Intenzivno i masivno pranje mozga dalo je impresivne rezultate, i Srbija je uistinu prošarana nesrećnim ljudskim jedinkama koje više ne razabiru nedavnu prošlost od sadašnje oktroisane slike o njoj, a sadašnjost, pak, tumače kao svetlu suprotnost toj istoj nedavnoj prošlosti – onoj prošlosti kakva nikada nije postojala, nego je naknadno izmajstorisana u retortama "Vučićevih" mozgoperača. A ta prošlost bi se, biblijskim rečnikom, mogla opisati kao *tama nad bezdanom*; ali onda je, hvala nebesima, iz već nekog svog Vitlejema došao "Vučić" i upalio svetlo u našim životima. Ili, u verzijama za predanije vernike vučićevske parareligije, to svetlo je on sam. I kako se on pomera, tako i svetlo ide sa njim, osvetljavajući napokon srećnu i zahvalnu Srbiju.

Tako je u tom svom osvetljavanju tame Gospodar ovih dana sebi, a po njegovom uverenju i Srbiji otkrio – vozove. I zdravo se prijatno iznenadio koliko su vozovi jedna lepa i korisna stvar. "Vučić" je, naime, obišao gradilište *ubrzane* pruge Beograd-Novi Sad, i njegovom oduševljenju nije bilo kraja: Srbija će dobiti "najlepši voz na svetu", "lepši nego u Švajcarskoj" (kod Gospodara, primetili ste, ništa ne može da bude normalno dobro, lepo i korisno, nego sve mora da bude najbolje-ikada-igde, kao u svakom tipičnom slučaju provincijske grandomanije), što je veličanstveno već i zato što su, vajka se "Vučić", "ljudi zaboravili šta su to vozovi". Hm, pitam se *zašto* li su to zaboravili? Da to možda nema neke veoma direktne veze – bez presedanja, dakle – sa mračnim i sramnim ratnim devedesetim godinama, kojima je i on dao svoj ne tako nezapažen doprinos? Ili će i to biti s uspehom atribuirano "onima pre njega", onima koji nam "ne daju" još nepostojeće lekove? Naime, verujem da će ona gospođa iz čekajućeg nesrećništva pred jednom beogradskom klinikom uskoro samu sebe ubediti da pre "Vučića" u Srbiji nije ni bilo vozova niti pruga, kao što nije bilo ni (auto)puteva ni automobila, nego smo taljigali okolo u volovskim zapregama. I sve to uprkos vlastitom potisnutom sećanju, tome što je možda iz voza prvi put videla more, ili je u vozu upoznala neprežaljenog prvog muža. A možda se ubedi i, recimo, u to da Beograd nikada ranije nije imao ni železničku stanicu, mada je stvarnost cinično obrnuta: ranije ju je imao – još od 1880. – a sada je de facto nema. I neće je imati čak ni kad je tobože ponovo dobije.

Tehnika industrijskog pranja mozga bazira se, dakle, na potiskivanju memorije svakog normalno socijalizovanog pojedinca, njenom filtriranju i perforiranju sve do stepena na kojem ona postaje svojevrsno skladište ne-sećanja, divlja deponija iz koje se vije toksični dim lažnog sećanja kao iz Vinče, a život države i društva se deli na mračno Pre i svetlozlatno Sada. Večito Sada, razume se: jer, zašto menjati ono što tako dobro funkcioniše?

Ako na to date odgovor: "zato što je funkcionisalo i ranije, i to uglavnom mnogo bolje", nužno i neizbežno stičete oznaku onog ibzenovskog "neprijatelja naroda". Kao prilježni proizvođač i distributer Ničega, "Vučić" može da opstaje samo na ukidanju sećanja da je Nešto uopšte ikada postojalo. ¶

“Srpska pamet” i kine

Uvođenje “tehnoloških čuda” stavlja u fokus drugu stvar – održavanje sredstava Vojske Srbije, ovakve kakva je i u brojnom stanju kakvo je. Vojsku ne čine samo profesionalna vojna lica nego i, na primer, majstori, od puškara do onih za održavanje tenkova i kamiona

“Pegaz”, “stršljen”, “obad”, “gavran”, “vrabac”, nedostaje još samo “komarac”... Sve su to imena zamišljenih i izmišljenih bespilotnih i sličnih letelica Vojske Srbije, koje postoje samo u fikciji nazovikonstruktora, plus ljudi u Ministarstvu odbrane i Jugoimportu SDPR, koje oni plasiraju u prorežimske medije, a ovi ih neumereno hvale i objašnjavaju kako će to biti “čudo neviđeno”.

Sve, naravno, ostane samo na najavi, ili na polufabrikatu, ali onda se plasira sledeći projekat, isto u najavi, i niko se više ne seća prethodnog. Najbolji primer je famozna raketa “alas”, koja se kao “izvozni posao veka” propagirala od dolaska SNS-a na vlast, kada je predsednik te partije Aleksandar Vučić bio ministar odbrane. Mediji su se utrkivali u hvalospevima famoznom “alasu” – i desilo se jedno veliko ništa. Odgovornost za to, po običaju, niko nije snosio. A onda su se ređali ostali promašeni projekti, pompezno hvaljeni u pomenutim medijima i na prikazima povodom raznih vojnih praznika.

“PEGAZ” BEZ KRILA

U svemu tome državni mediji poput “Večernjih novosti”, želeći rijaliti propagandu, naprave realno antipropagandu hvaleći, na primer, famozni “pegaz”, naoružanu bespilotnu letelicu koja tek treba da se proizvodi, ali u kooperaciji sa Kinezima. Taj “pegaz” se godinama unazad redovno prikazuje na taktičko-tehničkom zboru povodom Dana vazduhoplovstva na aerodromu Batajnica, čak mu “prikače” i neke makete raketa. Ali, na novinarsko pitanje da li smo stvarno toliko bogata država da proizvedemo bespilotnu letelicu za samo jedno “opaljenje”, jer bi je ta raketa svojim potiskom spalila, odgovor se ne dobija. Korona je pomogla vlasti, imaju opravdanje zašto više ne zovu novinare, osim podobnih.

A vest “Večernjih novosti” od prošle sedmice je glasila: “Prvi primerci domaće bespilotne letelice ‘pegaz’ biće uvedeni u naoružanje do kraja godine, tri daljinski vođena aparata, zajedno sa jednom zemaljskom stanicom.” Pa se onda, pored hvalospeva “domaćoj pameti”, uzgred kaže da to ne bi bilo moguće bez tehnološke pomoći Kineza – “kineska braća” su nam velikodušno ustupila svoju tehnologiju da letelicu opreme. U prevodu, svaki student Mašinskog fakulteta je kadar da konstruiše tu letelicu, u koordinaciji sa cimerom sa Elektrotehničkog, ali to je tek početak za njeno pretvaranje u borbenu letelicu – za to je potrebna tehnologija, i to napredna.

Ministarstvo odbrane Srbije i večiti vršilac dužnosti pomoćnika ministra za materijalne resurse Nenad Miloradović zvani Baća godinama se hvale tom letelicom (iako su se svi na prikazima smejali, jer u vazduhu tutnji kao kada ide traktor), a onda “Večernje novosti” slučajno sve razotkriju – ona je neupotrebljiva bez Kineza i njihove tehnologije. Još se u tekstu naglasi da će vojska proizvesti 12 takvih letelica, što u prevodu znači da je višestruko jeftinije kupiti ih od Kineza, pošto o izvozu ne može biti ni reči, ni afričke zemlje to neće da kupe.

KO I ŠTA ODRŽAVA

Uvođenje tih “tehnoloških čuda”, međutim, stavlja u fokus drugu stvar – održavanje sredstava Vojske Srbije, ovakve kakva je i u brojnom stanju kakvo je. Vojsku ne čine samo profesionalna vojna lica nego i, na primer, majstori, od puškara do onih za održavanje tenkova i kamiona.

“Nas su na Akademiji učili i osnovama rada i održavanja motora tenka, da znaš kako otkriti i eventualno popraviti kvar. Ovi u Zagrebu su na Tehničkoj vojnoj akademiji morali znati sve uzroke zastoja i način otklanjanja. A sad Vojna akademija školuje ‘menadžere’, dok majstori odlaze u penziju, da bi radili privatno. A odlaze i ovako – što bi mehaničari radili u vojsci za 30-40 hiljada kada, na primer, kod privatnih autobuskih prevoznika mogu dobiti duplo više?”, kaže izvor “Vremena”, penzionisani oficir sa dugim stažom, i radnim i ratnim. “Nekad se”, dodaje on, “pokvari tenk u mirnodopskim uslovima, na vežbi. Majstor iz kasarne sedne za volan ‘vučnog voza’ (neko rusko čudo, četvrtasto, sa ‘labudicom’ pozadi – prikolica za tenk), ode, ako ne može da ga popravi na licu mesta navuče ga na tu prikolicu, odveze u radionicu i popravi.”

Takvi majstori su danas raritet, naslednici im se nisu pojavili ni zapošlja-

eska tehnologija

STANJE U VOJSCI:
Skupi projekti u magli, održavanje tehnike i naoružanja na ivici
Foto: vSrbije

vali u vojsci, ali ovaj kineski "aranžman" otvara drugo pitanje – kakva su i borbena i druga sredstva u Vojsci Srbije i ko ih održava, koliko su "vlasni" za to?

Vojska je svojevremeno usvojila NATO klasifikacije, što znači da tačno zna koji je broj nekog dela u skladišnim datotekama i gde se nalazi. Nije to bilo važno samo zbog učešća u mirovnim misijama, nego i zbog same vojske. Svojevremeno je bio slučaj, koji se gura pod tepih, da tek remontovani avioni MiG-29 (ministar odbrane je bio Dragan Šutanovac) nisu mogli da lete iz banalnog razloga – nisu imali akumulatore. Šta se desilo – u to vreme, u sklopu reformi, ukinuta Vazduhoplovno-tehnička služba potpala je pod Upravu za logistiku. I šta znaju ti "zeleni" (tako ih zovu vazduhoplovci) šta je akumulator za MiG? Njima je bitno da im se slaže stanje. Akumulator za MiG-29 ili za "dajca", to im je isto. I onda pronađu akumulatore za avione u jednom skladištu kod Pančeva, zahvaljujući zastavniku pred penzijom, koji je znao gde se šta nalazilo.

DOVOLJNO ORUŽJA, NEDOVOLJNO MAJSTORA

Šta Vojska Srbije danas ima? Sredstva raznoraznog porekla nasleđena od JNA, od američkih haubica 155 milimetara do ruskih topova kalibra 130 milimetara. Plus sopstvene proizvode po licenci, što je dobra stvar, jer je bivša država školovala ljude za to.

A kada je prošao rat i došlo poratno vreme, desile su se donacije. Američka vojska pokloni više desetina "hamera", za njihovo održavanje potrebni su kvalifikovani majstori. Onda Rusi poklone svoja vozila (i za to treba ići na obuku), Norvežani cisterne za gorivo, Nemci kamione MAN, a sve to zahteva određeno znanje za održavanje. Plus ruski modernizovani tenkovi T-72, tek to je izazov za održavanje, zbog sistema za upravljanje vatrom. A onda i pešadijsko oružje, kupovano od raznih proizvođača.

"Oružja koliko hoćeš, ali nema majstora oružara. A ne može stanje oružja procenjivati oficir ili podoficir", konstatovalo je jedno "penzionisano civilno lice u službi u JNA". On dodaje: "Svaka čast za belgijske puške 'herstal', svaka čast za 'hekler i koh', treba uzimati ono što je najbolje u svojoj kategoriji, ali to treba održavati. Ne može to raditi neko zaposlen preko veze, zbog takvog bi neko mogao da strada. I pitaj ti te iz Ministarstva šta je sa onom puškom sa izmenjivim cevima, kad će taj koji je to smislio da odgovara za protraćeno vreme i novac."

Oficir saobraćajne službe u penziji navodi za "Vreme" situaciju sa vozilima: "Putnička vozila koja su kupljena, to je uradilo Ministarstvo, bez konsultacija sa nadležnom Upravom, to je zamešateljstvo koje niko ne može raščiniti. U jedinici Vojske u Vranju, na primer, ima putničko vozilo škoda koje, po ugovoru, mora ići na redovan servis u okolinu Zrenjanina. Isto tako i iz Leskovca, neko je potpisivao te ugovore i pravila. Raspitaj se malo za Beograd, kuda idu na servis, iako ih tamo ima dosta ovlašćenih."

Uglavnom, jedino što Vojska Srbije može da bez problema primi su ruska oklopna vozila BRDM-2, godinama najavljivana i hvaljena kao najbolja na svetu – starosti cirka oko 40 godina, i tenkovi T-72, stari 30 i nešto. Dok to državni mediji dižu u nebesa, minisar odbrane dr Nebojša Stefanović mobinguje zaposlene u Vojnotehničkom institutu u Žarkovu, terajući ih da vikendom, neradnim danom, dođu na posao kako bi se slikali s njim i pokazali "tehnološka dostignuća".

A od tih mladih inženjera (i inženjerki) svako od tih sredstava je poprilično starije, čak i od njihovih roditelja. Za to je dovoljna ilustracija priča o "modernizaciji 'gvozdike'", samohodnog ruskog oruđa s kraja Drugog svetskog rata, kao o važnom projektu. Pa da je to moguće, zar bi Rusi to propustili da urade? Čekaju i oni, izgleda, "srpsku pamet". ¶

DAVOR LUKAČ

Ma kakve, bre, mere

Broj novozaraženih od korona virusa u Srbiji rapidno raste, a Krizni štab i državni vrh još uvek ništa ne preduzimaju. Pitanje je zašto

Foto: Aleksandar Dimitrijević /RAS

Dok na uzletu već izvesnog četvrtog talasa pandemije odasvud iz sveta pristižu informacije o novim restrikcijama kretanja i življenja, o kriznim sednicama, u Srbiji se korona tokom celog leta nevoljko pominje, a i kada se pomene mnogi sumnjičavo vrte glavom. Već duže vreme se iz vrha Kriznog štaba mogu čuti slutnje o skoro eksponencijalnom rastu obolelih, do kraja avgusta i do 3000 dnevno. No, stvaranje straha u svesti građana na osnovu epidemioloških proračuna ne daje rezultate.

I prostom evidencijom mogao se uvideti prvo blagi a potom sve veći porast obolelih u poslednjih šest nedelja, ali taj podatak niko nije uzimao za ozbiljno. Letnji raspusti i odmori, putovanja, festivalsko slavlje života, masovke sa pevanjem, ljubljenjem, čestitanjem uspeli su da kod ljudi razviju svest o tome da su koronu oborili na leđa. Opasnost od korone predugo je bila izbrisana sa crne liste prioritetnih tema, postojeće mere postojale su samo na papiru, a to su oberučke prihvatili i građani, pa su sve do juče propisane zabrane i pravila ponašanja tokom leta srušeni kao kula od karata.

ZABORAVLJENE MASKE

Iz mnogobrojnih razgovora sa meštanima i gostima jednog od najvećih turističkih centara u Srbiji mogla bi se steći sasvim pouzdana slika o preovlađujućem odnosu prema epidemiji. Ne samo onih koje korona nije ni dotakla, nego i onih koji su je jedva savladali, lečili se u bolnici ili čak izgubili bliskog člana porodice. Među njima dominira isti stav: "S vrha opet nameštaju velike brojke, kao da opet raste korona, ko njima uopšte više veruje."

U dotičnom turističkom centru tiska se na hiljade ljudi, gusto zbijeni jedni uz druge jedva se kreću u večernjoj štrafti, žamore u načičkanim kafeima i restoranima, i u baštama i unutra. Ama baš niko ne nosi masku, niti drži bilo kakvu distancu. Maske su davno zaboravljen "alat", njih više ne koriste ni prodavci u apotekama. Samo turisti koji dođu sa strane, najpre iz Zapadne Evrope, neskriveno zapanjeni scenama totalne kovid opuštencije na koje su iznenada nabasali.

DVA SVETA

Četvrti odnosno peti talas u Srbiji zahuktava se i uzima ozbiljan danak, samo u jednom danu preminulo je 11 kovid pacijenata. I pored toga niko s vrha i ne pokušava da kontroliše stihiju, makar insistiranjem na osnovnim merama – nošenju maski i distanci. Te stare mere, pre svega stroga kontrola nad njima, potpuno su izostali. U javnom prevozu više se ne nose maske, masovna slavlja se neometano organizuju u zatvorenim salama, grlato se navija na utakmicama i peva na koncertima, rečju dopušteno je sve – u inat koroni.

Država je možda odlučila da građanima stvori privid da korone više nema, da su je zajedničkim snagama pobedili. Krizni štab poslovično kruto epidemiološki najavljuje novu buru, ali dugo nije zasedao i preduzimao nekakve mere, a ako toga nema, računa običan čovek, onda je sve u redu.

Za to vreme lekari se pripremaju za ponovni ulazak u kovid sisteme, njihovi zakazani i dugo čekani odmori u septembru opet su neizvesni, nove kovid bolnice se ubrzano grade i predstavljaju kao uspeh vlasti, dok broj pacijenata u njima rapidno raste.

Dve su realnosti u kojima se odvija život u Srbiji. Korona realnost koja odavno uzima maha i ljudske živote i koja je pretočena isključivo u vapaj države i struke za vakcinisanjem. I druga realnost koja se ogleda u bezbrižnosti ogromnog broja građana koji navodno slave život i oslobođenje svih stega bez ikakvih pravnih sankcija.

"Ne postoji korona, ovde nema korone, ovde je problem samo suša i prašina. Nama treba maska za prašinu a ne za

Foto: Zoran Žestić /Tanjug

Foto: Velimir Ilić /FoNet

PANDEMIJA I MERE: Fudbalska utakmica 17. avgusta 2021; prazne ulice i paradiranje vojske s dugim cevima tokom vanrednog stanja marta 2020.

koronu", kaže jedan čovek čiji je posao vezan za kontakt sa mnogo turista u zatvorenom prostoru i koji, kako kaže, ni lud ne bi stavio masku niti to od drugih traži. Sve dok nije naišao na zapanjenog i "pobesnelog" lekara iz crvene zone koji je jedva uspeo da se izvuče na kratkotrajni odmor i koji se nije libio da mu stručno sve po spisku objasni.

KRIVI SU GRAĐANI

Ministar zdravlja Zlatibor Lončar nedavno je izjavio kako građani za više od godinu dana nisu naučili da se epidemijski odgovorno ponašaju. Istom prilikom ni rečju nije pomenuo političke skupove vladajuće garniture promovisane na svim nacionalnim televizijama a koji se održavaju bez elementarnih mera zaštite. Zašto bi onda iko mogao rasterećene građane između dva talasa kriviti za isto takvo ponašanje.

Najnovije prebacivanje krivice na građane, na početku novog talasa i već vrtoglavog rasta zaraženih, jedan je od najvidljivijih pokazatelja nezrelosti aktuelne vlasti. Ministarka Darija Kisić Tepavčević, u ime Kriznog štaba ponudila je opravdanje: "Svaki dan imamo redovne konsultacije i budite uvereni da sagledavamo sve moguće opcije". Po njoj, načini prevencije su odavno poznati. To što su od prevencije ostala samo pusta slova na papiru ljudima koji rukovode epidemijom čini se kao da nijednom nije zasmetalo.

Epidemiolog prof. dr Zoran Radovanović nazvao je dosadašnje postupanje Kriznog štaba suviše "tromim": "Krizni štab je stao na stanovištu 'lako ćemo dok je ispod 500, kad pređe 500, onda ćemo videti šta ćemo'. Međutim, kad pređe 500, za čas skoči na blizu 1000. Suština prevencije je u blagovremenoj intervenciji, a ne – čekati pa se hvatati za glavu."

Dovoljno preciznih podataka o ispravnom epidemiološkom ponašanju ostatka sveta nema. No, tačno je da se recimo u Nemačkoj u tržne centre, radnje i javni prevoz jednostavno ne može ući bez maske, od početka epidemije pa do danas bez obzira na dnevni broj zaraženih. To je striktno pravilo od koga se od početka do danas nije odstupalo. U Francuskoj takođe.

Zašto našem Kriznom štabu takvo ponašanje stanovništva nije cilj kome teže i zašto su odustali na insistiranju na takvim merama? Njihovi sporadični apeli i molbe, nisu dovoljni, jer dizgine su odavno popustile. Zašto se recimo odustalo, ako se ikada poštovalo, da se prodaje karta za svako drugo mesto u autobusima, u međugradskom prevozu naročito? Nose li se maske u vozovima, kao u zemljama na čije građane bi ministar Lončar voleo da i mi ličimo? Ko je uopšte, po komandnoj dužnosti, nadležan da nadgleda sprovođenje elementarnih mera prevencije i zašto to toliko upadljivo ne radi? Da li su propisane mere za ulazak na festivale zaista poštovane i zašto nije objavljen nijedan podatak o tome koliko posetilaca nije moglo da uđe na feštu jer se pokazalo da su pozitivni na koronu? Da li će SNS skupovi ikada podleći kritici Kriznog štaba i biti od njih prozvani kao najočitiji primer kršenja preventivnih mera?

U širokoj lepezi pitanja i negodovanja, kao jedini pozitivan letnji primer došao je iz leskovačkog Zavoda za javno zdravlje. »

BUSTOVANJE IMUNITETA:
Vakcinacija trećom dozom
Foto: Rade Prelić /Tanjug

Zavod je obavio testiranje u hotelu Gejzer u Sijarinskoj Banji, a tom prilikom je otkriveno da je od ukupno 179 testiranih osoba, 68 njih pozitivno na koronu, 54 gosta i 14 zaposlenih. Da li je to bio podatak koji je alarmirao Krizni štab? Nipošto. Jer tema ovog leta nije bila korona, najmanje njena prevencija, tema ovog leta bili su povećan broj vaučera koje je vlada omogućila i bogate zarade u turizmu, ugostiteljstvu, na festivalima.

U jeku turističke sezone vlada Nemačke je usvojila 3G pravilo, koje bi trebalo da se primenjuje od 23 avgusta. To znači da određene institucije i rekreativne centre mogu posećivati samo vakcinisani, oporavljeni od kovida ili sa negativnim nalazom testa. To važi za klinike, staračke domove, fitnes centre, bazene, frizerske salone, hotele i uopšte zatvorene prostore.

Mnoge francuske turističke regije, u podnožju Pirineja, na granici sa Španijom, a naročito Korzika, pod naletom delta soja uvele su ponovno obavezno nošenje maski na otvorenom. Naročito na Korzici zdravstvena situacija se naglo pogoršala krajem jula, kada je na njoj boravilo oko 130.000 posetilaca.

KOVID POTVRDE

U Italiji, jednoj od zemalja sa najvećim brojem turista, od jula mediji tvrde da se može popiti kafa i pojesti kroasan, ali samo napolju ukoliko se nema digitalni EU zeleni kovid pasoš. Tek kada ga pokažu, turisti mogu ući unutra, bez obzira na nezadovoljstvo ugostitelja zbog ove dodatne obaveze da "čekiraju" dokumenta ljudi, jer to nije njihov posao. Kovid sertifikat se u Italiji zahteva prilikom ulaska u restorane, stadione, muzeje, pozorišta, bioskope, sajmove, bazene i centre za rekreaciju.

Od 1. septembra kovid pasoši biće obavezni nastavnicima, studentima i svima koji putuju vozom, avionom i brodom. Ista inicijativa o uvođenju kovid pasoša u Francuskoj već nedeljama izvodi oko 300.000 ljudi na ulične proteste.

Grčka je usred sezone, od 5. do 13. avgusta na dva popularna ostrva za mlade, Kritu i Zakintosu, uvela noćni policijski čas i 24-satnu zabranu puštanja muzike na svim mestima za zabavu usled dramatičnog rasta epidemije.

U poređenju sa svima njima Srbija i Crna Gora pokazale su indolentnost koju je teško razumeti. U Crnoj Gori, omiljenoj ovogodišnjoj destinaciji za srpske turiste, jer im za odlazak na more nisu bile potrebne nikakve kovid potvrde i testovi, ovog leta boravilo je oko 100.000 ljudi iz Srbije. Već tokom avgusta, Crna Gora je dospela na treće mesto u Evropi po broju novozaraženih na 100.000 stanovnika, iza Gruzije i Kosova. "Severna Makedonija je na 6. mestu u Evropi po broju novih slučajeva, Srbija na 23, a Hrvatska na 41. mestu među 52 evropske države", prenele su podgoričke "Vijesti".

I tokom prethodnog pika, korona je u Budvi "gorela", predlagalo se i uvođenje "preventivnog lokdauna", međutim situacija je postala još alarmantnija u avgustu. U jednom trenutku bile su registrovane čak 2384 do tada obolele osobe.

Prof. dr Radmilo Janković, zamenik direktora Univerzitetskog kliničkog centra u Nišu, upozorio je tada da je "Budva po glavi stanovnika trenutno najzaraženiji grad na svetu" i da se u Crnoj Gori u tom trenutku "nalazi 100.000 ljudi iz Srbije koji su ušli bez ikakvih testiranja".

Epidemiolog iz Kriznog štaba dr Branislav Tiodorović preporučio je "da bi bilo dobro da se ljudi koji se vraćaju sa odmora iz Crne Gore i Hrvatske testiraju" i rekao da će do kraja avgusta rasti broj zaraženih zbog turista koji se vraćaju u zemlju. Hrvatska u tom trenutku ne beleži veliki rast zaraženih, pa njeno pominjanje uz Crnu Goru može biti samo izraz političke korektnosti prema južnim susedima. Na toj izjavi, da bi bilo dobro da se ljudi testiraju po povratku iz Crne Gore i Hrvatske, sve je i ostalo. Krizni štab i Ministarstvo zdravlja su ćutke prešli preko činjenice da se 100.000 ljudi vraća iz zemlje u kojoj korona bukti, ne donoseći nijednu jedinu meru za kontrolisanje nadolazećeg uragana.

ZABRINJAVAJUĆA STATISTIKA

Delta soj je zavrteo ceo svet oko malog prsta i uneo novu pometnju u borbi protiv korone. Ono što je njemu svojstveno, za razliku od svih prethodnih oblika ovog virusa, jeste do sada najbrža prenosivost. Iz SAD stižu informacije da je 83 odsto obolelih zaraženo upravo delta sojem. Za to vreme, snažno se pojačavaju apeli iz svih država za vakcinisanjem kao trenutno jedinom mogućem spasu.

U Srbiji je u avgustu broj vakcinisanih premašio 50 odsto, ali to ne znači da je uspostavljena kontrola nad pandemijom. Ono o čemu se još uvek stidljivo govori je da su u prethodnom talasu korone u značajnom broju oboljevali i vakcinisani sa obe doze. Doduše, ne zna se ni u kom broju, ni sa kakvom kliničkom slikom, ni kojom vakcinom su bili vakcinisani.

U intervjuu za "Danas" prof. Janković je rekao sledeće: "Među onima koji nisu vakcinisani a hospitalizovani su, imamo sve starosne kategorije. Međutim, među onima koji su vakcinisani a nalaze se u bolnici, u velikom broju slučajeva radi se o starijim osobama preko 60 godina, sa hroničnim bolestima, koje su primile dve doze Sinofarm vakcine. Ovo se odnosi na kovid bolnicu u Kruševcu, a verujem da je slična situacija i u Batajnici. Među hospitalizovanima u Kruševcu imamo jednu osobu koja je primila Fajzer i jednu koja je primila Sputnjik vakcinu. Ove podatke treba sagledati naravno i u kontekstu činjenice da je u Srbiji dato najviše Sino-

PONOVO SAV TERET EPIDEMIJE NA ZDRAVSTVENIM RADNICIMA: Kovid bolnica u Batajnici
Foto: Zoran Žestić /Tanjug

farm vakcine, pa da se stoga i može očekivati da najveći broj hospitalizovanih a vakcinisanih budu oni koju su dobili ovu vakcinu. Međutim, i pored toga jasno je da kombinacija starosti, hroničnih bolesti i Sinofarm vakcina traži dodatnu zaštitu."

U svom tekstu "Iskustva sa trećom dozom" objavljenom na portalu Nova.rs prof. dr Zoran Radovanović navodi takođe pojedinačne evidencije koje su sami lekari vodili na nivou klinika u kojima rade: "Tako je dr Zoran Kokić na Vождovcu izračunao da je trećina svih novootkrivenih slučajeva bila vakcinisana. Procenat se kretao od 24 odsto (uzrasna grupa 50–64 god.) do 38 odsto (75+). Njegova koleginica dr Mila Paunić došla je do istog procenta – 33 odsto – kada je ispitivala studentsku populaciju. Po 15 odsto ispitanika primilo je Fajzerovu i Sinofarmovu vakcinu, dok su preostale dve bile retko zastupljene. Preko polovine studenata zarazilo se na putovanju, jedna petina nema odgovor, za sedminu je bila kritična žurka, odnosno rođendan itd. To je sumorna statistika, jer je pre pojave delta varijante zaštita vakcinom bila mnogo bolja."

Prof. Radovanović u pomenutom tekstu ističe kao problem nedostatak stručnih studija i nekih elementarnih podataka o efikasnosti vakcina u Srbiji: "Građani Srbije su nažalost lišeni informacija o oboljevanju od kovida 19 u odnosu na vakcinalni status. Međutim, grubo potcenjivanje vlasti značila bi pretpostavka da niko u zemlji nema predstavu šta se dešava. I za rukovodstvo eUprave bila bi uvredljiva optužba da nije u stanju da poveže dve postojeće baze podataka – o vakcinaciji i o oboljevanju. Nije dobro, pa ni normalno, što nam se uskraćuje uvid u tako osnovne informacije, kao da su najstrože čuvana vojna tajna."

KAKOFONIJA O TREĆOJ VAKCINI

O trećoj dozi vakcine i u samoj struci postoje nedoumice i neslaganja. Dok jedni predstavnici proizvođača vakcina tvrde da za trećom dozom još nema potrebe jer dve doze štite do godinu dana, drugi pak smatraju da u borbi sa delta sojem treba primiti treću dozu nakon šest meseci od revakcine.

Svetska zdravstvena organizacija je čak bila pozvala na uvođenje moratorijuma na davanje treće doze vakcine bar do kraja septembra kako bi se rešila ogromna nejednakost u raspodeli doza između bogatih i siromašnih nacija. A jedan od najvećih svetskih izazova – kako privoleti nevakcinisane da se vakcinišu – sada ponovo kulminira, pa su predstavnici medicinske struke sve jasniji u stavu da prioritet ne bi trebalo da bude davanje treće doze, već se treba fokusirati na ljude koji treba da prime prve dve doze.

U Izraelu je otkriven pad efikasnosti Fajzer vakcine protiv delta soja. Kao zemlja pionir u vakcinisanju Fajzer vakcinom, koju je primilo više od 78 odsto stanovništva i u kojoj se simbolično proslavljala pobeda nad koronom, na dan 23. avgusta 2021. beleži se čak 9948 novih slučajeva zaražavanja i 26 preminulih od korone. Među prvima, Izrael je još u julu počeo da nudi treću dozu stanovnicima preko 60 godina, a sada je granicu spustio na 40 godina.

U Nemačkoj su najavili da će od septembra početi sa davanjem treće doze, ipak u jednoj pokrajini lekari su već dobili poziv za novi čin imunizacije. U Srbiji su takođe stigli prvi pozivi lekarima za treću dozu. Od 17. avgusta u Srbiji je treća doza omogućena svima koji su revakcinisani pre više od šest meseci.

Samo, kojom vakcinom se vakcinisati po treći put? Koja je najefikasnija? Sme li se treća doza kombinovati sa prethodno primljenom vakcinom drugog proizvođača? Da li uopšte treba da se prima treća doza i koliko je koja vakcina učinkovita s obzirom na delta soj? Da li smo sa dve primljene doze zaštićeni 6 meseci ili godinu dana? Jedino što se za sada zna to je da je u Srbiji već dato 29.000 trećih doza vakcina.

Koordinator vakcinalnog punkta na Beogradskom sajmu Zoran Bekić je rekao da se treća doza posebno preporučuje osobama sa slabijim imunitetom. Takođe, rekao je da ko je primio dve doze jedne vakcine i nije se razboleo treba da primi i treću dozu iste vakcine. Važi li to i za Sinofarm vakcine i sve uzraste koji su je primili? Američki stručnjak za zarazne bolesti Entoni Fauči rekao je da će u SAD biti preporučena treća doza vakcine protiv korona virusa za one sa slabijim imunim sistemom. Iskustvo Amerike nama ne pomaže mnogo, jer tamo nije bila odobrena ni kineska ni ruska vakcina, koje su kod nas masovno primenjivane.

"Hodamo neutabanim stazama", kaže u pomenutom autorskom tekstu epidemiolog Radovanović, koji je uz sve vlastite nedoumice i sam posle dve doze kineske vakcine kao treću primio Fajzer vakcinu, "jer se otvara pitanje da li i koliko treba čekati na četvrtu vakcinu. Možda će se pokazati mudrim da se uskoro, pošto smo manje-više zaštićeni vakcinama, prepustimo prirodnom zaražavanju. Reč je o izazovima koji će biti rešavani u hodu."

ZASEDANJE

Današnja vest glasi da je na svom zasedanju, u utorak 24. avgusta, Krizni štab doneo odluku da nastava u školama počne regularno 1. septembra i da časovi traju uobičajenih 45 minuta. Predstavljena su tri modela funkcionisanja škola koja će se primenjivati srazmerno epidemiološkoj situaciji. Prognoze svih stručnjaka uključenih u epidemiološka kretanja su veoma sumorne. ¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Šta Srbija treba da zn

"Misija demografa je da širi istinu o procesima u stanovništvu, da se ne lamentira nad stanjem, pronalaze krivci za nedovoljno obnavljanje i da se razume da Srbija deli sudbinu većine zemalja evropskog kontinenta"

Svakodnevna prisutnost u medijima i govori političara o depopulaciji, intenzivnom procesu demografskog starenja, nedovoljnoj reprodukciji, starenju radne snage i sličnih tema iz domena nauke o stanovništvu, ukazuje da su nam demografi potrebni. Drugo pitanje je da li su mladi koji upravo imaju priliku da dobiju indeks toga svesni. Demografija se izučava na Geografskom fakultetu Univerziteta u Beogradu na posebnom studijskom odseku, planirano je da ovog septembra primi 30 brucoša, od kojih su 20 na budžetu.

Dr Mirjana Devedžić, redovni profesor, šef Odseka za demografiju na Geografskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, kaže da se čini "kako su i javnost i državne strukture postali svesni koliko procesi u razvitku stanovništva utiču na sve socijalne sisteme, razvojne procese, organizaciju društva, planiranje, perspektive. Činjenica je da su do aktuelnog stanja doveli dugoročni demografski procesi i da, osim u stručnim krugovima, nije bilo dovoljno senzitivnosti da se oni na vreme prepoznaju, sve dok nisu poprimili dimenzije koje se ne mogu prevideti i koje se kvalifikuju kao alarmantne."

"VREME": Kako je ta prisutnost demografskih tema uticala na zainteresovanost mladih za vaš Odsek?

DR MIRJANA DEVEDŽIĆ: Čini se da prilikom izbora fakulteta potencijalni studenti ne percipiraju uzbudljivu demografsku fenomenologiju niti znanja, veštine i kompetencije koje im studije demografije nude. Moguće je da im ostanu van vidokruga zbog fokusiranja na kurentne studijske programe i(li) one sa dugom tradicijom. To je posebno evidentno ove godine, kada nas je kovid kriza onemogućila u uobičajenoj promociji studija demografije, te je ostalo još 15 slobodnih budžetskih mesta u drugom upisnom roku. Za mene je to svojevrstan paradoks, jer se upravo u vreme pandemije najviše govorilo o mortalitetu, koji je jedna od fundamentalnih demografskih tema i izučava se tokom studija zajedno sa epidemiologijom. Stručna, ali i javna diskusija bile su praćene i diskusijom o dostupnosti i verodostojnosti podataka, efektima krize na natalitet i mobilnost stanovništva, nezaposlenost s obzirom na povratak onih koji su u inostranstvu bili privremeno ili neformalno zaposleni. Upravo su ovo intrigantne teme o kojima je bilo reči u medijima i profesionalnim krugovima. Tako je i konferencija Društva demografa Srbije bila posvećena kovid krizi. Slobodno mogu reći da se u proteklih godinu i po dana demografija odvijala pred našim očima intenzivnije nego što je to uobičajeno, da su "tihi" demografski procesi bili očigledniji. Međutim, prilično je iznenađujuće da je stručni kadar, koji je nakon četvorogodišnjih studija najkompetentniji da se bavi demografskom problematikom, još uvek neadekvatno pozicioniran u društvu. Postoji disproporcija između značaja demografskih tokova za društvo i nedovoljne angažovanosti stručnog kadra, neobjašnjive neprepoznatljivosti atraktivnosti demografske fenomenologije i studija demografije, i široke primenljivosti metodologije koju demograf izučava.

Odsek za demografiju postoji već 22 godine, dovoljno da bude uočen.

Zapravo, tradicija proučavanja stanovništva na Geografskom fakultetu je veoma duga. Dovoljno je samo spomenuti monumentalnu, evropski značajnu antropogeografsku školu Jovana Cvijića i njegovih sledbenika. Od 60-ih godina organizovane su poslediplomske studije o stanovništvu, kao jedine u okviru bivše SFRJ. To je tradicija kojom se ponosimo. Sadašnje studije demografije su interdisciplinarne, a nastavu izvode afirmisani stručnjaci različitog osnovnog univerzitetskog obrazovanja – demografi, geografi, ekonomisti, lekari, sociolozi, prostorni planeri, stručnjaci za GIS i računarstvo... Interdisciplinarnost je u skladu sa razvojnim tendencijama nauke o stanovništvu, i dok se nekad laički demografija poistovećivala da statistikom zbog kvantitativne analize na kojoj počiva, danas je ona kompleksnija, jer pruža i kontekstualna tumačenja analizom utvrđenih pojava i procesa u stanovništvu.

Demografska istraživanja se najčešće poistovećuju sa statistikom i proračunima, što običnom čoveku ne deluje primamljivo. Da li utisak vara?

Čak i za one koji nemaju afiniteta prema statistici i proračunima, treba istaći da demografska statistika nije nesavladiva, a da omogućava da se neke od tema, koje se mogu izučavati i bez kvantitativnih pokazatelja, dodatno argumentuju demografskim metodom. Spomenuću samo neke od takvih aktuelnih tema koje se izučavaju na studijama demografije. Recimo, problematika rodnog pitanja, međugeneracijske podrške, bračnosti i porodice, ljudskih resursa, etničkih distanci, geopolitike, regionalnih neravnomernosti... Ako tome dodamo i fundamentalne demografske teme nataliteta, mortaliteta, migracija, demografskih struktura (starosne, ekonomske, obrazovne ....), projekcija stanovništva i populacione politike, mislim da možemo reći da studije demografije nude za svakog po nešto, a za nekoga sve.

Kako biste definisali dobrog demografa?

Naša vizija/misija je da dobar demograf odlično poznaje izvore podataka. Tu ne mislim samo na podatke iz popisa i vitalne statistike sa kojima mora biti "familijaran", nego i brojnih drugih socijalnih statistika i međunarodnih anketa. Dobar demograf ume da sirove podatke pretoči u relevantne pokazatelje, pogodnije za tumačenje i komparacije. Dobar demograf je dobar analitičar. Dobar demograf razume društvene zakone i sisteme. Treba naglasiti da je najnovijim procesom akreditacije nastavni plan i program inoviran i,

a o svom stanovništvu

Foto: Iz privatne arhive

da se našalim, da ćemo od jeseni školovati demografa druge generacije. Naime, u novom programu predviđeno je savladavanje osnova programiranja, statističkog softvera SPSS, GIS tehnologije, kvalitativnih istraživačkih metoda, svega što bi unapredilo veštine demografa i omogućilo im širok spektar radnih mesta.

Česte su priče o odumiranju nacije. Da li taj strah postoji i u drugim državama?

Opadanje broja stanovnika nije sudbina samo Srbije. Neke zemlje su u mogućnosti da to reše imigracijom, te je to opcija o kojoj treba ozbiljno razmišljati i kada je Srbija u pitanju. Ni "demografski strah" nije novost. Tokom 19. veka, kada je snaga države merena brojnošću populacije, došlo je do upadljive preraspodele moći između evropskih država. Dok su evropska Rusija, Nemačka, Austrougarska, Italija, Engleska i Vels uvećali svoje stanovništvo dva do tri puta, Francuska je populaciono ojačala samo oko 40%, zbog opadanja nataliteta. Sa druge strane, upravo je to bio razlog velikog uzleta u istraživanju stanovništva u Francuskoj, te je demografska škola u ovoj zemlji jedna od najstarijih i najpoznatijih i u današnje vreme. Ako bih pravila paralele, onda bi možda situacija u razvitku stanovništva u Srbiji mogla da bude inicijator napretka ove naše naučne discipline. Sa druge strane, volim da citiram izjavu svetski poznatog demografa da je demografija mala, ali fascinantna disciplina. Ovog puta podvlačim reč fascinantna. U vezi sa demografskim pitanjima ima mnogo zabluda. Stručnjak bi trebalo da ih razbije. Stoga mislim da je misija demografa i da širi istinu o procesima u stanovništvu, da se ne lamentira nad stanjem, pronalaze krivci za nedovoljno obnavljanje, veruje u "čarobne štapiće", da se osvesti da se kvantitet može zameniti kvalitetom, da se razume da Srbija deli sudbinu većine zemalja evropskog kontinenta, da su neki procesi prisutni na svetskom nivou, te da se i bogatije zemlje suočavaju sa njima.

Pitanje zbog koga vi i ja razgovaramo: da li su Srbiji potrebni demografi?

Nemam sumnje, neophodni su. Mi verujemo kako je svakoj opštini potreban bar jedan demograf. Iako su neki demografski procesi univerzalni, postoje specifičnosti u načinu na koji se odvijaju u lokalnim sredinama, tempu, intenzitetu, ekonomskom ili kulturološkom okruženju, stepenu urbanosti. Na kompetencije demografa mogli bi da se oslone i neka preduzeća, javni sektor, udruženja građana., nevladine organizacije. Upravo je potpisan memorandum o saradnji našeg fakulteta sa fondacijom "Za porodicu" iz Banjaluke u cilju realizacije projekta "Prijatelji porodice". Ugovor o saradnji, koja je odlična, imamo i sa Republičkim zavodom za statistiku, a primer dobre saradnje našeg fakulteta je i projekat o migracijama urađen za potrebe Kabineta za demografiju i populacionu politiku u vreme kada je dr Slavica Đukić Dejanović bila ministarka bez portfelja. Mislim da je vreme da se demografski izazovi prepuste onima koji su se za to školovali, koji će se time baviti bez ostrašćenosti, stručno. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Foto: Mario Strmotić

Nazadovanje dugo tri decenije

Iako svaka od njih na svom posebnom putu, države nastale raspadom SFRJ streme ka evrointegracijama i pripadnosti zapadnom svetu. Čak i ako bi uspele da se integrišu, one koje nisu postale članice Evropske unije, a ni one koje već jesu (Slovenija i Hrvatska), čini se da nisu dostigle evropske standarde u punom obimu i na način da su prevaziđeni problemi iz prošlosti. Sve to trpi običan čovek – građanin

Raspad bivše Jugoslavije i stvaranje većeg broja manjih država na njenim razvalinama imali su za posledicu potpunu društvenu dezorganizaciju i urušavanje sistema vrednosti, ali i unazađivanje međususedskih odnosa u ovom delu Evrope. Bez obzira na napore poslednjeg jugoslovenskog premijera Ante Markovića i reformatorski nastrojenog dela tadašnje jugoslovenske elite, prevagnuli su nacionalizam, ratovi, pljačka, korupcija, degradacija kulture i svih sfera društva. Običan čovek u svim delovima bivše Jugoslavije našao se na udaru masovne hipokrizije. Od "obrisanih" u Sloveniji, srpske manjine u Hrvatskoj, naroda u Bosni i Hercegovini (BiH), preko inflacijom i ratom izmorenih građana Srbije i Crne Gore (CG), do makedonskog stanovništva raspolućenog po nacionalnoj osnovi – zapravo, svi su zajedno delili istu sudbinu, istina sa varijacijama na temu.

BOSNA I HERCEGOVINA

Ratom razrušena, a u miru nefunkcionalna BiH je po mnogo čemu izuzetak od pravila. Od toga da je svoj unutrašnji oblik i strukturu dobila na osnovu mirovnog sporazuma sa izmenama nakon rata učinjenim intervencijom međunarodnog faktora, do podeljenosti u svim sferama u svakodnevnom životu običnih građana BiH. Tako se u školama u oba entiteta i Distriktu Brčko na sve tri strane (bošnjačkoj, srpskoj i hrvatskoj) uče tri različite istorije i kreira različita sadašnjost, odnosno "stvarnost". Pa onda i ne čudi kontinuirana nestabilnost koja vlada u BiH.

Teški ratni zločini, desetine hiljada

Foto: Rade Prelić /Tanjug

SIMBOL BESKRAJNOG KONFLIKTA: Proslava Oluje u Kninu i komemoracija u Busijama

mrtvih, stotine hiljada prinudno raseljenih, kao i veliki broj izbeglica povratnika, te interno raseljenih lica, savremeno bosansko društvo čine nestabilnim. Ni Međunarodni sud pravde, ni Haški tribunal, a da se o nacionalnim sudovima i ne govori, nisu doveli do preko potrebnog pomirenja i promene kursa ka napred. BiH, "Jugoslavija u malom", i dalje funkcioniše po etničkom ključu, ne odmičući na taj način daleko u reformama, jer svaki izbor po ključu zaključava šansu za napredak i gledanje u budućnost.

Poslednji u nizu kamen spoticanja predstavlja izmena Krivičnog zakona BiH koju je promulgovao Visoki predstavnik za BiH Valentin Incko na kraju svog mandata, čime je postalo kažnjivo negiranje genocida u Srebrenici. Sporna izmena krivičnog zakonodavstva je naišla na otpor mnogih građana, ali i člana predsedništva BiH iz reda srpskog naroda Milorada Dodika, te vlasti Republike Srpske, što je dodatno produbilo krizu. U normalnim okolnostima, država bi sama (bez pomoći međunarodnih sudišta) procesuirala ratne zločine, a društvo bi smoglo snage da se suoči sa prošlošću i nastavi svoj razvoj. To se nije desilo u BiH ni nakon više od četvrt veka od postizanja Dejtonskog / Pariskog mirovnog sporazuma.

CRNA GORA

Za Crnu Goru je karakteristično i nešto o čemu se nije mnogo govorilo u javnosti, ali lebdi već tri decenije nad savremenim crnogorskim društvom i istorijom – agresija na nebranjeni grad kulture Dubrovnik s početka devedesetih. Tadašnji crnogorski režim činili su "reformisani" komunisti u okviru Demokratske partije socijalista Crne Gore (DPS), koju je vodio dvojac Momir (Bulatović) – Milo (Đukanović), tada i te kako na strani režima Slobodana Miloševića, došavši na vlast u maniru "antibirokratske" revolucije, zaposednuvši upravljačku aparaturu i zdušno učestvujući u (ne)delima Miloševićevog režima.

Istina, Đukanović se "predomislio" polovinom devedesetih nakon što je izvršen najveći deo ratnih zločina u oružanim sukobima u BiH i u Hrvatskoj. Iako podeljeni u dva suprotstavljena tabora, čini se da ni DPS, kao ni ostatak DPS-ovskog režima koji je prebegao u druge partije, nisu odustali od zajedničke aktivnosti – zataškavanja agresije na Dubrovnik, koja je podsticana i potpomagana upravo iz Crne Gore. Istina, i međunarodna zajednica je dobrim delom prećutno prešla preko nemilih događaja koji su za posledicu imali agresiju na Dubrovnik – javno pozivanje na napad na Dubrovnik u crnogorskoj javnosti i mobilizaciju "dobrovoljaca". Taj greh je prećutno oprošten, te ni brojne međunarodne organizacije nisu uslovile prijem Crne Gore u njihovo članstvo, postavljajući pitanje umešanosti njenog režima u ovaj sramni čin. Onda i ne treba da čude drugi problemi koji su nastali u potonjem periodu – kriza nacionalnog identiteta, orvelovske bravure Đukanovićevog režima zarad opstanka na vlasti, ali i nesnađenost nove političke garniture koja je osvojila deo vlasti nakon izbora 2020. godine. Rečima Valtazara Bogišića "što se grbo rodi, vrijeme ne ispravi", najbolje bi se jezgrovito objasnilo stanje u Crnoj Gori.

Tako se savremena Crna Gora suočava sa dubokom političkom krizom i zategnutim odnosima između predsednika Republike i nove zakonodavne i izvršne vlasti, ali i brojnim nerešenim pitanjima, posebno onim koja se odnose na »

manjinska prava, kako Srba tako i drugih manjina koje se sporadično bune. Odnosi među verskim zajednicama ništa manje nisu zategnuti, pa čak ni između pravoslavaca – pored Srpske pravoslavne crkve i kanonski nepriznate Crnogorske pravoslavne crkve, javila se ideja i o trećoj pravoslavnoj crkvi.

SRBIJA

Politička i ekonomska nestabilnost, praćena kulturnom hipokrizijom, karakteriše Srbiju u ovom trenutku. Dve decenije nakon petooktobarskih promena i reintegracije u međunarodnu zajednicu, Srbija se, osim odsustva rata i hiperinflacije, ne razlikuje mnogo od stanja u kojem se nalazila u poslednjoj deceniji 20. veka. Ne samo što je ista politička garnitura na vlasti, već i zbog toga što je sistem vrednosti u društvu potpuno razrušen, a državne i društvene institucije degradirane do krajnjih granica.

Nesuočavanje sa prošlošću postalo je konstanta, ne samo u smislu niskog stepena procesuiranja ratnih zločina pred domaćim sudovima, već i u pogledu svake negacije umešanosti pojedinaca i grupa u ratne zločine u BiH i Hrvatskoj, bez obzira na postojanje pravosnažnih sudskih presuda Haškog tribunala. Kriminalne afere se ređaju jedna za drugom, od korupcionaških do uličnih obračuna kriminalaca, pa čak i do aktivnosti kriminalnih grupa nalik sicilijanskim. Ako se na sve to dodaju i problem Kosova i "tapkanje u mestu" koje je postalo manir svih vlasti u Srbiji od raspada SFRJ, slika Srbije postaje jasnija.

Političke institucije koje su građene nakon petooktobarskih promena (uvođenje reda u već postojeće institucije i formiranje nezavisnih tela) jedna po jedna su padale u proteklih deset godina. Takođe, vredno pažnje je i to što je i među elitom koja je iznela promene bio nemali broj onih koji su udarali klin u ploču. Njihova promena boja nakon dolaska Vučićevog režima na vlast, najbolje pokazuje udvorički mentalitet, koji je možda i najzaslužniji za osujećenje reformi koje su započete.

Dok traju politička trvenja, država i društvo nazaduju. Osim vidljivih boljitaka u vidu razgranjavanja mreže autoputeva i relativno uspešne vakcinacije, gotovo da u svim ostalim sferama Srbija strmoglavo pada ili održava trend stagnacije iz devedesetih. To održava apatiju među stanovništvom, a glasačko telo drži anesteziranim, te nemoćnim da demokratskim putem izvrši promene.

HRVATSKA

Narativ u Hrvatskoj, makar sudeći po medijima, čini da se Hrvatska ne pomera znatno unapred. Vesti na Hrvatskoj radio-televiziji ili u drugim vodećim hrvatskim medijima, prosečnom konzumentu informacija stvaraju sliku o kontinuiranom i neprekidnom opsadnom stanju u Hrvatskoj i stalnoj navodnoj pretnji od manjinskog stanovništva. Iako su državljani Hrvatske, sada i građani Evropske unije (EU), to nije donelo mnogo osim velikog odliva mladih iz Hrvatske u druge delove EU. Zapravo, stvaranjem narativa o veštačkom neprijatelju prikrivaju se pravi problemi sa kojima se suočava savremeno društvo u Hrvatskoj.

Simbolima i narativom Domovinskog rata odavno su zamenjene vrednosti narodnooslobodilačke borbe iz Drugog svetskog rata, povampirujući duhove neslavne ratne prošlosti, što se čini neretko i uz podršku vlasti, bilo odlikovanjem ratnih zločinaca, bilo neprocesuiranjem ratnih zločina.

Hrvatska je možda jedina država na svetu koja ima nesuglasice vezane za kopnenu i pomorsku granicu sa skoro svim svojim susedima: jedno vreme, istovremeno sa gotovo svim susedima – Slovenijom, Saveznom Republikom Jugoslavijom (Srbija i Crna Gora) i Bosna i Hercegovina. Tako je režimu u Zagrebu bilo sporno meandriranje Dunava, parče zemlje na Prevlaci (što nije bilo od malog značaja, zbog potencijalne podele Boke kotorske) i Piranski zaliv (maratonski arbitražni spor sa Slovenijom).

Pošto je iskusila probleme evrointegracija, te kočenje od strane suseda (Slovenija), Hrvatska se postavlja na sličan način prema Srbiji. Iako u odnosu sa Srbijom ima iza sebe neuspešnu parnicu pred Međunarodnim sudom pravde, svako malo dolazi do zategnutosti odnosa na relaciji Zagreb–Beograd, i tako joj izmiče svaka mogućnost građenja dobrosusedskih odnosa.

SLOVENIJA

Slovenija je gotovo mirno stekla nezavisnost, a potom postala članica EU i NATO-a, nije ostala pošteđena uloge desnice i brojnih nedela na unutrašnjem planu. Slovenija je svoj identitet i pravac nakon secesije gradila na negiranju prošlosti, ne libeći se i onih ekstremnih odluka – ekspatrijacije (nepodobnog) dela stanovništva, manjina kojima je beskrupulozno oduzeto državljanstvo. Međutim, međunarodna zajednica na ovaj slučaj nije ostala bez reakcije, doduše poprilično zakasnele. Ona se ogledala u odluci Evropskog suda za ljudska prava u slučaju Kurić i ostali protiv Slovenije, gde je Sud u Strazburu konstatovao da su vlasti Slovenije prekršile ljudska prava brisanjem dela svog stanovništva iz matičnih knjiga. Takva konstatacija, iako za pohvalu, nije plod države, ali ni društva u Sloveniji, već opet spoljnog faktora, što čini upitnim slovenačku "samostojnost" i sposobnost da samostalno i na najvišem nivou primeni međunarodne standarde.

PUTOVANJE U "INOSTRANSTVO": Granični prelaz između dve bivše republike
Foto: Aleksandar Plavšić / Tanjug / Vojnet

Pošto je izašla iz Jugoslavije, Slovenija je vrlo brzo brisala veze sa nekadašnjom federacijom u čijem sastavu je bila decenijama. Međutim, sudeći po brojnim diplomatskim "akcijama" ne bi se moglo reći da je Slovenija potpuno nezainteresovana za ostatak bivše Jugoslavije. Pa tako pojava tzv. "nonpejpera" u kojem je predloženo prekrajanje granica i mnogo štošta od strane zvanične Ljubljane, ostala je bez odgovora, osim izvesnog ograđivanja. Vredi se prisetiti oštrih reakcija koje su dolazile iz Slovenije pošto se sredinom osamdesetih godina prošlog veka pojavila u javnosti verzija Memoranduma Srpske akademije nauka i umetnosti. A treba dodati da su čelnici Slovenije bili najglasniji u tom periodu u pogledu položaja i prava kosovskih Albanaca i statusa Kosova u okviru SFRJ. Stoga, manir mešanja u pitanja vezana za druge, doskorašnje članice zajedničke države predstavlja trend i sadašnje slovenačke vlasti.

SEVERNA MAKEDONIJA

Severna Makedonija, iako pošteđena ratova devedesetih, nakon osamostaljivanja pozabavila se ekonomskim problemima, krizom identiteta i osporavanjem njenog naziva što ju je kočilo u integraciji u međunarodnu zajednicu. Ova zemlja se tako, pokušavajući da izgradi sopstveni identitet napuštajući jugoslovensku federaciju, suočila sa time da je skoro tri decenije u svom nazivu imala prefiks "jugoslovenska" (Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija). Međutim, ni novo ime (Severna Makedonija) nije željeno (Republika Makedonija), već iznuđeno rešenje.

Najveća kriza koja je destabilizovala Severnu Makedoniju nastala je zbog sukoba početkom dvehiljaditih što je produbilo nacionalnu podeljenost između Makedonca i Albanaca. A nije ni zanemarljiv veliki uticaj Bugarske. I u drugim sferama u kojima Severna Makedonija pledira da ide svojim zacrtanim putem, prisutni su poteškoće i padovi. U evrointegracijama se nije odmaklo daleko, trvenja na nacionalnim osnovama nisu prevaziđena, a ni ekonomija ne cveta.

KOSOVO*

Kosovo, sa zvezdicom ili bez nje, po mnogo čemu predstavlja presedan u međunarodnoj zajednici, ali i na evropskom kontinentu. Od toga da je u problemu sa priznanjem sopstvene državnosti (skoro polovina članica međunarodne zajednice i dobar deo međunarodnih organizacija nisu priznale Kosovo), do unutrašnje nestabilnosti, u prvom redu zbog visokog stepena kriminaliteta i korupcije i neprocesuiranja ratnih zločina, odnosno procesuiranja ratnih zločina u rudimentarnom obliku. Građenje "kosovarskog" narativa, čemu teži režim u Prištini, kao prosperitetnog, multinacionalnog i multikonfesionalnog, demokratskog društva, u koliziji je sa stvarnim stanjem stvari. Svedoci smo tako brojnih pojedinačnih incidenata prema pripadnicima srpske manjine – gotovo svakodnevnih, a sada već i tradicionalnih, incidenata skrnavljenja bogomolja i grobalja za verske praznike, naročito za Zadušnice. Ovakav manir režima u Prištini predstavlja realnu nesposobnost da izgradi savremeno demokratsko i evropsko društvo. To i ne čudi ako se ima u vidu da je dugi niz godina na vlasti u kosovskim institucijama veliki broj ljudi sa veoma sumnjivom prošlošću.

Dokazi da savremeno (nezavisno) Kosovo ne predstavlja Izrael u godinama svog formiranja (od 1948) jesu emigracija mladih i odsustvo masovnog povratka ljudi na Kosovo. Tako su stotine hiljada Albanaca za svoj dom izabrale adrese u Švajcarskoj, Austriji, Nemačkoj, Švedskoj i drugim zemljama zapadne demokratije, umesto u novoformiranoj "državi" Kosovo. Ima li boljeg odgovora na pitanje vezano za "oslobođenje" od Jugoslavije, odnosno Srbije, za koje su se borili, od toga da mladi naraštaji albanskog porekla, raseljeni širom sveta, ne žele da borave na Kosovu, osim u svojstvu turista.

BLAŽENI U NEZNANJU

Iako svaka od njih na svom posebnom putu, države nastale raspadom SFRJ streme ka evrointegracijama i pripadnosti zapadnom svetu. Čak i ako bi uspele da se integrišu, one koje nisu postale članice Evropske unije, a ni one koje već jesu (Slovenija i Hrvatska), čini se da nisu dostigle evropske standarde u punom obimu i na način da su prevaziđeni problemi iz prošlosti. Sve to trpi običan čovek – građanin. Negiranje jugoslovenskog identiteta, pod kojim su generacije odrastale i stasavale, dovelo je do ozbiljne krize identiteta kod mlađih generacija. Tako se dešava da u tri generacije jedne porodice pripadnici različitih generacija potpuno drugačije gledaju i na prošlost i na sadašnjost, ali i na budućnost. Ovaj sukob generacija nije onaj uobičajeni, gde su starije generacije konzervativne, a mlađe progresivne, i to sada i na ovim prostorima ne važi. Ako i zamislimo da će u jednom trenutku sve države nastale raspadom SFRJ biti članice EU i uspešno se integrisati u evropsku porodicu, ostaje onda dilema zašto su nam sukobi i nesrećne devedesete bili potrebni.

Hroničari prve dve dekade, ali po svemu sudeći i treće decenije 21. veka, neće imati mnogo toga dobrog da zabeleže kada je reč o državama i društvima nastalim raspadom SFRJ, osim da konstatuju odsustvo rata. Stabilnost koja je u Jugoslaviji u posleratnom periodu (nakon Drugog svetskog rata) građena godinama i uzlaznom putanjom (do određene tačke i trenutka) ovde ne može da se zabeleži. Ako bi nešto moglo tome da svedoči to su dve stvari – neprocesuiranje i prikrivanje ratne prošlosti i zločina i masovno emigriranje mladih, obrazovanih i radno sposobnih stanovnika iz svih država regiona.

Mladima na ovim prostorima ostaje da zbrajaju medalje na Olimpijskim igrama i sagledavaju koliki bi bio zbir medalja da su novonastale države ostale u sastavu Jugoslavije, ili im ostaje da se raduju ukidanju rominga u regionu, kao deliću normalnog života koji se podrazumeva u savremenom svetu. Možda žive blaženi u neznanju da su generacije njihovih roditelja odrastale mnogo slobodnije i bez svesti o granicama, i ne sanjajući da će njihovim potomcima mnogo šta biti nedostupno. ¶

BOJAN STOJANOVIĆ

NEMAČKI PATENT U SRBIJI:
Autor Ginter Demnig
Foto: I. Keckesi

Na pomenu samome sebi

Od 1992. godine u Nemačkoj se polaže takozvano "kamenje spoticanja" – male, mesingane, u trotoar utisnute pomen-ploče koje treba da podsete na sudbinu ljudi koji su za vreme nacionalosijalizma progonjeni, ubijeni, deportovani, proterani ili oterani u samoubistvo. Kamenje spoticanja je 18. avgusta položeno i u Zrenjaninu, među ostalim žrtvama i u pomen mojim roditeljima, babi i dedi. Jedan od njih bio je posvećen i meni

Piše: **Ivan Ivanji**

Ponudili su mi da sednem na jednu od nekoliko neudobnih, tvrdih stolica poređanih na sredini pešačkog mosta u Zrenjaninu. Desno od nas stajali su mnogi ljudi, iza nas bilo ih je još više. Predsednica lokalne Jevrejske opštine pozdravila je prisutne, mene među prvima. Čudna je to privilegija biti pozdravljen među prvima samo zbog toga što si slučajno ostao živ, a tvoji roditelji nisu. Zar je to nekakva zasluga?

Desno od nas stajala je elita. Predstavnici ambasada Izraela i Nemačke, mnogih institucija i društva. Nisam pažljivo slušao, ne znam koga i šta su predstavljali. Pogled sam bacio udesno gde su bili predstavnici verskih zajednica. Sasvim napred rimokatolički sveštenik u svojoj odori sa velikim krstom na grudima. Protestantski sveštenici se van službe u crkvama kreću u civilu, nisam mogao da ih prepoznam. Mene je čudilo što mi je bolno, baš bolno nedostajao duhovnik Srpske pravoslavne crkve negde napred, u prvom redu. Ako je bio prisutan, zašto nije stajao gde mu je bilo mesto? Zar ne bi bio lep gest da je došao nadležni vladika? Rekoh sebi: Šta te se to tiče?!

Na komemoraciju povodom 80. godišnjice deportacije Jevreja iz Zrenjanina i Banata 18. avgusta 1941. došli smo na poziv gradonačelnika Zrenjanina Sime Salapura i predsednice Jevrejske opštine Zrenjanin Ljiljane Popov. Tada je deportovano njih 1.288, među njima i moji roditelji. Deda i baba sa očeve strane su se sami poštedeli svega toga, ranije su izvršili samoubistvo. Ni gospodina Salapura nisam zapazio među prisutnima. Mislim da je bio red da nas je on, koji je potpisao poziv, takođe pozdravio.

Glavni rabin Srbije Isak Asiel je održao prigodan, kratak govor i očitao kadiš, jevrejsku molitvu za mrtve.

Iz razmišljanja kojim sam pokušavao da odagnam plač za ubijenim roditeljima koji mi je navirao, za ocem koji je imao 42 i mamom koja je imala 40 godina, trgao me je poziv da bacim cvet u Begej. Ustajem teško, prilazim ogradi. Dole je nekada tekla živa reka u kojoj sam kao dete

PREŽIVELI: Ivan Ivanji i Teodor Kovač
Foto: I. Keckesi

TREĆA GENERACIJA: Iva Ivanji polaže cveće na spomen obeležje precima
Foto: I. Keckesi

plivao, na kojoj sam veslao, u koju je moj deda i sa više od sedamdeset godina sa trambulina naglavačke skakao u savršenom stilu. Sada je Begej zelena, smrdljiva žabokrečina. To je ljudski greh. Vlasti su presekle reku koja je bila uređena kao kanal, ne bi li dobili veštačko jezero. Ili su se preračunali ili nisu negovali tu vodu u centru grada, tek ona je sada močvara.

Bilo mi je žao da lepi cvet bacim u to blato, ali sam se podvrgao protokolu. Kada je to bilo obavljeno, oni elitni posetioci su u ime onih koje su predstavljali skupim vencima napravljenim od svežeg cveća prekrili prljavo dno kanala. Bila je to zapravo odlična simbolika.

CRNI GOLUB

Prepodnevno sunce je nemilosrdno sijalo, organizatori se nisu pobrinuli da makar mi, koji smo sa opravdanim razlogom sedeli na stolicama, budemo u hladu. Ne znam da li je to rabinova zasluga, da li se tako dogovorio sa svevišnjim gospodom, tek oblaci su prekrili sunce u pravi čas, taman za onoliko koliko je bilo potrebno da se obave sve predviđene formalnosti.

Dok je trajala ceremonija, doleteo je jedan crni golub, seo na stub na sredini mosta, proveravao situaciju, napravio nekoliko krugova, opet sleteo, pa mahnuo krilima i nestao brzim letom u letnjem nebu. Ni na pamet mi ne bi palo da takvu patetičnu, sladunjavu scenu opišem u romanu, ali u stvarnosti se baš tako dogodilo, stvarnost se ne drži naših ljudskih pravila, pa neka tog goluba tumači kako ko hoće.

ČETIR' KONJA DEBELA

"Četir' konja debela teram preko Begeja...", glase najpoznatiji stihovi pesme o "Bečkerečkoj ćupriji". Gde je ta čuvena ćuprija? Upravo smo stajali na njoj. Veoma davno ovde se nalazio drveni most, ali je 1904. postavljen gvozdeni most u stilu secesije koji je izgrađen prema nacrtima projektnog biroa "Ajfel" u Parizu. Biroa onog istog Gistava Ajfela koji je sagradio toranj što je postao simbol Pariza. Na taj most se odnosi pesma o ćupriji. Krštен je kao "Eržebetin most" – *Erzsébet hid* – posle oslobođenja 1918. dobio je ime "Dositejev most", ali mi smo ga prosto zvali Veliki most. Srednji deo se ručnim vrtenjem kurbli mogao podizati da bi ispod njega mogle da plove veće lađe, to je radilo osmoro ljudi. Voleo sam da ih posmatram.

Naravno da takav most nije bio zgodan za novo vreme, nešto uzvodno sagrađen je novi most od armiranog betona sa četiri saobraćajne trake, a slavni gvozdeni most, za koji bi moglo da se kaže da je Ajfelov, prosto je srušen. Umesto da ga sačuvamo, to remek-delo secesije prodali smo u staro gvožđe. Mi? Ja lično nisam, ali nisam ni glasno protestovao. Niko se tada nije setio da će na ovom mestu itekako biti potreban prelaz za pešake. Tačno na mestu gde je stajao most srušen 1971. postavljen je ovaj bezlični sa koga smo vence i cveće bacali u žabokrečinu.

BIZNIS SA MRTVIMA

Valjalo se premestiti na mesto gde će se položiti kamenje spoticanja. Taj običaj – da ne kažem manir – nastao je u Nemačkoj. Autor projekta je neuspeli likovni umetnik Ginter Demnig koji je u Patentnom zavodu Nemačke zaštitio tu svoju ideju: 9 x 9 santimetara velike pločice od mesinga na kojima je posebnom mašinom, znači bajagi ručno, gravirao ime i prezime, datum rođenja, datum i mesto smrti, koncentracione logore ili zatvore žrtava nacionalsocijalizma, sa namerom da se polože u trotoar na adresama na kojima su stanovale. Kada sam shvatio da žele da postave takve oznake pred kućom u kojoj sam proveo detinjstvo, samo što nisam pobesneo. Nameravao sam da na licu mesta napravim skandal. Taj Demnig je u Nemačkoj i mnogim drugim državama položio više od 100.000 tih "kamenova spoticanja". U Srbiji je za svaki kamen naplatio 132 evra, osim toga 200 evra za svoj kratki govor povodom polaganja i, naravno, putne troškove i troškove boravka. Zarađivao je milione na račun mrtvih.

Srećom, prvo sam proverio šta misle prijatelji u Nemačkoj čije mišljenje cenim. Rekoše kako je činjenica da je na taj način mnogo, mnogo više učinjeno da bi se podsetilo na zločine nacizma nego sa zbirnim, bezličnim spomenicama ili spomentablama. Demnig je čak za to dobio i neki visoki orden.

Odustao sam od svoje namere da napravim skandal. Svejedno ne razumem zašto se moj rodni grad – danas Zrenjanin, kad se rodih Veliki Bečkerek, dok sam odrastao i krenuo u školu Petrovgrad – odlučio za Demniga, a nije naručio neku sličnu, okruglu ili romboidnu, svejedno kakvu ploču, »

od nekog našeg umetnika. Nisam od onih koji svoj patriotizam dokazuju uzvicima "kupujte naše", ali prosto više volim naše sokove ili naša piva, pa bih više voleo i da je neki naš umetnik mojim roditeljima napravio spomen-obeležje, umesto stranca za koga je to biznis, a ne umetnost.

Sticajem okolnosti, sedeli smo jedan pored drugoga, Demnig i ja, pa sam mu ispričao u četiri oka svoje sumnje u njega i šta sam sve o njemu pročitao u nemačkim medijima i pitao ga šta tačno piše u njegovoj prijavi patentnom zavodu. On je dosta cinično uzvratio pitanjem da li znam šta je autorsko pravo. Odgovorih jednako ljubazno da veoma dobro znam, ali je nešto važnije prekinulo naš razgovor, pa se na njega nismo vraćali. Posle je bio opkoljen ljudima koji su mu se divili.

ORDINACIJA JE ZATVORENA JER SU LEKARI UBIJENI

Valjalo je preći koju stotinu i više metara, savladati nekoliko za mene surovih, visokih stepenika. Pomagao mi je Dušan Juvanin, koji me je dočekao u Zrenjaninu kada smo najmlađa unuka i ja stigli automobilom. Juvanin je čudo od čoveka. Po osnovnoj profesiji mi je kolega, građevinski tehničar. Univerzitetske spreme nema. Nemam ni ja. Ali pored ostalog je istoričar amater koji o istoriji, pre svega našeg zajedničkog rodnog mesta, ali i mnogo šire, više zna nego što može da se pronađe u svekolikim arhivima iz kojih je vredno prepisivao sve što ga je zanimalo. Već mi je ranije davao fotokopije dokumenata o mojoj porodici, mojim precima sve do čukundede, o kojima pojma nisam imao. Dušan mi je pomogao da se krećem sve vreme u Zrenjaninu.

Pred ulazom u kuću u kojoj sam proveo detinjstvo, iz koje sam krenuo u školu, opet stolice, zaštita od sunca nije potrebna, senku baca sama zgrada. Nisam se u njoj rodio, doselili smo se kada sam imao godinu dana. Rodne kuće se ne sećam, rekoše mi gde je, ali sam zaboravio. Vlasnik jednospratnice bila je Pravoslavna crkvena opština. Zavojito stepenište vodilo je samo do dva stana, u jednom je stanovao prota Popov, u drugom mi. Sedam soba, od kojih je jedna bila čekaonica, druga ordinacija. Roditelji su mi bili lekari.

Ranije je tu stanovao deda. Otac i stric su se rodili u istom stanu. Negde oko 1930. deda se preselio preko puta u manji, trosobni stan, a ovaj prepustio nama. Svejedno, opravdano je da se smatra da je stanovao na toj adresi, što su zlatasto sjajne kocke, koje će biti kamenovi spoticanja, i za njega položene na ovoj adresi – Kralja Aleksandra 47. Ali zašto je spremljeno šest takvih kocki, po jedna za babu, za dedu, za oca, za majku i...?

Proveravam i zapanjeno konstatujem da je po "kamen" napravljen i za moju sestru i mene.

Čitam tekst na jednoj od ploča:

"Ovde je živela
FELISIJA IVANJI
Rođ. 1876.
Pobegla u smrt
14. 4. 1941,
Veliki Bečkerek
Petrovgrad"

Isto za dedu, samo je različita godina rođenja. Sviđa mi se "pobegla... pobegao u smrt", a ne samoubistvo.

Za oca i majku slično: Franja Ivanji – rođ. 1899 – stradao 1941 – topovske šupe, a za mamu Ida Ivanji – rođ. 1901 – stradala 1941 – Beograd. Kod mame su mogli i da konkretizuju "Logor Staro sajmište" ili po zvaničnom nazivu "Judenlager Semlin", ali to po mom mišljenju nije važno.

A šta to piše o meni? Ivan Ivanji – rođ. 1929 – deportovan – Aušvic Buhenvald – oslobođen. Slično za sestru Ildi, samo što su logori Terezin i Bergen-Belzen. Da su me pitali, ja to ne bih dozvolio. To sam i rekao pred nekim uključenim kamerama, ne znam da li su preneli. Više bih voleo da su na zid kuće u kojoj sam živeo stavili tablu sa natpisom "Ovde je detinjstvo proveo pisac Ivan Ivanji". Vratio bih na zid table da "dr. Franja Ivanji ordinira od 9-11 i od 15-17", drugu tablu koja bi objavljivala da "dr. Ida Ivanji ordinira od 11-13", a preko njih natpis "ordinacija zatvorena jer su lekara ubili".

Trebalo je da položim po cvet na tatin i mamin kamen. Zamolio sam unuku Ivu da to učini umesto mene.

SETIMO SE ONIH KOJI UMIRU SADA

Valjalo je smiriti se i govoriti. Ponosan sam što mi je to pošlo za rukom. Rekao sam otprilike da jesam ovde proveo detinjstvo, da sam proživeo što sam proživeo, ali da sad treba misliti i svu svoju empatiji pokloniti ne prošlosti, nego onima koji sada umiru, sada, možda i ovog trenutka dok mi ovde stojimo. Baš sada se neko davi u moru, svejedno je zašto, svejedno je što su "drugačije okolnosti", jer ako se neko izbegličko dete udavi u Sredozemnom moru, to je jednako strašno kao kada se jevrejsko dete uguši u gasnoj komori u Aušvicu. Veoma sam zadovoljan što je tu izjavu prenelo nekoliko televizijskih stanica, pa i RTS1 u svom Dnevniku u 22 sata. Iskreno rečeno, ja sam mislio da će ponešto sa ovog događaja preneti samo lokalne stanice, u najboljem slučaju TV Vojvodina, jer nisam čuo da je prisutan bio izaslanik predsednika Republike, a kamoli sam Vučić. Predsednik Srbije, koji voli da komentariše sve što smatra važnim ili pogodnim za samopromociju, nije smatrao za shodno da progovori neku reč o prvom postavljanju kamenja spoticanja, spomen-ploča ubijenim Jevrejima u najvećem gradu Banata koji je ne znam više koliko godina unazad bez pijeće vode, ali u kome zato Kinezi grade veliku fabriku automobilskih guma koja je ekološki sumnjiva, koja će možda živim Zrenjanincima pored vode oduzeti i vazduh.

Dao sam još nekoliko intervjua, pa mi je prišla zgodna, mlada devojka i iznenada mi poljubila ruku. To me je strašno uplašilo, ali sam se snašao i zauzvrat poljubio njenu ručicu uz naklon kako sam na filmovima video da austrijski oficiri ljube ruke damama. Mora da sam izgledao veoma komično.

PRED KAPIJOM DEČAŠTVA

Da se vratim na povod našeg dolaska u Zrenjanin. Sestra i ja smo se živi vratili iz koncentracionih logora. Bes zbog toga što me Jevrejska opština nije pitala za mišljenje, što me makar nije unapred obavestila šta smera sa mojim imenom, opet pomaže da bar malo zakočim tugu, očaj, potištenost – nemam prave reči za pogubljenost koja me je ipak u jednom trenutku bila spopala, koja je htela da me uguši. Sedeo sam pred kapijom kroz koju sam kao dete prolazio svakog dana po nekoliko puta, kada bih polazio u školu, išao na časove violine, da se provozam biciklom, odem u jedan od parkova da se igram, u bioskop ili prosto u šetnju. Više puta sam pisao o svom detinjstvu, ali nikad me do sada sećanje nije tako "uhvatilo za gušu".

Među prvima sam kao dete dobio sopstveni bicikl koji sam pozajmljivao drugarima. Rano sam dobio pravi, kožni fudbal, pa

BULEVAR KRALJA ALEKSANDRA 47 U ZRENJANINU: Kuća u kojoj je odrastao autor teksta
Foto: Dušan Juvanin

su me stalno zvali da igram nogomet iako nisam bio naročito spretan. Danas znam da siromašna deca ne vole vršnjake iz bogatijih porodica, ali da teže ka tome da se druže sa njima. Moji drugari nisu zapažali da ja nisam voleo sendviče debelo namazane puterom, sa naslaganom salamom koje su mi pakovali za školu, a ja ih poklanjao bilo kome i kupovao tvrde, suve, slane kifle.

Kroz glavu su mi se vrtele mnoge uspomene. Porodica se za sve obroke, doručak, ručak i večeru, okupljala oko stola, bilo je nezamislivo da neko izostane. Slučajno iskrsne sećanje kako sam jednom pao sa bicikla blizu našeg stana, ruka mi je krvarila, potrčao sam kući, ali nisam ušao u stan nego otišao u čekaonicu i sačekao da tatina pomoćnica isprati pacijentkinju, pa da se prijavim da sam hitan slučaj. Uvela me je u ordinaciju, tata se smejao dok mi je previjao prst.

NEKI NOVI BICIKLI

Kad se gužva smirila, uveo sam unuku Ivu u zgradu i odveo do stepeništa gde smo o kuke u zidu mama, tata i ja vezivali svoje bicikle. I sada su se iste te kuke koristile u istu svrhu za modernije dvotočkaše. Na tom mestu je, kao i nekada, bio stražnji ulaz u apoteku. Pokazao sam Ivi dvorište u kome su se svake jeseni klale svinje. Prota, apotekar Vagi i moj tata su se dogovarali kada će ko da kolje u razmaku od dve, tri nedelje, pa bi uzajamno delili sveže krvavice, džigernjače, čvarke. Tako sam uspeo da promenim temu.

Unuka za sebe kaže da je ona plakala, ali da "deka nije!" Na fotografijama koje mi pokazuju na mobilnom telefonu sebe vidim – pogrbljeni, grozan neki starac, zar bi to trebalo da budem ja?!

Smrt je u tom trenutku bila veoma blizu.

Bio sam posve smušen na povratku za Beograd, ali sam se do večeri oporavio. Rekao bih da mi se vratio zdrav prezir prema svemu, pa i prema sebi samom. Cinizam je dobro utočište.

KO IMA UŠI DA ČUJE NEKA ČUJE

Italijanski književnik i inženjer hemije Primo Levi ubio se pošto se živ i relativno zdrav vratio iz Aušvica. Španski književnik, borac francuskog pokreta otpora Horhe Semprun, samo šest godina stariji od mene, vratio se živ iz Buhenvalda. U svojim memoarima piše kako je pokušavao da se teši spavajući sa devojkama koje je očaravao svojom sudbinom i recitovanjem ljubavnih pesama, ali da mu to nije nije pomoglo. Godinama je razmišljao o samoubistvu, a jednom je pokušao da se ubije bacajući se pred voz u jednoj maloj železničkoj stanici u Švajcarskoj. On je, ipak, pronašao način da se trgne, da pobedi očaj. Otišao je ilegalno u Frankovu Španiju i ponovo rizikujući život nastavio da se bori protiv fašizma kao koordinator delovanja Komunističke partije Španije. Godine 1954. postao je član CK, 1956. član Politbiroa, 1964. isključen je iz partije zbog "štetočinskog delovanja" jer ju je smatrao staljinističkom. Posle smrti Franciska Franka 1977. u demokratizovanoj Španiji bio je kao nestranačka ličnosti od 1988. do 1991. ministar kulture. Dosledni ljudi, heroji, ne postoje samo u romanima i na filmu nego i u stvarnom životu. U Vajmaru smo nekoliko puta sedeli za istim stolom, najčešće je ćutao.

Za razliku od njega i njemu sličnim, mnogi preživeli logoraši se žale da još uvek sanjaju da su u logoru, da proživljavaju strašne more. Ja ne iako ni po čemu nisam heroj. Međutim, posle rata sam često sanjao da stojim pred streljačkim strojem osuđen na smrt i da čekam smrtonosni rafal. Varijacija tog sna bio je san da se blizu mene izdiže pečurka karakteristična za atomsku bombu i da znam da će me njen ubitačni talas dostići kroz nekoliko sekundi. U oba slučaja sam se se naglo budio mokar od znoja. Zahvaljujući Frojdovom učenju, lako je objasniti takve snove. Moja podsvest je organizovala da poginem nekom drugačijom smrću, a ne da me kao anonimca prosto umlate, uguše ili puste da crknem od gladi.

U početku sam se kolebao da li uopšte da odem na taj pomen samome sebi. Savetovali su mi da to ne činim. Uvek sam mogao da se izgovorim na starost, pritisak, ne bi bilo neučtivo ni neverodostojno. Naknadno sam zadovoljan što sam otišao. Mogao sam da kažem nešto što su zahvaljujući televizijama mnogi čuli. "Ko ima uši da čuje neka čuje" piše u bestseleru koji mnogi na ovom svetu poštuju kao Sveto pismo. ¶

Ko manipuliše i zašto

Broj žrtava u Jasenovcu neretko se izjednačava sa ukupnim stradanjem u NDH, a ukupni gubici u logoru se poistovećuju sa srpskim žrtvama. Tu se dolazi do pitanja da li je taj proces bio spontan ili je perfidno nametnut i kakva je bila uloga države, odnosno nekih republika i njihovih elita

SIMBOL STRADANJA: Spomenik u Jasenovcu vajara Bogdana Boganovića

Godišnjice važnijih događaja iz Drugog svetskog rata na prostoru Jugoslavije često su povod polemika usled njihovog različitog viđenja i tumačenja. Često se upotrebom netačnih informacija i/ili poluinformacija, kojima se vešto manipuliše, radi na obesmišljavanju "nepoželjnih" činjenica, a preko njih i šireg konteksta događaja, da bi se putem kreiranja novih narativa ostvarili politički ciljevi. Posebno mesto u tim polemikama zauzima sistem koncentracionog logora Jasenovac i pitanje broja njegovih žrtava.

Sistem logora Jasenovac, koji je postojao od kraja avgusta 1941. pa do kraja aprila 1945. godine, predstavljao je najveći koncentracioni logor na jugoistoku Evrope i svakako najveći koncentracioni logor koji nije organizovala niti njime upravljala nacistička Nemačka. Formiran nakon zatvaranja gospićke grupe logora, logor Jasenovac je trebalo da preuzme njegovu ulogu logora uništenja, ali je dobio i ulogu radnog logora. Izabrana je lokacija koje se nalazila pored železničkih komunikacija, na mestu pored reke, blizu branjenih mostova, terenu koji je bio močvaran, dakle, lak za odbranu i, što je važno, mesto na području na kome je živelo dve petine srpskog nacionalnog korpusa u NDH. Obim izvršenog zločina u logoru Jasenovac jasno ga je odredio kao logor smrti i svrstao ga u sam vrh liste koncentracionih logora po broju žrtava.

Pre upuštanja u bilo kakvu raspravu oko broja stradalih u NDH i Jasenovcu, treba stalno imati u vidu da se iza tih brojeva kriju ljudi, stradale ličnosti sa ostvarenim, prekinutim ili nezapočetim biografijama, da bilo koji broj, bez obzira koliko on bio veliki, treba posmatrati kao zbir pojedinačnih ugašenih života, dakle jedan, plus jedan, pa još jedan, pa opet još jedan...

PROMENLJIVE OCENE

Stradanje civilnog stanovništva u koncentracionim logorima tokom Drugog svetskog rata predstavljalo je značajan segment ukupnih pretrpljenih ljudskih gubitaka Jugoslavije, pa je kao takvo bilo predmet istraživanja jugoslovenske istoriografije, kao i istoriografija država naslednica. Međutim, kvantitet objavljenih radova nije praćen jednakim kvalitetom, a svi su (radovi) uticali na stvaranje predstave o logoru koja često nije odgovarala stvarnoj slici. Ocene o ukupnim gubicima, te ocene o broju stradalih u Jasenovcu su varirale, menjale se, i do sada je to pitanje ostalo otvoreno.

Na utvrđivanje broja stradalih Jugoslavije u ratu negativno je uticala dugogodišnja ideološka predstava o Drugom svetskom ratu. Socijalistička Jugoslavija nikada nije sačinila celoviti popis stradalih tokom Drugog svetskog rata, pa je

zato otvoren prostor za raznovrsna nagađanja, svojatanja žrtava, manipulacije, kako naučne tako i političke, kao i za stvaranje novih mitova. Država je 1964. godine popisom "Žrtve rata 1941–1945" pokušala da odredi stradale na teritoriji Jugoslavije. Utvrđeno je da je stradalo 597.323 osobe, od kojih je 134.464 stradalo u internaciji (22,51%). Popisna komisija je utvrdila kako je učinjen niz propusta pri izradi popisnika, te zaključila da je njime obuhvaćeno 56-59% lica od onih koje je trebalo obuhvatiti. Pošto je popis stradalih prvenstveno sačinjen radi naplate ratne štete od Nemačke, a dobijeni broj stradalih u ratu bio je daleko od očekivanog i do tada važećeg broja 1.706.000, odlučeno je da se stavi zabrana na njegovo korišćenje i sav materijal je predat Arhivu Jugoslavije na čuvanje. Zabrana je trajala gotovo trideset godina, do 1992. godine. Gubitak vremena smanjio je mogućnost da se utvrdi pravi broj stradalih zbog biološkog nestanka svedoka, a time je znatno otežana pokrenuta revizija popisa.

Koristeći se raznovrsnom arhivskom građom, literaturom i anketnim formularima, Savezni zavod za statistiku je, uz asistenciju Muzeja žrtava genocida, otpočeo 1995. godine rad na reviziji popisa identifikacijom novih osoba i proverom postojećih podataka u popisu njihovim ukrštanjem sa podacima iz drugih izvora. Ideja je da se revizijom obuhvate sva lica koja su živela na prostoru Jugoslavije bez obzira na nacionalnu, versku, etničku, političku i vojnu pripadnost, čime bi se ispravila osnovna metodološka greška nepopisivanja "kolaboracionista". Od 2002. godine Muzej žrtava genocida reviziju popisa obavlja samostalno, kao svoj trajni projekat. Da sada je poimenično utvrđen broj od oko 660.000 stradalih sa teritorije Jugoslavije, od kojih je oko 89.000 izgubilo život u Jasenovcu. Baveći se već dugo ovim poslom, mišljenja sam da verovatno nikada nećemo doći do konačnog broja stradalih u Jugoslaviji, pa samim time ni do broja stradalih u Jasenovcu, ali možemo pouzdano utvrditi najniži broj stradalih, tako da će moći da se kaže "ne manje od...". Time ćemo barem delimično sprečiti manipulacije brojem stradalih. Još je važnije što time odajemo poštu žrtvama njihovim spašavanjem od zaborava, čime Muzej postaje čuvar sećanja na njih.

DOKAZI O STRADANJU:
Iz kolekcije Muzeja žrtava genocida

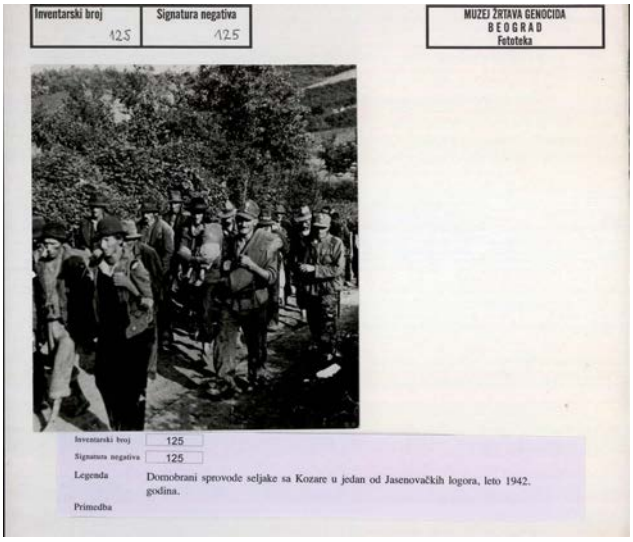
ČETVRTINA SVIH CIVILA

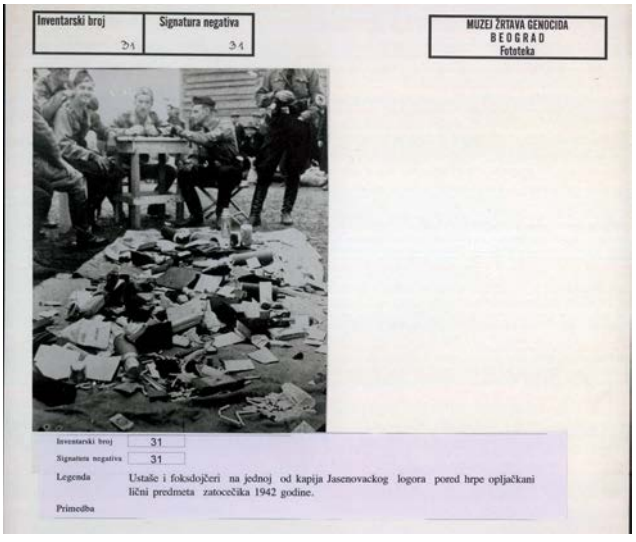
Osim glavnog pitanja koliko je stradalih u Jasenovcu, značajno pitanje za istraživače je kakva je unutrašnja struktura stradalih u logoru, te u kakvom su oni odnosu sa ukupnim gubicima civila sa teritorije Nezavisne Države Hrvatske (NDH). Iako je nepotpun, popis "Žrtve rata 1941–1945" je vrlo indikativan jer otvara mogućnost analize na vrlo reprezentativnom uzorku. Dosadašnje iskustvo sa prezentacijom dostignutih rezultata revizije popisa pokazuje da su oni uglavnom pogrešno (ili možda namerno) smatrani konačnim, te su kao takvi predstavljani u istoriografskoj literaturi i medijima. Napravljena je procena broja stradalih, te su sve analize urađene na osnovu proračunatog broja stradalih i prikazane komparativno sa podacima iz popisa stanovništva.

Prema popisu iz 1931. godine, na teritoriji NDH živelo je 5.559.420 stanovnika, što je bilo 39,90% stanovništva Jugoslavije. Nacionalna struktura stanovništva bila je izuzetno heterogena: tri petine su činili pripadnici državotvornih naroda Hrvata i Muslimana (koji su tretirani kao Hrvati islamske veroispovesti), dok su trećinu predstavljali Srbi, uz minimalno učešće ostalih nacionalnosti, među kojima je značajno pomenuti učešće Jevreja i Roma. Svi antagonizmi, sve suprotnosti i podele, nacionalne, političke, ideološke, verske, jezičke, kulturne, ekonomske prirode, koje su postojale u predratnom društvu na ovoj teritoriji, u ratu su dobile ekstremne vrednosti i u određenoj meri učestovale u kreiranju uslova za masovno stradanje stanovništva. Među stradalim civilima NDH bilo je 66,48% Srba, 10,20% Hrvata, 7,77% Muslimana, 5,83% Jevreja, 4,86% Roma, 1,26% ostalih nacionalnosti i 3,60% neutvrđenih nacionalnosti.

Tokom 44 meseca postojanja sistema logora Jasenovac ubijeno je, prema proceni, između 122.279 i 130.120 osoba, tako da je u njemu život izgubila četvrtina svih stradalih civila tadašnje Nezavisne Države Hrvatske. Svrha formiranja koncentracionog logora kao institucionalnog oblika za eliminaciju pojedinih naroda iz stanovništva NDH, delom ili u celini, kao i za obračun sa političkim i ideološkim protivnicima NDH, odredila je nacionalnu strukturu gubitaka u Jasenovcu. Tri petine (62,98%) ukupnih gubitaka u Jasenovcu predstavljali su Srbi, šestinu (15,47%) Romi, sedminu (14,66%) Jevreji, dvadeseti deo (4,91%) Hrvati, uz minimalno učešće u gubicima (1,11% odnosno 0,87%) Muslimana i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

Jasno izražena težnja ustaša da unište određene narode već na početku rata vidljiva je u dinamici stradanja u Jasenovcu logoraša različitih nacionalnost. Tako su u prve dve godine rata, odnosno tokom prvih 16 meseci postojanja logora, ubijeni gotovo svi u njemu stradali Romi i Jevreji (92,88% odnosno 88,23%), kao i četiri petina u njemu stradalih Srba (79,97%). Sa druge strane, po polovina u njemu stradalih Hrvata (48,59%) »

i Muslimana (53,32%) izgubila je živote u poslednje dve godine rata.

JEVREJI I ROMI

Uloga jasenovačkog sistema logora u uništavanju različitih naroda NDH nije bila jednaka. Za Jevreje i Rome, koji su rasnim zakonima unapred bili određeni za uništenje, Jasenovac je predstavljao centralno mesto stradanja u kome je život izgubilo 78,08% stradalih Roma, odnosno 61,68% stradalih Jevreja NDH. Masovni teror sprovođen nad srpskim narodom širom NDH imao je sve odlike zločina genocida, a Jasenovac je imao istaknuto mesto u sprovođenju tog zločina. U Jasenovcu je život izgubila četvrtina svih stradalih civila srpske nacionalnosti iz NDH (23,24%), čime je on postao najveće stratište i primarno mesto njihovog stradanja. Ali ne treba izgubiti iz vida da je većina stradalih Srba u NDH (68,25%) ubijena u selima u kojima su živeli (na kućnom pragu) odnosno u na lokacijama u njihovoj neposrednoj blizini ili u susednim naseljima. U Jasenovcu je život izgubilo 11,81% stradalih civila hrvatske nacionalnosti, 3,50% civila muslimanske nacionalnosti, te 4,39% stradalih civila pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Svojim karakterom, brojem stradalih, monstruoznošću, Jasenovac svakako predstavlja paradigmu genocida sprovedenog na teritoriji NDH, ali ne treba padati u zamku generalizacije koja vodi ka zanemarivanja stradanja na svim ostalim mestima u NDH i van nje.

Da li je insistiranje na Jasenovcu svođenje krivice na par stotina ili nekoliko hiljada "sumanutih, patološki bolesnih" tipova u logoru, kako bi se izvršila prećutna abolicija čitavog državnog sistema NDH? I ko bi imao koristi od toga? Sa druge strane, nametanje takve priče o Jasenovcu gurnulo je u drugi plan ili potpuno potislo iz sećanja stradanja na mnogobrojnim drugim mestima i logorima. Prvenstveno tu mislim na gospićku grupu logora (Gospić, Jadovno, Pag) koja je postojala svega nekoliko meseci, tokom kojih su u njima ubijani isključivo Srbi i Jevreji, a ostvarila je stopu smrtnosti dvostruko veću nego u Jasenovcu.

Pored poimeničnog utvrđivanja broja stradalih u Jasenovcu, vršena su i druga naučna istraživanja, poput forenzičko-antropoloških. Ona su nas, naknadnim deformisanjem dobijenih podataka, dovela do onih "nerazumo" velikih brojeva. Ne isključujem mogućnost novih istraživanja na savremenim metodološkim principima, štaviše smatram da bi bila korisna. U tim istraživanjima bi trebalo ići do poslednje otkrivene grobnice, a ne donositi zaključke na osnovu par iskopanih sondi (forenzičko-antropološka komisija je 1964. godine ekshumirala ostatke 284 stradale osobe iz 7 sondi, od kojih je 192 bilo u jednom grobu). Prethodno bi trebalo uraditi georadarsko snimanje zemljišta da se tačno ustanove grobna mesta, potvrde poznata i otkriju nova. Forenzička i antropološka metoda imaju svojih ograničenja u rešavanju ovog problema. Mnoga grobna mesta su s vremenom uništena na vodoplavnom zemljištu sa obe strane reke Save. Leševi su u mnogim grobnicama pokrivani krečom, što je dovelo do raspada zemnih ostataka, ili su spaljivani, tako da danas nije moguće izvršiti njihovu analizu. Možda je i najveća zamerka ovim metodama što one mogu dovesti do utvrđivanja nekog broja stradalih, njihovog pola i uzrasta, ali ne i kakve su, na primer, nacionalna, socijalna, politička, religijska struktura stradalih, koje su nama istoričarima jako bitne radi stvaranja kompletne slike o logoru.

Manipulacija brojem stradalih u Jasenovcu je vrlo kompleksno pitanje, u kome su isprepletani mnogobrojni motivi i interesi sa jedne, i neznanje, mitomanija i nestručnost u pristupu problemu sa druge strane. Veličina zločina počinjenog u Jasenovcu dovela je do njegovog prerastanja u paradigmu sveukupnog stradanja. Ta paradigma je na neki način počela da živi neki svoj život, sam za sebe, izdvojena i izolovana od opšteg konteksta stradanja. Svedoci smo činjenice da se danas u javnom mnjenju stradanje u Jasenovcu poistovećuje odnosno izjednačava sa ukupnim stradanjem u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, a da se ukupni gubici u logoru neretko poistovećuju sa srpskim žrtvama. Tu se dolazi do pitanja da li je taj proces bio spontan ili je perfidno nametnut i kakva je bila uloga države, odnosno nekih republika i njihovih elita (političkih, naučnih...), u tom procesu. Neki su krenuli da uvećavaju broj stradalih, "pumpajući" ga doveli do besmisla (800.000, 1.100.000 pa poslednje 1.400.000). Drugi su pokušavali da broj stradalih minimalizuju (od nekoliko hiljada do Tuđmanovih 40.000) i time da negiraju stradanje uopšte i to prvenstveno stradanje Srba.

Različiti su motivi jednih i drugih, ali se čini da im je cilj isti. Uz malo truda nije teško racionalno pobiti njihove tvrdnje, ali ih je jako teško naterati da to prihvate. Nažalost, pristalice jedne ili druge strane su brojne i duboko ukorenjene u javnosti. ¶

DR DRAGAN CVETKOVIĆ,
muzejski savetnik Muzeja žrtava genocida

ne gubite vreme

čitajte na internetu

nedeljnik

VREME

mesec dana
za 720 dinara!

Otvaranje ili produženje naloga ćemo obaviti
u najkraćem mogućem roku!

Film i priča

I supstanca

Kada ovaj dvojni prikaz i ovaj broj "Vremena" budu pred vašim očima i u vašim rukama, 45. Festival filmskog scenarija u Vrnjačkoj Banji biće i zvanično i svečano zatvoren, a znaće se i ovogodišnji laureati

Južni vetar: Ubrzanje

Foto: Nemanja Miščević

A upravo u Vrnjačkoj Banji, pod okriljem narečenog festivala, došlo je do prvog u nizu čestih spojeva – predstavljena je knjiga/*studija Priča – Sadržaj, struktura, stil i principi pisanja scenarija* glasovitog Roberta Mekija, a srpsku premijeru je par desetina metara dalje i samo veče ranije imao željno iščekivani *nastavak Južnog vetra*. Otud i ovaj dvojni prikaz studije i filma, uz naglasak još jedne poprilično zgodne i prirodne spone između njih – Robert Meki u *Priči...* svoje često ilustruje upravo primerima iz fele filmova kojoj pripada *Južni vetar 2: Ubrzanje*.

PRIČI NIKAD KRAJA

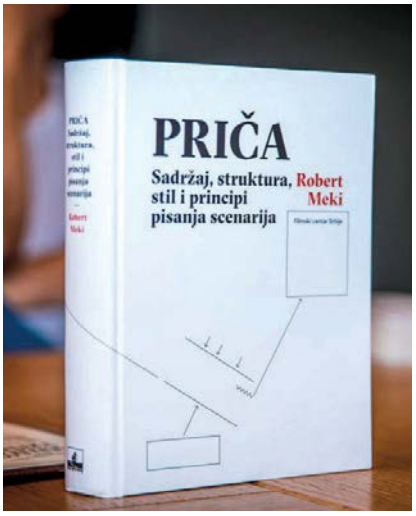
Filmski centar Srbije je nedavno svoju i inače ambicioznu izdavačku ponudu dopunio naširoko poznatom i refrentnom studijom Kristofera Voglera *Piščevo putovanje*, koja u dobroj meri predstavlja negativ onoga što zatičemo u takođe silno voljenoj i navođenoj Mekijevoj *Priči*; naime, tamo gde Vogler naglašava strukturu i strukturalizam kao kičmu svoje teorije, Meki, kao osvedočeni antistrukturalista, poseže za pragmatičnim dekomponovanjem uvreženih i formuličnih postavki. Meki ovom svojom studijom nastoji da priču vrati sebi i sopstvenoj biti, kao i da u isti mah pojasni taj milenijumski neprolazni fenomen same priče. Tako u *Uvodu* u prvom delu naslovljenom *Pisac i umetnost priče* Meki ispisuje sledeće rečenice: "Besmislena je tvrdnja da neke paradigme ili oprobani modeli vode komercijalnom uspehu. Postoje trendovi, rimejkovi i nastavci, ali ako pogledamo holivudske filmove generalno, videćemo da su priče uobličene na zapanjujuće raznolike načine i da ne postoji prototip."

Meki je praktičar i ta njegova pragmatičnost i njegova verziranost u sve moguće finese na temu i na tragu učinkovite filmske priče brzo postaje evidentna – on ne pruža formule, nego nastoji da kroz dekompoziciju arhetipskih zahvata dođe do korena univerzalne priče, čija je univerzalnost ključni sastojak tkiva i bića umešno izvedene priče, a ne krajnji ishod odanog i bespogovornog praćenja poželjno proverenih rešenja. U skladu sa tim je i ovaj rafalni niz negacija koje zatičemo već na prvim stranicama ove knjige, kojima Meki ukazuje čime se bavi i šta u širokom luku zaobilazi njegova studija: *Priča govori o principima, ne o pravilima, Priča se bavi večitim, univerzalnim formama, ne formulama, Priča govori o arhetipovima, ne o stereotipovima, Priča govori o temeljnosti, ne nudi prečice, Priča govori o realnosti pisanja, ne o njegovim tajnama, Priča govori o ovladavanju veštinom, ne bavi se kritikovanjem tržišta, Priča govori o uvažavanju publike, ne o preziru prema njoj, Priča govori o originalnosti, ne o ponavljanju.*

Polazni okvir za studiju *Priča – Sadržaj, struktura, stil i principi pisanja scenarija* (prevela Aleksandra Kostić, objavio Filmski centar Srbije) Meki iznalazi u našem kompulisivnom porivu da pričamo priče, a što nas razdvaja od životinja, uz izvesnost da nije samo mogućnost izražavanja jezikom ono što nas čini sklonima tom konstantnom i gorljivom pripovedanju. Meki je maestro pripovedanja u filmskom vidu, najposle, ova njegova studija je ubrzo po prvoj pojavi na matičnom tržištu (već poodavne 1998) postala referenca, a njegove seminare je, kažu, pohađalo 60 oskarovskih scenarista, neki i po više puta... Meki sugeriše da je nužno i poznavati i osećati priču koju nastojimo da ispričamo, a, uz to podseća na ono višestruko potvrđeno: "Manjkavo i neuravnoteženo pripovedanje je primorano da na mesto supstance stavi spektakl i da istinu zameni trikovima. Slabašne priče, koje se očajnički trude da zadrže pažnju publike, degenerišu se u multimilionske koještarije..." To ga čini i glasnogovornikom istine, koji, pride, nastoji da brižljivim i naglašeno preglednom (a uz minimum nekako uvek iritantne didaktičnosti) potragom za onim blagotvorno arhetipskim stanjem stvari vrati, ako je neophodno, i u smisleniji i delotvorniji rikverc ranijeg viđenja pripovedačkog zanata. Ovde je zgodno pomenuti da ova vrhunska ogledna studija svakako može biti od opipljive koristi i onima koji su u potrazi za narečenom realnošću pisanja u kontekstu književnosti, jer, kako nas Robert Meki takođe podseća: "Umetnost priče je dominatna kulturna sila u svetu, i veličanstvena delatnost, a filmska umetnost je njen dominantni medij."

i spektakl

NUŽNO UBRZANJE

U Vrnjačkoj Banji je, dakle, prve večeri festivala, premijerno u našoj zemlji (film je već imala prilika da pogleda publika Pulskog filmskog festivala) prikazan film *Južni vetar 2: Ubrzanje* reditelja Miloša Avramovića, a po scenariju koji su napisali Petar Mihajlović i Avramović, baš kao i u slučaju prvenca i tog kolosalnog im bioskopskog i šireg hita. Već i prvi *Južni vetar* se bavio mekijevski shvaćenim arhetipovima, i to kroz priču o suštinski dobrohontnom junaku u zanimljivoj (i, naravno, filmičnoj) situaciji, koji usled fatumske lutrije dospeva u kovitlac događaja kojima u tom trenutku možda i nije dorastao, ali sa kojima je naglašeno proaktivistički spreman da se uhvati u koštac. Nastavak nam donosi Petra Maraša, tog ubedljivog arhetipskog junaka sada u vidno snađenijim životnim okolnostima – posao se širi, a sve je složenija i njegova saradnja sa uvek prisutnom i nepopravljivo kriptičnom Službom. Već na toj tački *Južni vetar 2: Ubrzanje* (čest podnaslov u, recimo, holivudskim okvirima,) stupa u evidentnu analogiju i jasnu rimu sa opet arhetipskim holivudskim postavkama – u nastavku pratimo dodatno utemeljenog, osnaženog i blago oblikovanog junaka/antijunaka u nešto drastičnijim okolnostima, što onda nužno vodi ka očigledno naglašenoj spektakularnosti nastavka, lako uočljivo stvorenog u budžetski raskošnijim uslovima nego što je to bio slučaj sa izvornikom, kome je bilo suđeno da bude ledolomac za vlastite izdanke na putu ka tim višim proizvodnim i zanatskim ligama.

U tom pogledu, u ovom konkretnom slučaju sve je u redu – kada pričamo o *Južnom vetru 2* derivativnost nije zamerka ili prozivka, već prirodan sled događaja.

Uostalom i sam Meki je negde pri sredini *Priče...* jetko zaključio: "Naivna je avangardna ideja o pisanju scenarija koji ne pripada nijednom žanru. Niko ne piše u vakuumu. Posle hiljada i hiljada godina pričanja priča ne postoji priča koja je toliko različita da ne liči ni na šta što je već napisano." Tako, u tom svojevrsno dvojakom smislu, *Južni vetar 2: Ubrzanje* žanrovski pripada dvema sigurnim lukama (i pratećim im prirodnim habitatima) – žanru bučnog akcionog spektakla i metažanru funkcionalnog i vešto skrojenog nastavka, uz dužno poštovanje, a na tome insistira i Meki, publike i onoga što ona predstavlja i sugeriše. Na planu pojavnog, koji je često (naravno, sasvim opravdano) osnovni parametar za laičku/filmofilmsku procenu tog pitanja, *Južni vetar 2* predstavlja upadljiv napredak u odnosu na ono što je po toj osnovi ponudio prvi film – produkciono očito brižljivo postavljen i definisan, sa više zahtevnijih akcionih segmenata, snimateljski (za to je zaslužan Lazar Radić) mudro postavljen i osmišljen, scenografski i kostimografski sasvim funkcionalan, te ni ne čudi što na kraju utisak stiže do tačke ocene da se Avramović u tom aspektu približio gornjem evropskom standardu, naravno, u slučaju filmova srodnog soja.

Kako je i u Vrnjačkoj Banji, a i u Mekijevoj studiji, naglasak na kvalitetui priče i sveukupnog scenarija, primećuje se da je *Južni vetar 2* pretrpeo dramaturške promene u hodu, kanda, kao posledicu postojanja istoimene serije kao "mosta" između dva filma. U skladu sa tim, fokus priče je u neku ruku pomeren, priča je narativno razgranatija i vidno udaljena od onoga što smo pratili u prvom delu. Istini za volju, ima tu i nekoliko nedostatnosti – uočljiv manjak motivacije u slučaju transformacije Maraševog mlađeg brata, »

te upitna dramaturška rešenja (pri kojima je pominjana Služba kadra da izvede prekograničnu intervenciju, ali isprva ne uspeva da sama reši znatno manji problem – među tvrdoglavim seljanima na planini), hrvatski segment "visi u vazduhu", ostavljajući utisak pre nagoveštaja neke buduće razrade nego integralnog dela šire priče, i ovoga puta postavljene u vidu društvene hronike u čijoj žiži je naša nepremostivo nasilna i surova zbilja, a uverljivosti manjka u delu koji se zbiva u zemunskom Hotelu "Jugoslavija", gde je očito bila namera da se dodatno razigra potentan a inače donekle pasiviziran i skrajnut lik Maraševe supruge. S druge strane, imamo iznimno sinematičan segment u bugarskoj neohipi komuni (sve i da je, šire posmatrano, diskutabilna polazna mu postavka i ideja), sada već izbrušeni glumački magnetizam Miloša Bikovića, sigurnost i eleganciju glumačke pojave Jovane Stojiljković – i na tom omeđenom prostoru, izrazito zanimljiv muzički skor (mimo već gotovih i za eksploataciju spremnih pesama), kao i, sudeći po reakcijama te prve publke, sasvim upeli komični aspekt priče i tona oličen i "distribuiran" isključivo kroz lik Maraševog vernog saborca Baće (u sve samopouzdanijem tumačenju Miodraga Radonjića).

Uz ogradu da je film mogao da bude i nešto kraći, već sada se može izvući zaključak da je reč o sigurnom i zasluženom bioskopskom hitu, kao i sasvim dostojanstvenom nastavku prvobitnog uspeha, te, po pitanju scenarističkih dometa, priči koja se, prateći taj trag arhetipskog, ponovo domogla trona univezalne povesti koja se lako pojmi iz drugog društvenog ili kulturološkog konteksta. A povrh svega, ekipa filma je (nanovo) uspela da dočara jedan autentičan svet. Baš kao što je Meki istakao u odeljku *Incident koji pokreće*: "Svi umetnici koji su radili na filmu *Osmi putnik*, pisac, režiser, dizajner, glumci – svi su maksimalno upotrebili svoje talente da bi stvorili autentični svet. Oni su znali da je uverljivost presudna za osećanje straha; publika mora da veruje da bi mogla da oseti bilo kakvu emociju." A Marašu i ostalima publika očigledno i ovog puta veruje, darujući im široku lepezu emocija, uključujući uvek dobrodošlu empatiju. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

Džezer u rok cirkusu

Pred zaključenje ovog broja "Vremena" stigla je tužna vest o smrti "bezvremenog" bubnjara Rolingstounsa. Za ovu priliku, ponovo objavljujemo prevod intervjua sa Votsom datog "Dejli telegrafu", objavljen u "Vremenu" u julu 2000.

"Kit me uvek upozorava da je opasno piti ovo. Kaže da je gore od viskija", objašnjava Čarli Vots. Zatim, prinoseći usnama šoljicu penušave tečnosti, dugogodišnji bubnjar Rolingstounsa počinje da srkuće svoju prvu kafu toga dana. "Baš Kit, od svih ljudi", smejulji se Vots, uživajući u ironiji činjenice da mu zdravstvene savete daje gitarista Stounsa Kit Ričards, osoba čija je intimna veza sa žestokim pićima i još žešćim drogama napravila od njegovog imena sinonim za najdekadentnije mitove rokenrola.

"Kafa je najžešće piće koje dotičem u poslednje vreme", priznaje Vots bez imalo žaljenja. "Mislim da bi svakome trebalo da bude dozvoljeno da ima bar jedan porok." Nekako je uvek izgledalo da će Vots biti Stouns na koga će se uhvatiti mahovina. Mora se, međutim, reći da mu to i pristaje. Patina godina daje izgled rafiniranosti i dostojanstva čoveku koji je sebe uvek nosio sa znatnom uravnoteženošću.

Obučen u elegantno, svetlokrem odelo proširenih ramena, sa svim potrebnim detaljima, on izgleda kao najodmereniji engleski džentlmen koga ste ikada videli. Pošto je uvek bio doteran, izgleda da je konačno dovoljno ostario da može da neguje izgled za koji je godinama vežbao. Ako to išta znači, Vots zaista izgleda starije od svojih 59 godina.

Dok su neki od njegovih kolega čini se odlučili da ostare što je sramotnije moguće (skoro kao da je uporna privrženost hedonističkim rok mitovima koje su i oni stvarali postala pitanje ponosa), Votsu je izgleda laknulo što su mladalački ispadi ostali iza njega. Njegov brak sa Širli, koja mu je bila devojka i pre nego što je počeo da svira u Stounsima, traje 37 godina.

Živi na farmi u Devonu gde, kako veselo priznaje, prijatno provodi mnogo vremena slušajući muziku na radiju. I to na Radiju 3, ako ste slučajno pomislili da prati najnovija događanja na hit paradama. "Ne mogu da slušam rok stanice", priznaje. "Pedeset procenata svega toga biće tako mekano. Naročito ako sviraju beli muzičari. A ja sam jedan od njih."

Iako sedi za bubnjevima u onome što mnogi još uvek smatraju najvećom rok grupom na svetu, Votsova stalna muzička opsesija je džez. "Ja još osećam detinjastu ljubav i poštovanje prema svemu što ide 'du-bi-du-bi-du', kako to kaže moja žena", kaže Vots. "Počnem da gubim dah čim prođem kroz vrata džez kluba *Ronnie Scott's*. Tamo mogu da vidim Zuta Simsa, i Ronija i sve ostale velike muzičare – za mene oni tamo žive."

Vots o džezu govori više sa entuzijazmom obožavaoca nego kolege muzičara. Superstar bubnjar otkriva da se okrenuo rokenrolu samo zato što sebe nije smatrao dovoljno dobrim muzičarem da bi mogao profesionalno da se bavi džezom. "Samo volim da se muvam medu njima", kaže. "Ja nikada neću biti ono što su ti ljudi."

Ovo ne treba shvatiti kao omalovažavanje grupe sa kojom je dostigao slavu i bogatstvo koje džez muzičari nikada ne mogu ma koliko bili dobri. "Moraš da budeš dobar bubnjar da bi svirao u Stounsima, a ja pokušavam da budem dobar koliko mogu. U stvari je užasno jednostavno to što ja radim. Sviđa mi se

način na koji mi se to sviđa. Nisam čovek koji se pretvara. Ja sviram pesme. To nije tehnička stvar, već emotivna. Jedna od najtežih stvari je postići taj osećaj."

Svojevremeno je zapazio da je jedino što mu se ne sviđa u vezi sa Rolingstounsima čekanje, i opisuje svoju muzičku karijeru kao "20 godina čekanja i pet godina sviranja". Od sredine osamdesetih, međutim, troši slobodno vreme na svoju veliku strast – džez, svirajući i snimajući sa sopstvenim *big bandom* i kvintetom. Dok su albumi kao što je *Warm and Tender and Long Ago* ili *Far Away* bili dobro primljeni, sa ukusom odabrane kolekcije standardnih džez numera dobro su se održale unutar granica žanra.

Votsov najnoviji poduhvat predstavlja, međutim, radikalno odstupanje. U saradnji sa slavnim američkim sešn bubnjarom Džimom Keltnerom kombinuje udaraljke i elektroniku u inventivnim ali prijemčivim instrumentalima, od kojih je svaki nazvan po nekom od omiljenih džez bubnjara.

Na tržište ga je izbacila kuća *Virgin* 17. jula, pod prozaičnim nazivom *Charlie Watts Jim Keltner Project*, i predstavlja istinsko uživanje. Njegova eklektička mešavina ambijentalne, džez, world i tehno muzike pokazala se kao inspirativnija, i naročito savremenija od svega što su Stounsi izbacili na tržište u poslednjih nekoliko godina. Naročito je zanimljivo da je većim delom snimljen u slobodnim trenucima tokom proba Stounsa za *Bridges for Babylon* 1997. To je trebalo da na neki način ublaži čekanje, ali očigledno ne dovoljno. "Smešno je koliko vremena danas provodimo u studiju", kaže. "Proveli smo mesece u njemu. A Džim i ja smo snimili naš album za oko nedelju dana."

Za preko četiri decenije koje je proveo kao član Rolingtounsa, Vots nikada nije uspevao da sakrije nestrpljenje i manjak interesa za sve što nema veze sa muzikom, ali njegova vernost bendu ipak opstaje. "Mislim da su Rolingstounsi veoma dobar bend", kaže. "Nema tu neke fabulozne tehnike i sličnih stvari, ali mi zaista radimo jedan za drugog. Volim to. Sjajno je svirati sa tim ljudima. Mik ima veoma brzo uvo, i veoma je opušten. Mislim da je on najbolji na svetu u ophođenju sa publikom. On je u stanju da se poigrava njima kao ribar mušicom." Isto tako pozitivno izražava se i o ostalim kolegama iz benda. "Kit zna kako da spoji stvari. Uvek te iznenadi kad nešto izvuče niotkuda. I neverovatno je zabavan. On i Roni Vud predstavljaju sjajnu komičarsku ekipu po načinu na koji razvijaju situacije i po jeziku kojim se služe. To je ono što jedva čekam kada krećemo na turneju."

Vots priznaje da mu nedostaje prijateljstvo i društvo njegovog dugogodišnjeg ritam partnera, basiste Bila Vajmana, koji je napustio ekipu 1993, ali kaže da Vajmanov odlazak nije imao velikog uticaja na muziku grupe i nikada nije ugrozio njen opstanak na sceni. Iako je to neobično za bend takvog profila, Stounsi su pravili promene u postavi, u nuždi nalazeći priliku u lukavom izboru novih članova.

Ali ako Vots jednog dana odluči da odloži palice, Rolingstounsi će se konačno naći na mrtvoj tački. Snažan akcenat na većim-od-života likovima autora pesama i opštepriznatim liderima Džegeru i Ričardsu (zaključanim u simbiotičkoj vezi punoj ljubavi i mržnje koja je dostigla gotovo mitske razmere), možda je osigurao osećaj doslednosti i kontinuiteta uprkos veoma fluidnom karakteru benda, ali i Džeger i Ričards su rekli da je bubnjar nezamenljiv. Mislim da ovde nije u pitanju to kako on svira bubnjeve. Votsova rokerska doslednost, njegov trajni entuzijazam i potpuno odsustvo ega predstavljaju lepak koji je povezao potpuno suprotne ličnosti u Rolingstounse. Bez njega bi se oni jednostavno raspali.

Vots, naravno, ne gleda tako na stvari. "Opet će oni doći na red, bar mislim da hoće", sleže ramenima, razmišljajući o budućnosti Stounsa. "To u potpunosti zavisi od Mika i Kita. Njihov posao je najteži, oni pišu pesme. Hoću da kažem da bih ja mogao reći da startujemo sledeće nedelje, ali niko ne bi slušao. I šta bi se desilo? Dobili bismo još jedan album sa bubnjarskim instrumentalima, a mislim da ostali ne bi bili baš oduševljeni da to rade." ¶

("DEJLI TELEGRAF")

Prevela OLJA PETRONIĆ

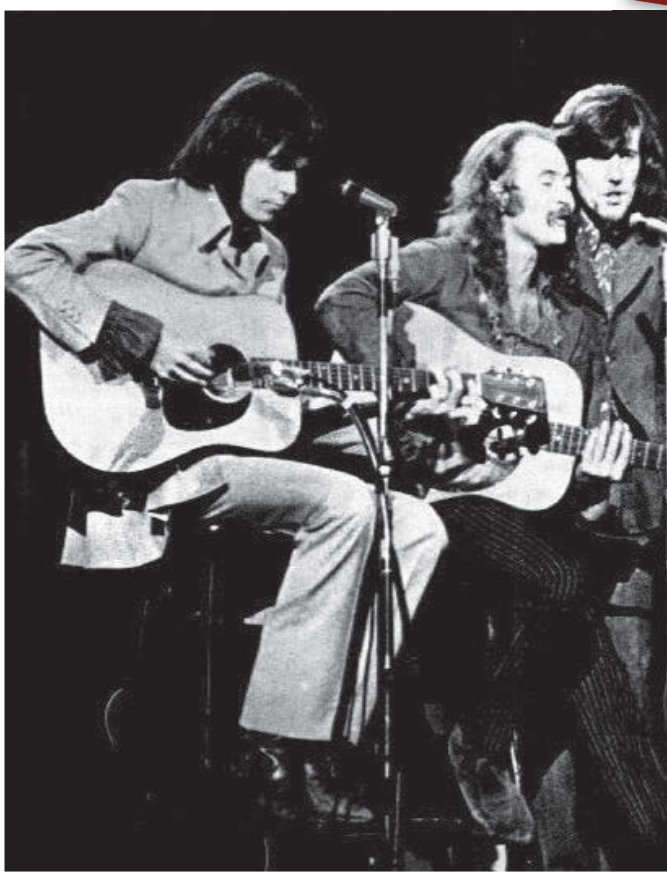
Mi smo zvezdana prašina

Crosby, Stills, Nash & Young jedna su od najvažnijih grupa hipi i posthipi ere, a njihov album *Déjà Vu* (1970) zadužio je rok istoriju prenoseći duh tog doba do danas. Nedavno prošireno reizdanje predstavlja nam raskoš ove ploče, koja je stvorila kulturni temelj za progresivne društvene promene na Zapadu u godinama koje su usledile

Svi mi koji smo učili šta je rok muzika 70-ih godina prošlog veka, znamo album *Déjà Vu* napamet. U to vreme, još od Boba Dilana, pa preko The Beatles i The Rolling Stones – ploče su bile pažljivo proučavane kao recepti za to kako ispravno živeti. Rok muzika je bila društvena mreža ondašnje generacije. Tako su mladi komunicirali sa mladima, otkrivajući novi svet i praveći njegova pravila, mimo starijih. Odgovarao si svojom dušom da si poruku primio i razumeo.

Crosby, Stills, Nash & Young su u svemu tome odigrali veliku ulogu u trenutku kad su neki heroji, jedan za drugim, nesrećno sišli sa scene. Na talasima rokenrola, mesto onih palih uvek bi brzo zauzeli drugi jer se – suprotno nadanjima establišmenta – rok pretvarao u front koji je sam od sebe nastavljao da širi drugačiji pogled na svet u kome su, prvi put posle Drugog svetskog rata – vlasti označene kao surovi negativci. Da, posebno vlade SAD i Velike Britanije bile su viđene kao glavni zlikovci, zbog svojih imperijalističkih ratova i eksploatacije kod kuće, i to je prvi put opisano u popularnoj kulturi tog doba – do te mere snažno, da je ostalo zabeleženo kao istina. Verovatno je zato tokom 1980-ih lansirana nova zapadnjačka ideologija, u kojoj se upravo te vlade pojavljuju kao zaštitnici ljudskih prava širom sveta – naravno, sa samododeljenom licencom za intervenisanje po nahođenju.

Odnedavno dostupni dokumenti pokazuju da se u dramatičnom periodu između 1969. i 1971. oštrica represije pomenutih vlasti i te kako žestoko okrenula prema kontrakulturi sačinjenoj od aktivista svih boja, a posebno protiv muzičara previše dugog jezika. Zato je pojava sastava Crosby, Stills, Nash & Young bila jasan znak da rok ima još velikih heroja na koje niko nije računao, spremnih da nastave misiju. Oni su bili jedna od prvih "supergrupa" – podatak da su se u studiju zajedno našli neki od najvećih talenata tadašnje muzičke scene delovao je kao poruka da se dešava nešto presudno važno i da se oko toga treba okupiti. Sama činjenica da ih je bilo četvorica, pod svojim imenima, značila je samo jedno: da nas je bilo mnogo.

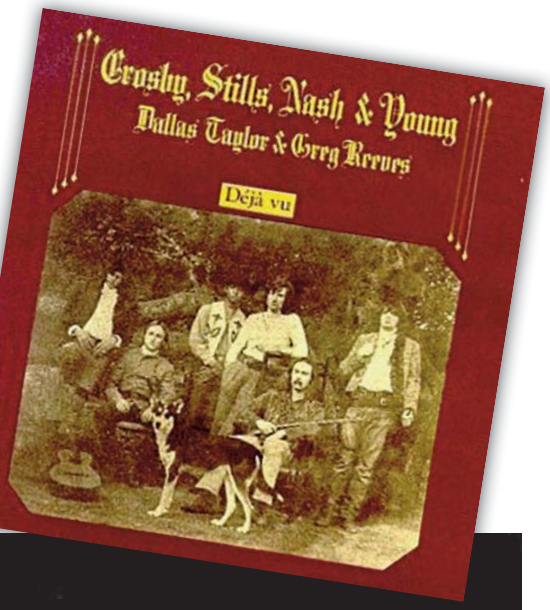

Nastao u opasnim vremenima, kad se pod udarcima reakcije rešavala sudbina rokenrola, *Déjà Vu* je zato snimljen kao manifest hipi generacije, priča o njenim snovima i nadanjima na jednom mestu. Kritičari obično vole da na prva mesta raznih izbora najboljih ploča stavljaju one umetnički revolucionarne, kao što su The Beatles sa *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band* ili Marvin Gaye i *What's Goin' On?*, jer su iznutra promenile formu pop muzike. Ali CSN&Y su definisali kulturni tok, stvarajući matricu novih društvenih vrednosti na koju će moći da se osloni ne samo generacija čiji su glasnogovornici bili, nego i one dolazeće. *Déjà Vu* stoji ugrađen u sve progresivne i liberalne norme koje su naknadno postale mejnstrim u zapadnim društvima, štiteći prava drugačijih, i zato se mora smatrati jednim od najznačajnijih albuma u baštini rok muzike.

Kad su sa scene do kraja 1970. godine nepovratno nestali Hendriks i Džoplinova, a ubrzo i Morison, saborna uloga CSN&Y postala je svima ne samo jasna, nego i neophodna.

INCIDENT U OHAJU

Ne treba nikad zaboraviti da se u slučaju *Déjà Vu* pre svega radi o vrlo posebnoj ploči u političkom smislu, albumu koji je uneo u rokenrol model angažmana kao lične poetike, dopunjavajući nenasilnom notom onaj večni poziv na uličnu revoluciju grupe MC5, pod imenom *Kick Out the Jams* (1969). Dejvid Krozbi, Stiven Stils, Grejem Neš i Nil Jang su se oslanjali na tradiciju protestnih folk pevača, kao i na Dilanov skok u svet električnih gitara, ali bilo je vreme za korak dalje. Pesme, stripovi i filmovi, naravno, ne mogu da vode političku borbu, ali kao javni činovi mogu imati mobilizatorski karakter za celu zajednicu izražavajući ono što misli veliki broj ljudi – posebno u slučajevima kad sistem nije u stanju

da izrazi društvenu volju. CSN&Y su živeli upravo u takvom trenutku, u kome se rušila unisonost Amerike oko sve veće angažovanosti u dalekim ratovima, tipa Vijetnama, a od 1970. još i Kambodže i Laosa, i kad je sumnja u ispravnost takve politike postala javna.

Za sve te sukobe bilo je moguće regrutovati praktično bilo koga, jer u to doba vojska SAD nije bila profesionalna nego narodna, nalik na nekadašnju JNA. Užas miliona momaka koje su vlasti mogle bilo kad poslati u neki sukob sa druge strane planete, pod izgovorom sprečavanja komunističke opasnosti, imao je veoma realan razlog. Tenzija koja je vladala između omladine i odraslih samo je rasla do kraja 1960-ih, kako se zahuktavao američki intervencionizam. *Déjà Vu* je u sebi sadržao ključni trenutak spoznaje hipi generacije kako će jedino mirnoćom i pasivnim otporom, bar privremeno, pobediti vladajući vojno-industrijski kompleks. Zato su CSN&Y na omotu predstavljeni kao odmetnici sa Divljeg zapada, za koje pravila očigledno ne važe.

Zvuči paradoksalno, ali neposredan povod za postojanje ovakve ploče od posebnog značaja zapravo se desio tek pošto je ona objavljena. Priliku da se dokažu kao savest nacije CSN&Y su dobili odmah nakon izlaska *Déjà Vu*, marta 1970 – posle jednog krvavog incidenta u kome je na američkom tlu, od američkog oružja, izginula grupa američkih civila što se mirno protivila pogrešnoj politici svoje vlade.

Neki kažu da se hipi san završio još 1969, pre svega na haotičnom festivalu u Altamontu, kad je jednog dečka u publici izbolo nestručno obezbeđenje sastavljeno od bajkera; drugi tvrde da je kraj označilo ritualno ubistvo koje je iste godine počinila poremećena sekta Čarlsa Mensona, u kome su stradali Šeron Tejt i njeni gosti na kućnoj zabavi. Skromno mišljenje potpisnika uvek je bilo kako su dva navedena tragična događaja samo pokazala da postoji mračna strana svega onog lepog što se dešavalo, ali da oni nipošto nisu bili presudni da taj naraštaj konačno shvati kako u životu neće sve biti lako – još je trajala opijenost magijom "leta ljubavi" i snagom masovnog okupljanja na Wudstoku. Glavni akteri oba pomenuta zločina u krajnjoj liniji su osuđivani krimosi, koji bi napravili neko zlo bilo kad i bilo gde. Ali, događaj koji je zaista promenio percepciju zbivanja za sve generacije u Americi bilo je ubistvo četvoro studenata od strane Nacionalne garde, 4. maja 1970, u dvorištu Univerziteta Kent u Ohaju. Tamo su na omladinu koja je protestovala protiv intervencije u Kambodži, na daljini od stotinak metara od stroja, bez mnogo razmišljanja zapucale naoružane američke trupe.

Pobijene sa fakulteta činili su mladi beli ljudi iz dobrostojećih porodica. Tek kad su i oni počeli da stradaju u razularenom državnom nasilju, rascep i strah između dve strane Amerike postao je očigledan. Do danas niko nije ustanovio ko je izdao naređenje jer istraga nikad nije nikog okrivila – dve devojke i dva mladića, ubijene od strane svoje države, više niko od zvaničnika ne pominje kao mučenike unutrašnjeg rata koji se stvarno vodio u SAD, i kog bi sad svi rado zaboravili. Prava istina je da su razmere međugeneracijskog sukoba bile takve da je 58% anketiranih od strane *Gallupa* tom prilikom izjavilo da su studenti dobili ono što su zaslužili.

To je bila Amerika u kojoj su CSN&Y bili potrebni kao glas savesti, da otpevaju ono što generacija misli. Onog trenutka kad su u roku od par nedelja objavili potresni singl *Ohio* (jun 1970), kao glasnu reakciju na pokolj nevinih – jer boljeg opisa stvarno nema – oni su postali bend koji govori u ime svih.

NI PEDALJ NE POPUŠTAM PRED STRAHOM

Crosby, Stills, Nash & Young su i pre pomenutog masakra studenata znali gde žive. Sve pesme na *Déjà Vu* zato su pesme solidarnosti.

Almost Cut My Hair Dejvida Krozbija pravi je primer: ona predstavlja centralnu tačku albuma, uz Jangovu *Helpless* i *Woodstock* autorke Džoni Mičel, jer možda i najviše nosi duh doba u kome je nastala, opisujući atmosferu konfrontacije i progonjenosti u kojoj su tada u SAD živeli svi koji su bili različiti. Svaki ljubitelj rok muzike iz njenog zlatnog perioda je poznaje – to je ona numera u kojoj Krozbi kaže kako je za trenutak razmišljao da li da odseče svoju dugu kosu (jasno je zašto), ali se predomislio i rešio da je pusti da raste. I još kaže da će nositi tu svoju "zastavu frika" ponosno, i onda dovikne kako misli da to nekom duguje – zakletva, ništa manje! Iza toga se preplići Jangova i Stilsova gitara, terajući melodiju do ogorčene buke i nazad, dodajući tako na paranoičnosti opisa tesnaca u kome se našao čovek, kriv samo zato što je drugačiji. U njihovoj verziji, revolucija se dešavala svaki dan i svi smo bili njeni protagonisti.

Zauvek neutešna *Helpless*, sa druge strane, opisuje nemogućnost povratka u predele detinjstva, kad se sve činilo jednostavnim i obećavajućim, nasuprot tužnoj realnosti odrasle osobe. Motiv izgubljenog raja produžava se na *Woodstock*, ali je ovde dat kao nešto što se, bar za trenutak, ostvarilo (uostalom, oni su tamo i nastupili!). Ove dve pesme sadrže u sebi »

sav kvalitet sna koji je sanjao hipi naraštaj: on je realan, oslobađa i sebe i druge, jer nas poziva da budemo ono što zaista želimo. Ni manje, ni više.

Snagu poruke pojačava činjenica da i stranu A i stranu B otvaraju psihodelične, improvizovane numere koje nas uvode u čudesni svet albuma, obećavajući da ćemo iz njega izaći kao bolji ljudi nego što smo ušli: Stilsova *Carry On*, što slavi zaljubljenost, i Krozbijeva *Déjà Vu*, koja tvrdi da smo svi već jednom bili ovde i da nema ničeg novog pod kapom nebeskom, osim onoga što se dešava u nama. Njihov produžetak nalazimo u Jangovoj sviti iz tri dela pod nazivom *Country Girl (Whiskey Boot Hill, Down Down Down, Country Girl (I Think You're Pretty))*, čija je tema odrastanje devojke i emotivno snalaženje u velikom gradu. Ove kompozicije su potpuno jedinstvene strukture, nepoznate u dotadašnjoj diskografiji, sa čestim promenama melodije i ritma, ispunjavajući svojom poezijom obećanje da će nam otkriti kako svet može biti jedno magično mesto.

Muzika koju su predstavili CSN&Y podrazumevala je višeslojno slaganje instrumenata, harmonizovanje glasova i pevanje stihova, na način koji će postati njihov zaštitni znak. Ova estetika imala je moralnu poruku jer je demonstrirala izraz cele zajednice u akciji, odnosno skupni nastup generacije u čije ime su govorili i kojoj su i sami pripadali. Pritom, nijednog trenutka nije tonula u dosadu, uvek donoseći jasan nauk: vrlo slušane su bile i sve ostale numere, kao što su hit *Teach Your Children*, okrenut plediranju za razumevanje među decom i roditeljima ili *Our House* sa svojim veličanjem domaće ljubavne idile (obe Grejem Neš – druga, naravno, posvećena njegovoj tadašnjoj dragoj Džoni Mičel), dok je folk minijatura *4 + 20* (Stiven Stils) delila zabrinutost svoje publike rekapitulirajući jedan protraćen život, koji bi mogao biti i njen. Za sam kraj, električna *Everybody I Love You*, na kojoj svi sviraju zajedno, ne ostavlja ni trenutak sumnje u misiju ovog albuma.

AMERIČKO SNOVIĐENJE

Ono što smo dobili dokumentarnim reizdanjem jesu još ravno tri diska, koji nam otkrivaju kakav je *Déjà Vu* mogao da bude da su prihvaćene brojne kompozicije donete od strane ovih, tada veoma produktivnih autora, na svom vrhuncu (naročito se Stils istakao količinom predloga). Sudeći po odbačenim demo trakama i snimcima što se koncepcijski nisu uklopili, jasno je da bi opušteniji pristup doveo do duplog albuma, koji bi u konačnom ishodu bio jednako legendaran. Verovatno je iz poslovnih razloga bilo razumnije objaviti prvo običnu ploču grupe koju je tek trebalo lansirati na široko svetsko tržište (mada su sami CSN, posle izuzetnog istoimenog debija iz 1969, bili već viđeni za uspeh), te se strogoj selekciji koja je dala finalni oblik *Déjà Vu* ne može ništa prigovoriti na osnovu ovog definitivnog uvida u sav snimljeni materijal. Na kraju krajeva, osam miliona prodatih primeraka i status neprikosnovenog klasika – ne dešavaju se svaki dan.

Naredno izdanje pod imenom Crosby, Stills, Nash & Young biće koncertni *4 Way Street* (1971) – jedno od najboljih ikad snimljenih uživo, koga treba pomno proučiti ukoliko želite da uronite u atmosferu tog doba, a posebno neverovatnu bratsko-sestrinsku toplinu između izvođača i publike. Momci su se kasnije skupljali u studiju u dva navrata da snime nastavak: na Havajima su leta 1973. radili na projektu *Human Highway*, od koga nije bilo ništa, isto kao ni od prozvoda oko koga su se okupili na Floridi 1976. (iz čega je ipak izašlo veoma dobro Stills-Young Band izdanje *Long May You Run*). Uprkos uspešnim turnejama, sticajem raznih okolnosti, a najviše zbog hirovitih prepucavanja, sledeću zajedničku long plej ploču objaviće tek 1989. pod odgovarajućim imenom *American Dream* – simpatičan proizvod i ništa više. Pošto su 1997. primljeni u *Rock and Roll Hall of Fame*, poslednji put okupiće se 2006. na višenedeljnoj "Freedom of Speech Tour", kojom su iskreno, ali pomalo donkihotovski, protestovali protiv rata u Iraku, u novom vremenu u kome muzika više nije bila glavni pokretač društvenih rasprava. Sa druge strane, to i nije važno, jer se njihovo stvaralaštvo rasulo kao mozaik po vremenu za nama, kroz mnogobrojne divne solo albume i međusobne saradnje, da jednom zauvek oplemeni muzički svet svojim čovekoljubljem bez premca. ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

Pohvala

Srđan Prodanović, Predrag Krstić: *O čemu govorimo kad govorimo o neznanju*; Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2021.

Navode Prodanović i Krstić sledeću epizodu iz socijalističkog perioda Jugoslavije. Pred najavljenu posetu američke obrazovne delegacije jednoj ovdašnjoj osnovnoj školi, zavladalo je, prema dobrom običaju socijalističkih poredaka, vanredno stanje u čitavoj ustanovi, a pre svega u odeljenju čijem bi času delegacija trebalo da prisustvuje. Smišljeno je, usput, i jedno lukavstvo: kada nastavnik postavi pitanje, sva deca treba da podignu ruku, s tim što desnu ruku dižu oni koji zaista znaju odgovor, dok levu dižu oni koji su tu da zavaraju neprijatelja. I, razume se, pred delegacijom su na sva nastavnička pitanja svi dizali ruke i, dabome, svi prozvani (oni s podignutom desnom rukom) tačno su odgovarali. Socijalistički domaćini bili su prezadovoljni jer su pred ideološkim neprijateljem pokazali superiornost socijalističkog obrazovnog modela, dok su gosti bili, ipak, ponešto zbunjeni. Posle časa članovi delegacije i nastavnici otišli su da se okrepe u zbornici, a kada su se domaćini pohvalili time da su, kao što su uvaženi gosti mogli videti, gotovo iskorenili greške, jedan ljubazni član delegacije, kome se, verovatno, sve smučilo, primetio je da, "znate, deca imaju pravo na grešku". Posle toga je, kaže priča, usledio neprijatan muk. Sve i da se ova priča nikada nije dogodila u stvarnosti, ona zbog toga nije manje istinita, a njen ulog je, kako sugerišu autori, mnogo veći od jednog časa u nekoj osnovnoj socijalističkoj školi. Ulog ovog primera su, ništa manje, istina i sloboda. Jer – i eto prvog iznenađenja – iako u totalitarnim i autoritarnim režimima ca-

grešci

ruje organizovana laž, reč je o istinosnim režimima, o režimima u kojima ne samo da nema greške, nego se greška, kada se ipak dogodi, surovo kažnjava. Vođa i partija posednici su istine, oni izgovaraju i prenose istinu svom voljenom narodu – da se voljeni narod ne bi nepotrebno zamarao kojekakvim traganjem, dilemama i pitanjima – te su, samim tim, kao gospodari istine, oni bezgrešni, a sve što nije u skladu s *objavom* istine – greška je. Posledice takvog pristupa istini i grešci bile su veoma upečatljive u Sovjetskom Savezu i nacističkoj Nemačkoj – greške su se, naime, ispravljale u GULAG-u i sabirnim logorima – a, dodajmo, na pogrešan odgovor ne gleda se s oduševljenjem ni u današnjoj Srbiji. U autoritarnim režimima, dakle, ne postoji pravo na grešku, kako se izrazio onaj ljubazni Amerikanac, jer ako vam je istina već servirana s najvišeg mesta, a jeste, sa samog izvora takoreći, nemate se šta mučiti, pitati i dvojiti, nego istinu zahvalno usvojiti (nećete valjda usvajati laž).

Ovo bi bio jedan od (ironijskih) zaključaka strpljive a sažete rasprave o neznanju koju potpisuju sociolog Srđan Prodanović i filozof Predrag Krstić. Rasprava se otvara s nekoliko slavnih pohvala neznanju – Montenj, Nikola Kuzansi, Erazmo, Dekart, Ruso, kasnije (naravno) i Niče – čime se, po prirodi stvari, pažnja usmerava i na nevolje sa znanjem. Središnji deo knjige otpada na teoriju opovrgljivosti naučnog znanja Karla Popera, pri čemu je, samo da podsetimo, *ser* Karl Poper ne samo filozof nauke, već i vrhunski politički mislilac. Najzad, treći deo rasprave u igru uvodi savremene koncepcije neznanja, a glavni i, verovatno, najzanimljiviji momenat jesu paradoksi negativnog znanja. Uza sve ovo rasprava se pojavljuje u nekonvencionalnoj ediciji Instituta za filozofiju i društvenu teoriju, koja uvek počinje rečima *o čemu govorimo kada govorimo o...*, a knjiga je i ovaj put bogato i duhovito ilustrovana, što ide na dušu grafičkim urednicama Nadeždi Todorović i Tijani Radovanović.

Greška je, dakle, uvek u odnosu sa istinom, a istina, pak, uvek zavisi od istinosnog modela koji je oblikuje. Istina renesanse, recimo, počivala je na drugačijim pretpostavkama od istine antičkog doba, kao što istinosni model prirodnih nauka nije isti kao istinosni model umetnosti. Utoliko i priroda greške zavisi od konteksta. Najveći deo rasprave posvećen je statusu greške u prirodnim naukama, jer prirodne se nauke legitimišu upravo tvrđim odnosom prema istini, što znači da su greške ne samo ređe, pa time i vidljivije, nego su naročito važne za napredovanje nauka. Kao u serijalu o avionskim nesrećama gde vidimo kako avio-industrija uči na greškama, tako su greške u prirodnim nakama nužan korektiv dostignutih znanja, a ideja Karla Popera o nužnoj opovrgljivosti naučnih istina virtuozna je pohvala grešci. Poperova ideja je koliko jednostavna, toliko i smela. Ako u naučnim zaključcima nema mesta grešci, ako, dakle, naučna istina ne može da se opovrgne – kao što ne može da se opovrgne istina da trougao ima tri ugla – takva je istina nedelotvorna. Taj, pak, doprinos filozofiji nauke Poper prebacuje na tle političke filozofije pa konstatuje da odlika slobodnih društava nije posedovanje istine, kao, na primer, u Platonovoj državi filozofa koji vladaju upravo zato što su (možete misliti) u dosluhu sa istinom, nego neprestano vrenje mnoštva istina i mnoštva grešaka. Slobodna društva, utoliko, nisu istinosni režimi, nego režimi slobodnog javnog prostora (*res publica*) u kojem svako može da brani sopstvenu zamisao istine i da, za razliku od onog socijalističkog odeljenja, greši.

Ideja negativnog znanja naročito je zanimljiva jer ne kaže šta znanje jeste, već šta znanje nije, te se pojavljuje kao neka vrsta korektiva velikih istinosnih projekata ili odveć vrućih ideja koje se (još uvek) nisu stabilizovale. U osnovi zamisli negativnog znanja nalazi se koristan paradoks: znati šta se ne zna znači znati šta ne treba da se radi.

Izneverili bismo duh ove pametne i korisne rasprave kada bismo, ma koliko to knjiga zaslužila, tekst završili nepokolebljivom pohvalom. Knjiga se, naime, zatvara odveć naglo, u najzanimljivijem momentu, baš kada su autori stvorili pretpostavke za razvijanje pojma greške i kada je bilo gotovo nužno u igru uvesti velikog filozofa greške Žila Deleza. Recimo, razlika kao greška, greška kao pokretač negativnog mišljenja, greška kao jemstvo zajedničkog čula, kao zla kob mišljenja ili kao negativno jemstvo transcendentalnog područja, najzad kao ono što se suprotstavlja gluposti. Autori bi prigovor lako mogli da odbiju pozivajući se na nevelik gabarit knjige, te bi, zbog tog ograničenja, ovu raspravu valjalo razumeti kao svojevrstan uvod u filozofiju i sociologiju greške, kao davanje građanskog prava grešci (umesto da je držimo nekom vrstom parije i nužne smetnje slobodi mišljenja), posle čega sledi rad pojma. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

Intervju: Ferešte Hoseini, glumica iz Avganistana

TALIBANI SE NISU PROMENILI, UBIJAJU I DALJE

Svi su uvek pričali o miru, kakav bi svet trebalo da bude, da bi ljudi trebalo da žive u miru, ali šta sad? Niko se ne oglašava, čak ni ti silni *selebritiji* po svetu koji uvek pričaju o miru. Kako mogu to da rade? Kako mogu samo da gledaju ljude koji umiru u Avganistanu? Kako je moguće samo ćutati i posmatrati tako nešto, posmatrati toliko dece, njihovih roditelja kako umiru, napuštaju svoje domove, zaista uplašeni?

Ferešte Hoseini (24), iranska glumica avganistanskog porekla koja u Iranu ima status zvezde u usponu, boravila je u Srbiji u okviru priprema za snimanje filma čiji radni naslov je *Među bogovima*, a koji će režirati Vuk Ršumović (vidi okvir "Snimanje filma u Srbiji"). Igrala je do sada u šest filmova i jednoj seriji, a za ulogu u svom prvom filmu "Odlazak", na međunarodnom filmskom festivalu u Marakešu (Maroko) dobila je nagradu za najbolju žensku ulogu.

"VREME": Vi ste poreklom iz Avganistana, kada je i zašto vaša porodica napustila tu zemlju i došla u Iran?

FEREŠTE HOSEINI: Pre više od dvadeset godina, u vreme kada su talibani došli na vlast u Avganistanu. I moja porodica i mnogi drugi ljudi napustili su svoje domove, postali izbeglice u drugim zemljama, da bi sačuvali živote od talibana. Koji su sada opet na vlasti.

Kako ste primili vesti koje stižu iz vaše domovine?

To je ludo, kao neka noćna mora u koju još uvek ne mogu da poverujem. Danas (19. avgust, prim. nov), dok razgovaramo, peti je dan od kada su talibani uzeli potpuno vlast u Avganistanu. Osvojili su sve gradove i oblasti osim Pandšira (Dolina pet lavova, oblast u Avganistanu stotinak kilometara severno od Kabula, glavnog grada zemlje. Talibani nisu nikada uspeli da osvoje Pandšir, ni u vreme svoje prve vladavine u Avganistanu, od 1996–2001, prim. nov). Imam mnogo prijatelja i rođaka koji su tamo. Neki od njih su glumci, glumice, novinari, novinarke... Njihovi životi su sada u opasnosti.

Da li ste u kontaktu sa njima?

Jesam, svakog dana, najviše preko druš-

Fotografije: Lenka Pavlović

Glumački počeci i karijera

Kada ste odlučili da će vam gluma biti životni poziv i da li ste pohađali neku glumačku školu?

Još kada sam imala 13, 14 godina odlučila sam da ću biti glumica. Pre toga, kada sam imala 12, igrala sam u jednoj pozorišnoj predstavi u školi, svidelo mi se to i zavolela sam glumu.

Nisam išla u specijalne škole za učenje glume, ali jesam na časove glume sa nekim mojim prijateljima. Kasnije sam počela da igram u pozorišnim predstavama, do osamnaeste godine, kada sam dobila i prvu ponudu da glumim u filmu. Imala sam tada 18 godina, taj film mi je bio, u stvari, početak profesionalnog bavljenja glumom.

Kako je došlo do toga?

Poznavala sam režisere Navida Mahmudija i Đamšida Mahmudija, oni su Avganistanci koji žive u Iranu, kao i ja. Bila sam na kastingu za njihov prvi film, ali nisam igrala u njemu. Videli su me i u pozorištu u kome sam igrala.

Onda me je Đamšid pozvao i rekao da hoće da snimaju film o devojci koja želi da emigrira, *Odlazak*, i da žele da ja igram tu ulogu. Odlazak na festival u Marakeš sa ekipom tog filma bio je moj prvi put negde van Irana. Tako je počelo, onda su došli i drugi filmovi. Sa ekipom filma *Jalda*, u kome sam kasnije glumila, bila sam na Berlinskom filmskom festivalu. To je bilo sjajno iskustvo.

Kako su vaša porodica i rođaci reagovali na vašu odluku da ćete se baviti glumom?

Moja starija sestra Masume uvek me je podržavala, mnogo mi je pomogla. Ali, moja porodica nije bila mnogo srećna zbog tog posla u početku, naročito moj otac i moji stričevi, kao i neki moji rođaci. No, ja sam insistirala na tome i na kraju sam to izgurala.

Sada me svi podržavaju, cela porodica i rođaci, ali nije bilo tako u početku. Mislim da su sada ponosni na mene i ja sam srećna zato što sam ih učinila ponosnim.

Snimanje filma u Srbiji

Kako je došlo do toga da ćete snimati film u Srbiji?

Jednog dana me nazvao moj prijatelj Mostafa Ahmadi, koji će inače raditi sa nama u ovoj ekipi, rekao je da ima tim ljudi u Srbiji koji bi hteo da snimi jedan film, objasnio mi je detalje projekta. Rekao mi je da oni žele da rade sa mnom, da je režiser filma Vuk Ršumović gledao neke filmove u kojima sam ja glumila.

Onda smo imali onlajn susret sa Vukom i Mirkom Bojovićem, producentom filma. Poslali su mi scenario i pročitala sam ga pre toga, odmah sam ga zavolela i odlučili smo da radimo zajedno. Snimanje bi trebalo da počne 1. oktobra.

Šta vas je privuklo u temi tog filma?

Ta priča, scenario je o porodici koja emigrira u Evropu iz Avganistana. Na tom putu je bezbroj problema i nevolja. Ja sam imala isto iskustvo u mojoj porodici. Moja starija sestra i moj mlađi brat su takođe otišli u Evropu. Moj mlađi brat Mohamad otišao je u Evropu iste godine u kojoj se dešava radnja filma, 2015.

Vi znate da je mnogo ljudi napustilo svoje zemlje i domove odlazeći u druge države u potrazi za boljom budućnošću. Mnogo ljudi je umrlo na tom putu, izgubilo decu, roditelje, braću, sestre.

Zbog toga što sam imala takva iskustva u životu, ja i ovaj scenario smo imali toliko toga zajedničkog. Ovaj scenario je postao nešto moje lično i vrlo sam srećna što ću igrati u tom filmu.

tvenih mreža. Ne smem da pominjem njihova imena, to bi moglo biti opasno za njih. Uplašeni su, ne osećaju se sigurno.

Talibani kažu: "Ne, oni su sigurni", prave se i rade kao da to nisu isti talibani kao ranije, da su se promenili. Mislim da je to velika laž, već su ubili mnogo ljudi, žena, dece, traže ljude koje sam pominjala poput novinara, fotografa... da bi ih ubili. Kažu da ih neće ubiti, ali i ja i drugi možemo da vam pokažemo da je to velika laž, oni su već ubili neke od njih. Moji prijatelji i ja pokušavamo da izvučemo neke od tih ljudi iz Avganistana, uglavnom iz Kabula, tamo je najviše mojih prijatelja. Ja se nadam da je ovo noćna mora. Svakog jutra se budim, odlazim na društvene mreže i ne mogu da verujem šta se dešava.

Volela bih da ljudi širom sveta koji su na vlasti u svojim državama učine sve što mogu da izvuku što je moguće više ljudi. Želim da pričam sa njima i kažem im nešto o tome, želela bih da podrže ljude Avganistana u ovoj situaciji, da ih ne ostave same. Želela bih da ne podržavaju talibane, ne prave dilove sa njima. Mi smo ovo već iskusili, znamo kako su to opasni ljudi, koliko je teško bilo živeti pod talibanima.

Želela bih da ljudi širom sveta ne ćute na sve ovo, da nešto kažu i urade. »

Neverovatno je vratiti se ponovo u ovu situaciju, u kojoj smo bili! Ja se ne sećam jasno toga, bila sam mala, ali moji roditelji, rođaci, ljudi starijih generacija se sećaju dobro i pričali su nam o tome, oni ne žele da to ponovo iskuse.

Moja tetka je u Avganistanu, majka se toliko brine zbog nje. Ima mnogo ljudi koji imaju mlade ćerke, koje talibani prisiljavaju da se udaju za njih, toliko mladih devojčica, tinejdžerki. To je protiv svakog zakona, to je kao da ih siluju.

To bi morali da znaju ljudi svuda u svetu, oni znaju talibane, šta oni rade i kako se ponašaju. Molim ih da nešto kažu i urade povodom toga.

Da li ste očekivali da se ovako nešto desi?

Ne, ni ja, ni moji roditelji, ni moji prijatelji, niko nije očekivao. Svi moji prijatelji tamo su mladi, imaju između 20 i 27 godina. Mnogi su živeli u Iranu, poput mene, roditelji su im ovde izbegli, ali su se vratili u Avganistan jer su želeli da žive u svojoj zemlji, da rade tamo. I radili su, radili su i velike i dobre poslove. A sada su u opasnosti. Kada razgovaram sa njima, svi mi kažu isto: da ne mogu da veruju šta se dešava, da nisu očekivali da će se to desiti.

Sve se desilo tako brzo. Ne razumem kako, kako su mogli da uzmu vlast bez nečije pomoći. Mislim da im je neko pomogao.

Da li vam se čini da je svet već prepustio Avganistan talibanima?

Nada da je sve moguće

U petak 20. avgusta, Ferešte Hoseini i njen suprug Navid Mohamadzade, čuveni iranski glumac, sa ekipom filma *Među bogovima* posetili su izbeglički kamp u Krnjači kod Beograda i imali mnogo susreta sa ljudima koji u njemu borave. Naročito emotivni bili su susreti Ferešte sa decom i devojkama iz Avganistana, od kojih će neke imati uloge u filmu.

Poznata ste glumica, mnogo ljudi koji žive u ovom kampu su čuli za vas i gledali filmove u kojima ste igrali. Kako vaš primer utiče na devojčice, devojke i mlade žene iz Avganistana?

Znam da me vole, i ja njih toliko volim, mislim stalno na njih, znam koliko su pametne, da mogu da učine i postignu sve što žele, samo je potrebno da žive u miru, da dobiju mogućnost da učine nešto. Imaju sposobnosti, znanja, svet mora da im pomogne i da im šansu.

Mnoge od njih mi pišu i kažu da, kada me vide, zamišljaju da mogu da budu ono što žele, glumice, pravnice ili bilo šta drugo. Uvek mi kažu: "Ti si naša nada".

Foto: Mirko Bojović

Nije lako biti izbeglica, mislim da je to isto u svim zemljama. Kada si izbeglica, moraš da se trudiš i pokušavaš mnogo, mnogo više nego neko ko je stanovnik zemlje u kojoj si. Moraš da budeš jači, da se trudiš svakog dana. To nije lako, ali je moguće, možeš da postigneš ono što želiš. To je ono što svakodnevno govorim ljudima koji me pitaju kako sam došla do ovoga gde sam sada. I želim da im kažem da verujem da će naša zemlja jednom ponovo biti sigurna.

“Male stvari postaju san za ljude, poput kafe na ulici, izlaska sa prijateljima, odlaska u školu. Kako je moguće gledati tako nešto i ne činiti ništa?”

Da. Svi su uvek pričali o miru, kakav bi svet trebalo da bude, da bi ljudi trebalo da žive u miru, ali šta sad? Niko se ne oglašava, čak ni ti silni *selebritiji* po svetu koji uvek pričaju o miru. Kako mogu to da rade? Kako mogu samo da gledaju ljude koji umiru u Avganistanu? Kako je moguće samo ćutati i posmatrati tako nešto, posmatrati toliko dece, njihovih roditelja kako umiru, napuštaju svoje domove, zaista uplašeni? Oni ne žele ništa veliko, samo žele da žive u miru, da žive običan život, da mogu da izađu napolje ne misleći “dobro, idem napolje, hoću li se vratiti ili ću umreti?” Situacija je takva da se ljudi plaše i da izađu iz kuća, oni su u nekoj vrsti kućnog zatvora jer se boje talibana, zato što su imali strašna iskustva sa tim ljudima.

Kako neko može to samo da gleda i da ništa ne kaže? To cepa srce. Ljudi pričaju o miru, o međusobnoj podršci, humanosti, a u ovom realnom životu ništa ne rade, ne pomažu, to je strašno!

Da li svet razume šta se dešava u Avganistanu?

Mislim da ne želi da razume. Ako si ljudsko biće, onda možeš da razumeš da ljudi umiru, da žene više neće moći da rade, da se obrazuju. Ceo svet može to da razume, ali ne shvatam zašto ćuti. To je tako tužno.

Svi smo ljudska bića, nema razlike. Koja je razlika između dece koja su rođena u Francuskoj i dece koja su rođena u Avganistanu? To je njihova sudbina, ne bi trebalo da budu ubijena zbog toga. Ona zaslužuju bolji život, zaslužuju da se obrazuju, da budu slobodna.

Male stvari postaju san za ljude, poput kafe na ulici, izlaska sa prijateljima, odlaska u školu. Kako je moguće gledati tako nešto i ne činiti ništa, već samo sedeti?

Mislim da bi svi ljudi, važni ljudi u svetu, trebalo nešto da učine, ne samo da pričaju o humanosti, jer bi bilo smešno tako nešto raditi posle svega.

Postoji li, po vašem mišljenu, nada za vašu zemlju?

Verujem da postoji, ljudi ustaju i bune se. Postoji čovek, Ahmad Masud, koji želi da se bori protiv talibana, ljudi mu se pridružuju. Mislim da će oni ustati protiv talibana, ali to će ponovo biti rat u Avganistanu, ponovo ista situacija kao u prethodnih više od 40 godina.

Mislim da je jedina nada da niko, nijedna vlada, ljudi, niko u svetu ne prizna zvanično talibane. Ako ih neko budu zvanično priznao i prihvatio, mislim da će tako podržati terorizam. To je ono što ja verujem.

Imate li neke informacije, da li je moguće napustiti Avganistan, jesu li granice zatvorene?

Neki od mojih prijatelja i ljudi koje znam uspeli su da se ukrcaju u avione i napuste zemlju. Ali mnogo je i onih koji nisu, oni se kriju u kućama, talibani ih traže. Nema dovoljno aviona za sve one koji žele da napuste Avganistan. To je ono što želim da kažem, da molim ljude i vlade širom sveta da ne podržavaju talibane.

Toliko je ljudi, dece koji žele da odu. Žele da žive, da se obrazuju, to su pametni ljudi, samo pokušajte da im date šansu da žive. Zašto bi oni trebalo da žive ovako? Zašto bi oni trebalo da budu ubijani, ponovo i ponovo? ¶

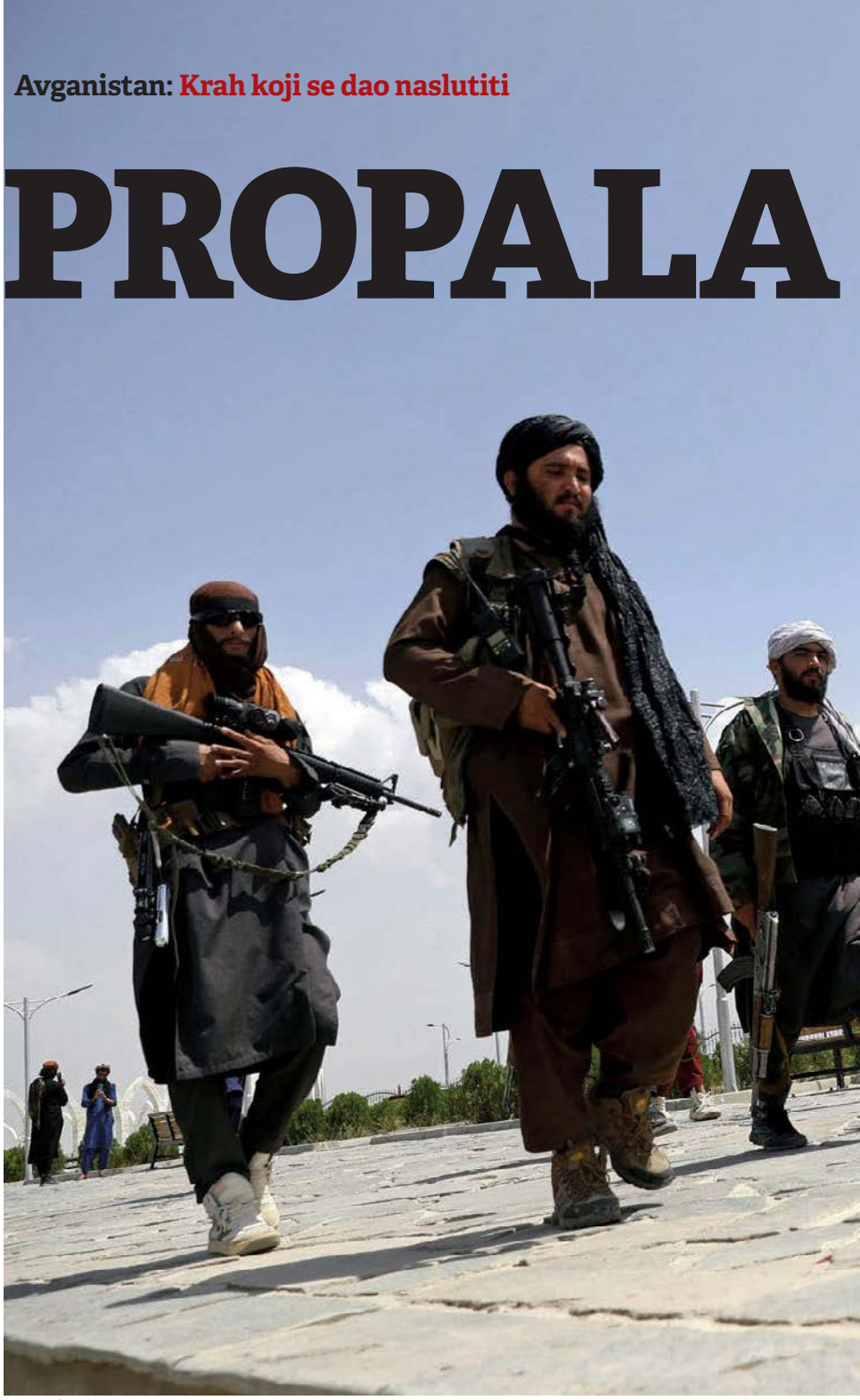
MOMIR TURUDIĆ

Avganistan: Krah koji se dao naslutiti

PROPALA

Dok se slike panične evakuacije sa kabulskog aerodroma šire svetom, sve se glasnije postavlja pitanje kako je moguće da su avganistanske snage tako brzo poklekle pred naletom talibana. Kada se malo podrobnije analizira dve decenija duga zapadna ratna misija, vidi se, međutim, da njen krah i nije bio tako neočekivan

Fotografije: AP Photo

Od Vijetnama i Laosa do Avganistana, preko Iraka, Libije i Sirije, Sjedinjene Američke Države su iznova i iznova slale svoje trupe na strano tlo, ali ni jednu zemlju u kojoj su vojno intervenisale nisu uspele da promene na bolje. Umesto toga, ostavljale su ih u nemiru i očaju. Istorija se ponavljala, ali zašto SAD ne uče iz nje? Profesor i direktor Centra za održivi razvoj Univerziteta Kolumbija Džefri Saks u razgovoru sa voditeljkom kineskog TV programa na engleskom CGTN odgovor na to pitanje svodi na sledeće: "Kad imaš čekić, sve ti izgleda kao ekser. Amerikanci ne znaju istoriju i geografiju. Tačka. A imaju čekić, i u tome je problem..."

Jedan bivši visoki zvaničnik rekao je Specijalnom generalnom inspektoru za obnovu Avganistana (SIGAR): "Zapanjujuće je kada pogledate koliko smo potrošili i šta smo za to dobili". Američka vlada je potrošila dvadeset godina i 145 milijardi dolara na pokušaje obnove Avganistana. Ministarstvo odbrane je potrošilo 837 milijardi dolara na ratovanje. Skoro 80 odsto troškova avganistanske vlade 2018. godine obezbeđivali su donatori. Vanredni troškovi trebalo je da služe svrsi koja je imala pretenciozni naziv "Trajna sloboda", a koja se s vremenom menjala. U različitim periodima, američka vlada se nadala da će eliminisati Al Kaidu, desetkovati talibanski pokret, uskratiti svim terorističkim grupama sigurno utočište u Avganistanu, izgraditi avganistanske snage bezbednosti i pomoći civilnoj vladi da postane legitimna i sposobna da zadobije poverenje Avganistanaca.

KOLAPS

Povlačenje SAD brutalno je razotkrilo sve nedostatke avganistanskih snaga i ubrzalo vojni kolaps, kaže se u jednoj analizi Saveta za spoljne odnose. Mnogi sada kritikuju američku vojsku zbog pokušaja izgradnje avganistanskih snaga prema sopstvenom modelu, koji se u velikoj meri oslanja na vazdušne snage i tehnologiju koju Avganistanci nisu mogli sami da održavaju. Obuku su ometali i faktori nad kojima Amerika nije imala kontrolu, uključujući nedostatak obrazovanja u jednoj od najsiromašnijih zemalja sveta i sveprisutnost korupcije. O korupciji govori podatak da je od 352.000 vojnika i policajaca na platnim spiskovi-

MISIJA

NOVA VLAST:
Patrola talibana u Kabulu

ma, avganistanska vlada mogla da potvrdi samo 254.000 stvarnih vojnika. Zapovednici ne samo da su stvorili "vojnike duhove" da bi popunili svoje platne liste, već su i smanjili plate stvarnim vojnicima i nisu isporučivali potrebne zalihe. Nakon što su se američke trupe naglo povukle, Avganistanci tako jednostavno nisu bili sposobni da sami održavaju vojnu mašineriju, a vojska se raspala.

Lako je kriviti avganistanske trupe što se nisu borile jače, ali se valja podsetiti da je više od šezdeset hiljada pripadnika avganistanskih snaga ubijeno u proteklih dvadeset godina, što je dvadeset i sedam puta više od američkih ratnih žrtava. Dok je oko tri hiljade američkih savetnika bilo u zemlji, avganistanska vojska je i dalje kontrolisala svaki grad.

U Avganistanu su poginula 2.443 američka vojnika i 1.144 savezničkih, ranjeno je 20.666 američkih vojnika. Avganistanci su se u međuvremenu suočili sa još većim gubicima. Ubijeno je najmanje 66.000 avganistanskih vojnika i više od 48.000 avganistanskih civila, najmanje 75.000 je povređeno od 2001. Oba podatka su verovatno znatno potcenjena.

ŠTA SAM NAUČIO DOK SAM PRISLUŠKIVAO TALIBANE

"Atlantik" objavljuje tekst Jana Frica koji je služio u vazduhoplovstvu SAD od 2008. do 2013. i koji je u 99 borbenih misija leteo ukupno 600 sati. On kaže da je dvadesetak misija i pedesetak sati uključivalo stvarne vatrene obračune, da su još stotinak sati prisluškivali "loše momke" koji su raspravljali o svojim podlim planovima, to jest onome što su Amerikanci nazvali "upotrebljivom informacijom". Ali ostatak vremena su samo pričali, šalili se o džihadu, razgovarali o običnim stvarima. »

Fric piše kako je, pokušavajući da razazna planove talibana, čuo strašne stvari od ljudi koji pokušavaju da ubiju njegove prijatelje, ali i sasvim obične stvari koje su ga u retkim prilikama čak i mogle nasmejati. Tako jedne zime u severnom Avganistanu, gde je prosečna nadmorska visina negde iznad 2700 metara a prosečna temperatura ispod nule, jedan taliban odbija da postavi improvizovanu eksplozivnu napravu kod neke krivine koja bi trebalo da ubije što više Amerikanaca. "Brate, zašto ne? Moramo u džihad!", kaže jedan taliban. "Brate,... Previše je hladno za džihad", odgovara drugi.

"Nekoliko dana pre mog 22. rođendana gledao sam borbene avione kako usred bitke bacaju bombe od 500 kilograma pretvarajući dvadesetoro ljudi u prašinu. Dok sam ulazio u novi pejzaž, prepun kratera umesto ljudi, nastalo je zatišje pa sam pomislio: Sigurno smo ih sada dovoljno ubili. Nismo!

Kad su stigla još dva jurišna helikoptera, čuo sam ih kako viču: Nastavite da pucate. Oni će se povući! I dok sam gledao kako umire šest Amerikanaca, činilo mi se da se dvadeset talibana radovalo: Aaaalahu akbar, oni umiru!

Tokom mog angažovanja, iznova i iznova, ubijali smo ih više nego oni nas, oni su gubili tlo, a mi smo pobeđivali. To se dešavalo tako redovno da sam počeo da razvijam osećaj deža vi....

Zaista smo leteli iste misije na istim mestima, ponovo oslobađajući uvek ista sela u kojima smo se borili pre tri godine. Slušao sam isto sranje, iste jezive razgovore i isto planiranje često istih ljudi koje sam ranije čuo...

Konačno mi je sinulo da sranje nije samo za zabavu; tako su se odvraćali od iste dosade kakvu sam i je osećao, dok su prolazili kroz još jednu bitku na istom mestu, protiv još jedne osvajačke sile. Ali za razliku od mene, kad bi otišli kući, to bi bilo do sledećeg sela, a ne 6.000 milja daleko", piše Jan Fric sećajući se najgoreg dana u životu, koji, kako kaže, nije bio toliko strašan zbog pucnjave, vrisaka ili smrti jer je već video dosta toga do tada, već zbog toga što je tog dana sam konačno shvatio šta su talibani, koji su znali da ih sluša, pokušavali da mu kažu: "Rekli su mi kako planiraju da nastave da ubijaju Amerikance. Rekli su mi detalje ovih planova: koje oružje će koristiti, gde će to učiniti, koliko su se nadali da će Amerikanaca ubiti. Često su mi pričali te stvari dok su ubijali. Rekli su mi da će, ako Bog da, svet biti napravljen po njihovom liku. Rekli su mi ono što su mnogi drugi odbijali da čuju, a što sam ja konačno shvatio: 'Avganistan je naš!'"

Upozorenja poput ovog sa neba bilo je i ranije. Generalu Mekristalu je 2009. godine, kada je predsednik Barak Obama najavljivao novu američku strategiju za razbijanje Al Kaide i raspoređivanje dodatne četiri hiljade vojnika, pod šatorom u Kandaharu vodnik Kenet Hiks rekao: "Ser, neki momci ovde misle da gubimo!" (videti tekst "Zagliбljeni u ratu", "Vreme" br. 1456, od 29. novembra 2018).

U Americi se sada raspravlja o tzv. avganistanskim papirima čije je objavljivanje iznudio "Vašington post", a koji govore da su američki zvaničnici rezultate američkog angažovanja u Avganistanu u javnosti godinama prikazivali boljim nego što jesu, pa se sada porede se sa tzv. pentagonskim papirima iz vremena Vijetnamskog rata. U javnosti šokiranoj slikama evakuacije iz Avganistana, koje su prikazivale kako ljudi u Kabulu ispadaju iz aviona u letu, često se čulo pitanje: "Kako se sve srušilo kao kula od karata?"

KRAJNJI ROK 31. AVGUST:
Evakuacija na aerodromu u Kabulu

DOMINO EFEKAT

Pogled sa zemlje, međutim, ukazuje na to da taj krah misije nije bio ni tako brz, ni tako iznenadan. "Zašto se skoro 1.000 pripadnika Avganistanskih nacionalnih sigurnosnih snaga (ANSF) i drugih snaga predalo grupi od 200 do 300 talibana na motorima?" Na to pitanje prilično rafiniran i detaljan odgovor daje "studija slučaja" pada u talibanske ruke provincije Paktija i okruga Zurmat blizu pakistanske granice. Detalje je sakupila Avganistanska analitička mreža (*The Domino Effect in Paktia and the Fall of Zurmat: A case study of the Taleban surrounding Afghan cities, dostupno na afghanistan-analists.org*), čije su publikacije od 2009. informisale avganistanske i međunarodne kreatore politike u Avganistanu.

Ta studija plastično objašnjava komplikovanu dinamiku plemenski, socijalno i nacionalno složenog avganistanskog društva u magli beskrajnog rata. U analizi te mreže se opisuje talibanska strategija ubeđivanja i zastrašivanja u odnosu na sve nervoznije i demoralisanije, izolovane vladine snage, miniranje ključnih puteva između okruga, ciljana ubistva, mobilizacija dodatnih boraca u lokalnom stanovništvu i, navodno, iz medresa u Pakistanu. Može se naslutiti da su talibani uspeli da dobiju podršku lokalnih plemenskih lidera u ovom veoma konzervativnom regionu, mada nije jasno da li mnogi od njih zaista simpatišu talibane ili su njihovi pokušaji posredovanja uglavnom bili motivisani željom da se izbegne šteta po njihove zajednice i njihovu imovinu.

Autori te analize smatraju kako su talibani primenili strategiju "okruživanje gradova", koju su levičarski "gerilski pokreti" nazivali "dugotrajnim narodnim ratom", iako nije poznato da li su proučavali koncepte koje su bili razvili Mao Cedung i Če Gevara ili priručnike Režisa Debrea o gerilskom ratu. Koristeći selo kao poprište, a stanovništvo kao bazu za regrutovanje, talibani su dugo pokušavali da opsedaju brojne okružne i pokrajinske centre, zatim su se usmerili da ih zauzmu i da iscrpljuju vladine snage koncentrisane u gradovima. Pokazuje se i kako su nedostatak koordinacije između vladinih oružanih snaga i nesposobnost vlade da pošalje pojačanje i vazdušnu podršku narušili organizaciju i moral boraca na prvoj liniji komplikovanih sukoba.

Odmazda i strah

Visoki komesar za ljudska prava Ujedinjenih nacija Veronika Mišel Bačelet upozorila je u utorak, 24. avgusta, da je primila verodostojne izveštaje o teškim zloupotrebama u oblastima pod kontrolom talibana u Avganistanu, uključujući pogubljenja po kratkom postupku nad civilima i snagama bezbednosti koji su položili oružje i ograničenjima za žene.

Ona je pozvala Veće za ljudska prava da preduzme hrabre i energične mere za nadgledanje situacije u vezi s pravima u Avganistanu, gde su zapanjujući postupci talibana izazvali strah da će zemlju vratiti brutalnoj vladavini koju su nametnuli kada su poslednji put bili na vlasti.

Bačelet je citirala izveštaje o pogubljenjima po prekom postupku civila i bivših snaga bezbednosti koji se više nisu borili, regrutovanju dece vojnika, ograničenjima prava žena da se slobodno kreću i devojčica da idu u školu. Ona nije precizirala na koji vremenski okvir misli niti na izvor svojih izveštaja.

Nekoliko dana pre njenog iskaza, jedna privatna obaveštajna grupa sa sedištem u Norveškoj koja pruža informacije UN-u rekla je da je prikupila dokaze da su talibani prikupili imena Avganistanaca na crnoj listi ljudi za koje veruju da su radili u ključnim ulogama sa prethodnom avganistanskom administracijom ili sa snagama predvođenim SAD, i da se mnogi Avganistanci kriju, jer se plaše odmazde.

MIRNI DANI U LEZA MANGALU

Ofanziva talibana u Paktiji usledila je nakon osam relativno mirnih godina bez većih borbi, jer su mala paštunska plemena, koja još uvek imaju značajan stepen unutrašnje koherentnosti i autonomije, uspešno ubeđivala talibane da ne postavljaju stalne baze u njihovim oblastima. U Leza Mangalu, "privremenom okrugu" u kome dominira veliko paštunsko pleme Mangal i koje je već uveliko bilo pod kontrolom talibana, plemenske starešine su posredovale u sporazumu sa talibanima još 2018.

Prisustvo vlade bilo je ograničeno na okružni centar, a nijedna strana nije ulazila u područja koja kontroliše druga, što je dovelo do prekida borbi.

To nije bio veliki problem za talibane, jer su mogli gotovo neometano da deluju preko bliske granice sa Pakistanom i da se slobodno kreću udaljenim planinskim područjem, da dominiraju u ruralnim područjima kako bi kroz ono što je opisano kao "plemenski sporazum" naterali vladu da napusti barem jedan okrug.

Ljudima na području koje je još uvek kontrolisala vlada talibani su dali odrešene ruke da rešavaju sporove putem džirgi (plemenskih saveta), umesto da ih upute vladi ili se sami pozabave tim pitanjima. Međutim, talibani su ih često vraćali na veće plemenskih starešina, koje su i sami konsultovali u ostalim poslovima, delujući samo kao poslednja instanca u slučajevima kada veće nije moglo da donese odluku.

Sporazumom u Leza Mangalu mule su, suprotno zabrani talibana, obavezane da čitaju dženazu (pogrebne obrede) i za vladine borce koji su ubijeni, a talibanima je zabranjeno da hvataju vladine vojnike koji posećuju porodice u tom okrugu. Sporazumom su takođe regulisana pitanja kao što su obrazovanje, bezbednost, korišćenje šuma (često sporno pitanje između susednih plemena u regionu), cena neveste i rešavanja sporova.

STRATEGIJA ZASTRAŠIVANJA

Pad 11 od 14 okruga pokrajine Paktija poput domina u roku od šest dana krajem juna i početkom jula pripremljen je talasom napada neposredno nakon islamskog festivala Ramazanski bajram (12/13. maja 2021). Bomba iz kamiona u blizini vojnog suda u Gardezu ubila je najmanje pet ljudi 14. maja. Talibani su 29. maja napali graničnu policiju u Dand-e Patanu i ubili 14 policajaca.

Pre nego što je njihova ofanziva zahvatila celu Paktiju, talibani su koristili kombinovanu strategiju ubeđivanja i zastrašivanja porukama da sledi njihov veliki napad. U tu svrhu su nudili novac nekim plemenskim starešinama kako bi ubedili ljude iz vlasti da im se pridruže. Majkama vojnika su govorili da će im ubiti sinove koji su u avganistanskoj vojsci, pa su ove molile sinove da se vrate kući jer će talibani napasti.

Drugi deo strategije talibana bila je amnestija za vladine snage i zaposlene. To je objavljeno početkom ofanzive usmenim porukama i zvučnicima u džamijama u blizini baza ANSF-a i na lokalnim protalibanskim nalozima na društvenim medijima. Uz ponudu amnestije dodavana je pretnja (u suprotnom "sigurno ćemo vas rado ubiti") i podsmeh ("tokom celog meseca opsade niko vas ništa nije pitao i niko kod vas nije došao").

Pad okružnog centra Mirzaki 19. juna nakon desetodnevne opsade i teških borbi bio je iznenađenje. Zbog svog strateškog položaja na glavnom putu između Gardeza i granice sa Pakistanom, držale su ga značajne vladine snage. Vlada je poslala komandosku jedinicu 333 i KPF (*Khost Protection Force*) koju je obučila CIA, opremljenu i (donedavno) dobro komandovanu, čija je kontraofanziva bila praćena udarima avganistanskih vazdušnih snaga i izazvala mnoge žrtve na svim stranama.

Kontraofanzivom su pod vladinu kontrolu 24. i 25. juna vraćena tri okružna centra, da bi Mirzaku ponovo osvojili talibani, koji su dan kasnije poslali dodatne snage iz Zurmata. Lokalna vlast je opravdala novo povlačenje potrebom da se izbegne više civilnih žrtava.

PAD ZURMATA

Okružni centar Zurmat, glavni grad istoimenog distrikta, pao je u ruke talibana 2. jula 2021. posle skoro dva meseca opsade i nakon što je u roku od šest »

GIVE ME FIVE: Ko ostaje, ko odlazi

dana krajem juna i početkom jula došlo do uzastopnog kolapsa vladinih snaga u 11 od 14 okruga u provinciji Paktija.

Oko 5. juna talibani su naredili lokalnom stanovništvu da privremeno napusti svoje domove koji se nalaze u blizini centara okružne uprave i instalacija ANSF-a i koje su koristili za postavljanje zaseda. Istu poruku su objavljivali poznati protalibanski Fejsbuk nalozi, takođe i mule u džamijama, a ponekad su ih talibani lično prenosili domaćinstvima.

Talibani su zatim miniranjem blokirali dva glavna puta. Insistirali su na tome da budu obavešteni ako ljudi moraju da napuste selo (uključujući posete klinikama) i ponekad su pomagali porodicama sa pacijentima da izbegnu minska polja i pešice prođu sporednim putevima. Nekoliko pacijenata kojima je bila hitno potrebna zdravstvena nega umrlo je pre nego što su stigli do lekara. Takođe su ograničili kretanje stanovnika ka okružnoj pijaci, a sve prodavnice u čaršiji su zatvorene na nekoliko dana.

LOJALNI BATALJONI

Čak i pre nego što su intenzivne borbe stigle do Zurmata, Avganistanske nacionalne sigurnosne snage (ANSF) koje podržavaju vladu zauzele su odbrambeni položaj oko Tamira, glavne čaršije udaljene oko kilometar od okružnog administrativnog centra pod komandom pukovnika Abdula Karima Zaheda, avganistanskog Uzbeka. One su se sastojale od bataljona (kandak) Avganistanske nacionalne armije (ANA, oko 120 pripadnika) koje su u aprilu i maju ili ranije tu povukle i vojnike iz dve manje baze izvan Tamira, a u okviru četvorogodišnje strategije "ANSF mape puta" koja je razvijena sredinom 2018. pod snažnim uticajem SAD-a da se snage koncentrišu na obezbeđivanje okružnih centara. U kompleksu sa civilnom administracijom bila je Avganistanska nacionalna policija (ANP), čiju strukturu je trebalo da čini 100 policajaca, ali, prema lokalnim izvorima, u stvarnosti njih nije bilo više od 30.

Najveću grupu činilo je 250 pripadnika takozvanih ustaničkih snaga (pacunian na paštunskom i kezeš na persijskom) koje je organizovalo lokalno stanovništvo, mada se pokazalo da su od 2012. godine te formacije, u kojima je bilo oko 29.000 boraca, institucionalizovane u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova. U odbrambene svrhe, civilni vladini zvaničnici živeli su zajedno u određenom delu Tamira, u blizini baze ANA. Postojala je i mala kancelarija Nacionalne uprave za bezbednost (NDS), glavne obaveštajne jedinice Avganistana, ali nije raspolagala sopstvenim borbenim snagama.

Lako je kriviti avganistanske trupe što se nisu borile jače, ali se valja podsetiti da je više od šezdeset hiljada pripadnika avganistanskih snaga ubijeno u proteklih dvadeset godina, što je dvadeset i sedam puta više od američkih ratnih žrtava

PAD "MALOG KANDAHARA"

Talibani su se slobodno kretali po preostalim područjima, a vlada je tokom ramazana (od 12. aprila do 12. maja) najavila policijski čas u selima u blizini centra okruga i baze. To je značilo da čak i tokom svetog meseca stanovništvo nije moglo ići u džamije da obavlja tradicionalne teravih-namaze i čitanje Kur'ana noću. U vreme bajramskog praznika plemenski starešina Hadži Adam Kan preko zvučnika u džamiji najavio je da talibani planiraju napad na okružni centar i da ljudi koji žive u blizini treba da napuste svoje domove, dok drugi treba da ostanu u zatvorenom prostoru.

Sve telefonske mreže su u to vreme bile u prekidu. Ljudi su bili zaključani u svojim kućama i nije im bilo dozvoljeno da izađu. Uspeli su samo da se iskradu i pokupe hranu iz obližnjih prodavnica. Okružna pijaca bila je zatvorena oko mesec dana.

Talibani su bili smešteni u džamijama i kućama koje su napustili oni koji su pobegli. Prisilili su ljude da im obezbede hleb i drugu hranu, mada većina ljudi ni sama nije imala šta da jede. Nije bilo sve prisilno. Talibani su očito imali pristalice među stanovništvom.

Meštani su rekli da je pod stabilnom kontrolom talibana bilo otprilike "80 posto" Zurmata, koji nazivaju i "malim Kandaharom" jer su odande došli mnogi uticajni talibanski lideri, uključujući devet njihovih ministara i zamenika ministara pre 2001. godine. Za razliku od većine drugih okruga Paktije, koji su relativno plemenski homogeni, Zurmat obuhvata niz "mini-plemena" i podgrupa većih plemena koja su podeljena, uprkos tome što su ih stranci označili zajedničkim imenom "Zurmati".

Za razliku od većeg dela ostatka zemlje, u kojima su talibanski lideri često bili raspoređivani iz drugih regiona, pre

Socijalni saldo okupacije

U pozitivne rezultate Amerikanci ubrajaju podatak da je do 2018. očekivani životni vek u Avganistanu skočio sa 56 na 65 godina, što čini povećanje od 16 odsto. Između 2000. i 2019. godine stopa mortaliteta dece mlađe od pet godina opala je za više od 50 odsto.

Između 2005. i 2017. povećala se pismenost među osobama od 15 do 24 godine za 28 procentnih poena među muškarcima i za 19 poena među ženama, prvenstveno u ruralnim područjima.

S druge strane, mada se između 2002. i 2019. godine avganistanski BDP po glavi stanovnika skoro udvostručio, a ukupni BDP uvećao skoro tri puta, pokazuje se da je rast veštački i neodrživ. Do 2020. godine po bruto domaćem proizvodu po stanovniku Avganistan se pomerio samo sa četvrtog na osmo najgore mesto na svetu.

U međuvremenu, uzgajanje maka je dve decenije bilo u stalnom porastu, uprkos tome što je američka administracija potrošila skoro devet milijardi dolara da je suzbije. Avganistan je svrstan među najkorumpiranije zemlje sveta.

Kako piše "Komersant", pozivajući se na podatke Azijske razvojne banke, 2020. godine je više od 47 odsto građana Avganistana živelo ispod granice siromaštva, a 2019. godine više od 34 odsto zaposlenih Avganistanaca živelo je sa manje od 1,9 dolara dnevno.

Šef Odbora za razvoj Evropskog parlamenta Tomas Tobe procenio je da je zbog suše, pandemije kovida 19 i borbi hitna humanitarna pomoć potrebna skoro polovini stanovništva Avganistana – što je 18 miliona ljudi – a skoro četiri miliona njih su interno raseljena lica.

2001. u upravljanju okrugom Zurmat, u kojem živi oko 100.000 ljudi, talibani su se oslanjali na lokalno stanovništvo. Ono je ekonomski bilo relativno dobrostojeće, za razliku od stanovnika Paktije, u kojoj dominira samohrana ili poluegzistencijalna poljoprivreda.

Mnogi mladi iz Zurmata rade u Saudijskoj Arabiji, Dubaiju, Kataru ili Indiji i šalju novac svojim porodicama. Mnogi su umešani i u trgovinu ili krijumčarenje sa Pakistanom (drvo, lokalno gajen hašiš iz obližnjih provincija, uglavnom iz Logara). Lokalno pleme Ahmadzai poseduje znatan broj transportnih kompanija u Avganistanu. Avganistanski analitičari kažu kako je stanovništvo bilo zadovoljno statusom kvo (tj. dominacijom talibana – bez mnogo borbe) iz straha da bi njihova imovina mogla biti uništena.

Za napad na Zurmat talibani su okupili nešto ljudi sa strane i više od 500 lokalnih pripadnika, među kojima su zajedno delovali i pripadnici grupe Hakani, koja navodno sada kontroliše Kabul, i grupe Mansur (ili "mreža") iz plemena Andar (Sahak), koje su se ranije sukobljavale, a kasnije kontrolisale teritorije odeljene jedne i druge. Hakani nisu radili u oblasti Mansur i obrnuto.

ANAKONDIN REP

Sudeći prema studiji slučaja "Avgan analitiksa", uticaj talibana u Zurmatu rezultat je i načina na koji je američka vojska sprovodila svoje antiterorističke operacije poput "Anakonde", koja je usledila nekoliko meseci nakon intervencije 2001. godine, između 2. i 16. marta 2002.

U toj operaciji, čiji je cilj bio da se očiste preostali borci Al Kaide i njihovi talibanski saveznici, "neki Arapi, Čečeni, Uzbeci i Pakistanci", učestvovalo je 2.000 koalicionih vojnika, uključujući više od 900 Amerikanaca (iz 10. brdske divizije američke vojske), 200 američkih specijalaca i 200 vojnika specijalnih operacija iz Australije, Kanade, Danske, Nemačke, Francuske, Norveške, Novog Zelanda i avganistanskih saveznika – uglavnom milicije povezane sa Severnom alijansom iz Logara i Paktije.

Te snage predvođene SAD napale su grupu od prvobitno "samo oko 150 do 200 ljudi", koja se nakon poraza talibana povukla u dolinu Šahikot, izolovano planinsko područje na visini od 2700 metara ispunjeno pećinama što su ih ranije koristili mudžahedini Paktije tokom borbi protiv Sovjeta (1979-89). Navodno im se pridružilo "oko 500 svežih boraca" iz Hosta i Vaziristana u Pakistanu.

U operaciji "Anakonda" je, prema izveštajima UN-a, bilo 235 civilnih žrtava, koje su po nekima predstavljene kao "više stotina likvidiranih neprijateljskih boraca". Lokalni izvori rekli su tada UN-u da je uništeno 2.500 kuća, dve medrese, 21 džamija i infrastruktura poput mostova i kareža (podzemnih kanala za navodnjavanje). Oko 2600 porodica je otišlo (podstaknuto talibanima), a do februara 2007. godine bile su se vratile samo 542 porodice tokom sporog povratka koji je počeo tek 2005.

Nakon Šahikota, u Paktiji su nastavljene velike "antiterorističke" operacije poput operacije "Hajber" u avgustu 2007. i operacije "Nacionalno blago" u januaru 2008, fatalne operacije "Ubij ili uhvati", poznate kao "noćne racije" avganistanskih i američkih snaga početkom januara 2016. i 30. decembra 2018.

UN su izvestile o brojnim ozbiljnim navodima o proizvoljnim hapšenjima i pritvaranjima, podmetanju "dokaza" osumnjičenima, krađi imovine tokom pretresa pojedinaca i njihovih prostorija, iznudi i vansudskim pogubljenjima. Uprava za nacionalnu bezbednost (i jedinica za prikupljanje obaveštajnih podataka) u Paktiji optužena je za proizvoljno pritvaranje, iznudu i mučenje. Bilo je i izveštaja o streljanjima. Kao rezultat toga, ljudi u Zurmatu su se osećali sve otuđenijim od vlade u Kabulu i od međunarodne vojske, kaže se u analizi Avganistanske mreže.

VREME AMNESTIJE

Lokalni bataljon ANA predao je bazu i 2. jula krenuo u Gardez, strateški važan grad sa 23.000 stanovnika, koji preko prevoja Pejvar povezuje Kabul sa Pakistanom, centar jugoistočnog regiona Avganistana koji se sastoji od tri provincije – Paktija, Paktika i Host. Zajedno su takođe poznati i kao Loja Paktija (Velika Paktija) jer su svi jednom bili jedna provincija u kojoj paštunska plemena čuvaju prepoznatljive kulturne i stilske specifičnosti. Tamo su pored ANA bile locirane poslednje američke trupe, ali one su u marta 2021. već bile otišle.

Vojnicima je bilo dozvoljeno da ponesu lako naoružanje i odvezu se u vozilima rendžera (nenaoružana policija). Međutim, morali su da ostave sve teško naoružanje, druga vozila i municiju. »

Ostavljeno oružje

Samo na obuku i opremanje avganistanskih snaga bezbednosti, SAD potrošile su 83 milijarde dolara u poslednje dve decenije, piše "Hil".

Prema prošlogodišnjem izveštaju SIGAR, između 2003. i 2016. godine, SAD su predale avganistanskim snagama 75.898 vozila, 16.191 komad obaveštajne, nadzorne i izviđačke opreme, 599.690 komada oružja, 162.643 komada komunikacione opreme.

d 2017. do 2019. godine, SAD su avganistanskim snagama takođe dale 4.702 hamvija i 211 aviona. Američki Nešenel pablik radio izveštava da to uključuje četiri transportna aviona C-130, 23 jurišna aviona A-29 i Super Tucano; 45 helikoptera UH-60 Black Hawk i 50 manjih helikoptera MD-530.

Najveći deo tog arsenala prešao je u ruke talibana, deo je uništen ili pokvaren, a deo je možda i u rukama raznih plemenskih milicija. Najmanje 46 od tih aviona sada se našlo u Uzbekistanu, nakon što je više od 500 avganistanskih vojnika tamo pobeglo sa svojim liderom Abdulom Rašidom Dostumom dok se urušavala vlada u Kabulu.

Amerikanci misle da talibani soficiraniji deo te opreme ne mogu koristiti: "Postoji velika razlika između helikoptera Black Hawk i njegove efikasne upotrebe, to nije nešto što možete naučiti za nedelju ili mesec dana", kaže Bradlej Bauman, bivši pilot u vojsci, koji je trenutno viši direktor Centra za vojnu i političku moć u Fondaciji za odbranu demokratije. Uz to, postavlja se problem rezervnih delova i održavanja komplikovanih mašina, kaže Bauman, koji ipak izražava sumnja da to možda nije nepremostiv problem za talibane i njihove partnere u Al Kaidi.

»

Talibani su ih na motorima pratili do Gardeza, putevi su u tu svrhu očišćeni od mina. I otuda će ih uskoro oterati.

Dan nakon zauzimanja Tamirskog bazara objavljena je amnestija koju su talibani odobrili lokalnim zvaničnicima, nekolicini direktora vladinih odeljenja i gradonačelniku grada, garantujući im bezbednost i tražeći da nastave sa radom. Plemenske starešine su "sedele sa talibanima svakodnevno i raspravljale o raznim pitanjima".

Dan nakon javnog objavljivanja amnestije, nekoliko ljudi koji su bili u lokalnoj policiji došlo je kod talibana i predalo im se. Kasnije su ih pustili i viđeni su kako "slobodno šetaju" po čaršiji. Plemenski starešina Hađi Adam Kan potvrdio je isto za tzv. ustanike. Nije bilo izveštaja da im se izriču bilo kakve kazne. Civilna administracija je prestala sa radom kada je pao okružni centar, a članovi lokalnog veća su se "držali podalje od talibana" jer su bili poznati kao oni koji rade sa vladom.

Talibanske zabrane ženama da izlaze iz kuće bez mahrama (muškog pratioca) nisu imale veliki uticaj, jer to u toj regiji ionako nije bila uobičajena praksa. Neki mladi, uključujući aktiviste civilnog društva, napustili su Zurmat iz predostrožnosti. Većina provladinih ljudi (20-30 posto izvornog stanovništva okruga) napustila je Zurmat tokom proteklih decenija zbog straha od talibana, koji su sada patrolirali čaršijom pokazujući svima da je došlo njihovo vreme.

NOVI ZAPLET U HINDUKUŠU

Po opisanom receptu "predaja ili uništenje" plus "milost pobednika", uspostavljena je talibanska kontrola nad Avganistanom. Tako, za sada, izgleda svuda sem u dolini Panđšir, u Hindukušu. Tamo poslednje leglo otpora islamističkoj vlasti u Avganistanu čine snage koje predvodi vođa Nacionalnog fronta otpora Tadžik Ahmad Masud, sin legendarnog komandanta mudžahedina Ahmada Šaha Masuda, zvanog Lav iz Panđšira (Lav iz Doline pet lavova), koji se protivio vladavini talibana 1996–2001, posedovao izuzetnu harizmu (borio se i protiv Sovjeta 1979-89), okupio vojsku od 15.000 Tadžika, kontrolisao trećinu Avganistana i bio ubijen dva dana pre napada Al Kaide na Ameriku 9. septembra 2001.

Magazin "Forin polisi", pozivajući se na izvore, piše da talibani, koji su većinom Paštuni, nameravaju da formiraju dvanaestočlano veće za upravljanje Avganistanom. Veće će uključivati šefa političke kancelarije talibana, mulu Abdula Ganija Baradara, mulu Mohamada Jakuba, sina osnivača pokreta, mulu Mohamada Omara, i visokog člana grupe Hakani Halila al Rahmana Hakanija.

Izvor blizak Baradaru i Jakubu rekao je da bi želeo da uključi u veće i Ahmada Masuda, a "Forin polisi" pretpostavlja kako je to malo verovatno. On se nakon svrgavanja predsednika Ašrafa Ganija oglasio kao nepomirljivi protivnik transformacije Avganistana u islamski emirat, a njegovi ljudi su se pokazali javnosti na motociklima, u koloni, sa zastavama. On je tražio pomoć u oružju, na šta nije bilo odgovora jer su zapadnjaci bili zauzeti ponižavajućom dramom evakuacije sa kabulskog aerodroma i nikako nisu bili voljni da ugrožavaju krhki mir sa talibanima, koji pomalo ucenjivački insistiraju da se ta operacija okonča do 31. avgusta, o čemu je sa njima u Kabulu u utorak 24. avgusta pregovarao direktor CIA.

Kažu da sistem pritoka reke Panđšir čini njenu klisuru teško dostupnom i gotovo idealnom za izdržavanje produžene opsade i vođenje gerilskog rata, ali bi Masud, kako izveštava Dojče vele, mogao da se suoči s izolacijom i problemom snabdevanja. Talibani su možda pokazali šta stvarno misle kada govore o "inkluzivnoj vladi" kada su u nedelju 22. avgusta na Tviteru objavili: "Stotine boraca iz Islamskog mirata kreću se prema provinciji Panđšir..."

Odluku da okruže Panđšir i stave njegove branioce pred izbor – predaja ili uništenje – rukovodstvo talibana donelo je dan pošto je šef Vrhovnog saveta za nacionalno pomirenje i jedan od članova Koordinacionog saveta Avganistana za mirnu tranziciju Abdulah Abdulah najavio početak pregovora sa čelnicima provincije Panđšir, uključujući teologe, starešine i vojne zapovednike u regionu, a i nakon što je spremnost da započne pregovore sa talibanima o stvaranju inkluzivne vlade takođe najavio i Ahmad Masud, vođa Tadžika koji čine 27 odsto stanovništva Avganistana.

Scena za sledeći avganistanski zaplet postavljena je u Hindukušu. ¶

MILAN MILOŠEVIĆ

OBRATI PAŽNJU!

Knjige u izdanju nedeljnika

VREME

možete kupiti u:

prostorijama redakcije,
boljim knjižarama,
pouzećem ili preko interneta

informacije na 011/3234-774
ili www.vreme.com

TAKO JE KAKO

Vela Luka zbog Olivera Dragojevića, i onog što je tekstom nemoguće dočarati, a zatim Knin i Dalmatinska Zagora – najlepši predeo na zemlji

Ovo može biti tek samo jedna pomalo naivna i nepretenciozna priča. O dva naizgled sasvim nepovezana događaja i mesta. Početak pronalazi motiv u svakodnevici naše i globalne socijalne postkovid gladi za prethodnim životom kakav je npr. bio tribute koncert posvećen Oliveru Dragojeviću na Korčuli. Kraj je zapravo slična, lična identitetska potraga za izgubljenim rajom, povratak kući, u detinjstvo letnjih raspusta u Kninu.

KORČULA

Vela Luka je, kako joj i samo ime kaže, najveća opština i naseobina na ostrvu, nautičkim miljama mereno od kontinenta, najudaljenija na Jadranu. Trajekt od Splita do severozapada Korčule plovi cela tri i po sata. U Jugoslaviji je poznata po brodogradilištu "Montaža Greben" koje je proizvodilo maestrale, poliuretanske pasare, čamce kakve poseduju svi stari alasi na Dunavu i Savi. Turistički manje zavodljiva i prepoznatljivija od grada Korčule Marka Pola, a u našem vremenu svojevrsni dalmatinski "Memfis Tenesi", kao rodno mesto i večno počivalište Olivera Dragojevića.

Ovo poslednje je tako zahvaljujući entuzijazmu Ante Gela, Oliverovog i ne samo njegovog, već verovatno najboljeg regionalnog gitariste današnjice, koji je uspeo da u faktički drugoj godini nakon Oliverove smrti (ne računajući, dakle, 2020) u Vela Luci 29. jula sakupi orkestar, hor i organizuje direktni TV prenos HRT-a. Jednako mobiliše na stotine što starih što mladih Dragojevićevih privrženika da se po visokom zvizdanu zaputе put Korčule. Baš kao i mene, iz Beograda avionom preko Beča do Splita, da se snađem i da ne izostanem. Onako, kako mi se sve više čini, da mi nećemo uspeti za Balaševića u Novom Sadu.

Cela riva duž Vele Luke, nekmoli pjaceta podno baroknog zvonika Crkve Svetog Josipa, nije dovoljna da primi hiljade hodočasnika. Čini se i da je tzv. stožer civilne zaštite RH prepustio ovaj dan stihiji, kao da je ispravno cenio da treba da bude veličanstvenija od godišnjice "Oluje" ili Sinjske alke, gde će se kasnije insistirati na epidemiološkoj rigidnosti. Nastupile su tri različite generacije izvođača: Oliverov vršnjak Tedi Spalato, Džiboni kao "sin prestolonaslednik" i Marko Tolja, a sve to zajedno ovde je tekstom nemoguće dočarati. U stvari, sve se odigralo u prekovremenom radnom vremenu konoba na rivi. Iz svake kafane posle ponoći pa skoro do jutra i prvog katamarana za povratak u Split, što sa pojedinačnih gitara, što razglasa, Dragojević je išao na bis. Banalno ali bukvalno baš tako, poput Guče i Egzita. Ključ razumevanja stihova Vela Luke je kulturološko nasleđe, kada njegova audio-interpretacija postane naše mentalno poimanje bolje prošlosti.

S tim osećajem slatkaste gorčine, menjam agendu za naredne dane na moru. Rešen da umesto dosadne plaže nadoknadim u životu propuštenu priliku i vozom od Splita odem "preko Perkovića pa do Knina..."

KNIN

Pomenuta kamena austrougarska železnička postaja Perkovića tipski je identična onoj u Dalmatinskom Kosovu na ulazu u Knin. A to je već predeo Uzdolja i neobnovljenih kuća, sa još od rata urušenim krovovima između dva zabata, zaraslim u makiju. Distopija Knina simbolički počinje na nekadašnjem, jednom od većih železničkih čvorišta SFRJ, odakle su vozovi skretali ka Zadru, Šibeniku i Splitu.

Glavna ulica zategnuta je pod konac, ali po vrelom julskom ali i svakom »

Fotografije: Zlatko Crnogorac

JE BILO

IZ NAPOLEONOVOG VREMENA: most nad ponornicom Krčić

ZA OLIVERA:
Koncert u Vela Luci na Korčuli

drugom danu, ovo je avetinjski prazan grad. Jedini uočljiv ljudski lik je kameni kip kralja Dmitra Zvonimira na kružnom toku, podignut 2009, a koji je u 11. veku stolovao na Kninskoj tvrđavi gde se danas, na više od 38 stepeni, bez taksija, niko normalan ne uspinje. Društveni život je za Knin logično kafana – pečenjara "Tri lovca" preko puta nove moderne katoličke katedrale Gospe Velikog krsnog zavjeta sazidane 2015. Kilogram vruće jagnjetine je 170 kuna (2700 din), Karlovačko pivo od pola litra 15 kn – 2 eura. Ispred su parkirane između ostalih, uvek i beogradske tablice.

Knin je postao sporadična prolazna tranzitna tačka na putu od Šibenika ka Splitu za strane turiste koji traže dalje od prenapučene obale i ostrva. Hrvatska je samo u julu imala 3,7 miliona turista, a Nacionalni park Krka na koji se Knin naslanja, uz Plitvice u Lici, jedna je od možda dve ili jedina komercijalna turistička destinacija u zaleđu Dalmacije. Od ove godine, kupanje na Skradinskom buku u Nacionalnom parku zbog zaštite sedre je zabranjeno. Deo turista produžava dalje ka Roškom slapu, vidikovcu Visovac i manastiru Krka, a kroz Knin bez sadržaja samo prolazi.

Dalmatinska Zagora u Podinarju je zapravo najlepši predeo na zemlji, jer se na vazdušnoj distanci od samo par kilometara nalaze izvori dveju reka, Krke i Cetine. Pravo iz voza, da se napijem vode i ohladim glavu, odlazim na slap Krčića izvor reke Krke u Kovačiću, nekad rodno selo popa Đujića. Danas, uz ponekog zalutalog turistu, to je svakodnevni ambijent opuštanja hladnom vodom nakon treninga, zlatne hrvatske olimpijske tekvondistkinje Mateje Jelić, simpatične klinke koja je za 48 sati zadobila pa izgubila srpsku blagonaklonost.

Krčić je kraška ponornica dugačka oko 20 km. Tamo gde na svom kraju nestaje, u zimskim i prolećnim mesecima visokog vodostaja pravi vodopad od 20 m nad izvorom Krke. Francuzi su u vreme Napoleonovih osvajanja u svojoj novozasnovanoj Ilirskoj pokrajini nakon srednjovekovne vladavine hrvatskih pa ugarskih kraljeva, Otomanskog sandžaka i Venecije, kroz kanjon Krčića izgradili sredozemnu stradu, koja je započinjala od mosta u Erveniku i išla preko Knina, Polače, Kijeva do Sinja. Na tom makadamu i danas stoji kameni most iz 1809, na putu prema Suhopolju gde su 1941. pobijeni Srbi iz Polače, a 1944. se smrzli partizani Druge dalmatinske partizanske brigade.

■ Stado je ostalo gore do Božića, kada se samo, tih 20km, vratilo kući. Dan posle, Knin je bio prepun hladnjača hercegovačkih mesara

Prepričavanje lokalnih istorijskih legendi su najdraža animacija u dugim usamljeničkim noćima lokalnog življa, kada im dođemo, Beograđani. Sve je tamo u srazu dva srpska i jednog hrvatskog sela. Na način slikan u *Lisicama* Krste Papića, *Mećavi* Antuna Vrdoljka, *Vučarima gornje i donje Polače* Jovana Radulovića, u kojoj su preostali samo kameni nadgrobni spomenici na lokalnom pravoslavnom groblju. Civljane u kojima se nalazi instagramičan, poput Jeloustona, više stotina metara prozirno duboki i usamljeni izvor Cetine, i hrvatsko, jedino obnovljeno Kijevo.

Predratni Knin je zbog balansa nacionalne majorizacije administrativno razdeljen na više novih opština. Srbi su po-

red Ervenika i Kistanja, pretežni, pa tako i na "vlasti", u Biškupiji. Tu žive dve moje babe. Prva Jovanka, sama kao skoro devedesetogodišnja starica, poslednja je vična u spravljanju ovčijeg sira iz mešine. Kaže da više nema snage. Njeni sinovci Joca i Mlađa od sestre Dušanke u komšiluku već su prešli na stočarstvo, misle da im se tako više ili lakše isplati. Sve se u Kninu decenijama zasnivalo na ovčarstvu, čak se i na stoletnom grbu grada nalazi jagnje. Jovankin deda Vajo, gorštak s Brezovice, kako su ga zvali, i Jovankin otac Jovo, čuvali su na Dinari hiljade ovaca ceo svoj dvadeseti vek. Prvog su poskoci po prstima izujedali dok je godinama čistio proplanak od kamenja. Drugog je Milan Kovačević snimao za *Karavan* , čuvenu putopisnu emisijuTelevizije Beograd sedamdesetih godina. Seljaci iz Dalmacije su dovodili ovce na letnju ispašu i čuvanje, od čijeg mleka se pravio sir sličan livanjskom. Tokom "Oluje", hrvatska vojska se baš odavde preko Crvene zemlje spustila u grad. Stado je ostalo gore do Božića, kada se samo, tih 20km, vratilo kući. Dan posle, Knin je bio prepun hladnjača hercegovačkih mesara.

NEPREGLED:
Brezovac s vrhom Dinare

NAJLEPŠA TIRKIZNA:
Izvor Krke

Danas, kad idemo gore, jedini perativ je da se ispentramo na Badanj, treći po visini vrh Dinare odakle puca pogled na Knin i Kozjak, Perućko jezero i, po vedrom danu, Šibenski zaliv. Imovinski, to je naš, nerešeni na osamnestine isparcelisani pašnjak, overen prsten-pečatom turskog bega na katastarskom listu iz devetnaestog veka. Odmah pored je tzv. Turski dolac, granica sa Bosnom, migrantska ruta na putu ka Evropi. Sve skupa napušteno, nenastanjeno, prepuno divljih svinja, kad mečka rađa tri mečeta i za njih idealno prirodno stanište, vukova čiji je ulov zabranjen, čak se plaća visoka novčana kazna i za odstrel iz nužne odbrane. Jedino što hrvatska država pruža je materijalni podsticaj za držanje magaraca, ali se po zaraslim vodenicama na Krčiću više vidi da nedostaju koze kao prirodni trimeri podivljalog rastinja.

Naposletku, nakon prošlogodišnjeg prisustva Borisa Miloševića kao srpskog potpredsednika Vlade Republike Hrvatske, tzv. obljetnica "Oluje" postala je u konačnici lokalni događaj za jedan dan, obaranje ruke rivaliteta sa Sinjom i njegovom alkom, vašar ili sajamski dan. Sve prethodno nenavedno, kao na primer postojeći ribnjak na Krki u gradu u kome je nemoguće sesti pa pojesti svežu pastrmku, ili otkup isklesanih nadvrataka napuštenih kamenih seoskih kuća za nove primorske vile, komadići su razbijenog stakla u ogledalu odsustva srpsko-hrvatske demografske i političke strategije pomirenja. Umesto da poput mađarskog Prosperitata, Srbija pruži ekonomsku podršku lokalnim Srbima za tzv. obiteljska poljoprivredna gazdinstva, a matična Hrvatska od kontinentalne Dalmacije turistički stvori novu Istru, jedni na komemoraciji u Busijama, drugi na obnovi od zemljotresu na Baniji, demonstriraju nepomirljivost i neučinkovitost.

Već sutradan sam ponovo u Splitu, čija trajektna luka u centru podseća na ukrcavanje u Nojevu barku. Pričam sa prijateljima iz prethodnog života Nenom Belanom i Juricom Pavičićem. Kad je sve tako kako sad jeste, kome i čemu je, napokon, bio taj postratni dvodecenijski dativ limba. Niko od nas, nema trenutni suvisli odgovor. Ali nemaju ga niti Amerika i Avganistan. Tako je kako je bilo. ¶

ZLATKO CRNOGORAC

Nanosnica lepe izabranice

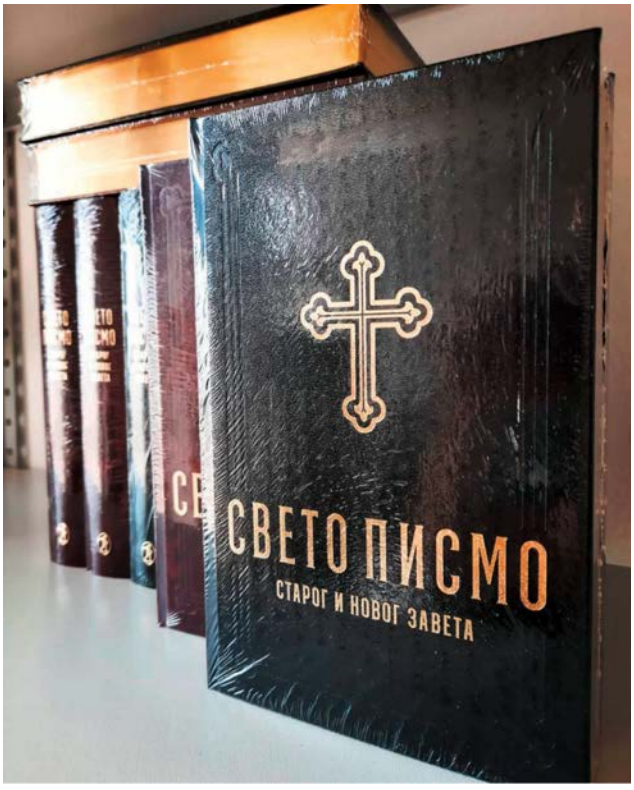
Objavljen je prevod Starog zaveta sa starojevrejskog, a u toku je prevođenje ove važne knjige i sa grčkog jezika. Nakon više od 150 godina objavljivanja prevoda koji sada koristimo, to je veliki napredak

Nedavni prevod Starog zaveta Dragana Milina na srpski jezik veliki je događaj u našoj kulturi, ne samo zato što je nakon prevoda Đure Daničića iz 1867. i Luja Bakotića 1933. godine – jedini.

Dragan Milin, profesor Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta u penziji, prevodio je sa starojevrejskog originala. Tridesetpet godina je predavao starojevrejski, tu je primetio sve manjkavosti i poteškoće sa kojima se teolozi susreću u prevodu Đure Daničića, i prihvatio je predlog Vere Mitić, direktorke Biblijskog društva Srbije, da Stari zavet prevede sa originalnog jezika. Podsetimo, Danićić je prevodio sa latinskog prevoda. U izdanju Biblosa je i Bakotićev prevod Novog zaveta.

Prevodu je posvetio devet godina ozbiljnog i temeljnog rada. Osim prevođenja, profesor Milin je i rekonstruisao tekst s obzirom da je trebalo obratiti pažnju na brojne fusnote koje se nalaze na svakoj stranici. Za "Vreme" kaže da se odlučio za takozvani originalni način prevođenja, onaj koji teži da bude što verniji izvornom tekstu, za razliku od prevoda koji nastoji da se približi ukusu savremenog čitaoca i kolokvijalno se naziva popularni prevod. Podseća nas na izreku: "Ako je prevod veran, nije lep; a ako je lep, nije veran". S obzirom da kod nas nije postojao prevod sa starojevrejskog originala, želja mu je bila da prevod bude što tačniji, što bliži originalu. Za prevođenje je, kaže, koristio *Biblia Hebraica Stuttgartensia (Bibliju Štutgartenziju)* iz 1997. godine koja se smatra najpribližnija originalu, i poredio je sa prevodima Starog zaveta na grčki, latinski, crkvenoslovenski, ruski, francuski, engleski, nemački, dva hrvatska i Daničićev prevod. Od pomoćnih sredstava profesor izdvaja klasične rečnike Gezeniusa i Lišovskog, kao i preparacije za svaku knjigu na nemačkom jeziku, a konsultacije sa dr Lenartom de Regtom, holandskim stručnjakom za hebrejski jezik, bile su mu od velike pomoći.

Ključna razlika koju doktor Milin navodi između svog i Daničićevog prevoda je u savremenom govoru. Trudio se da prikaže stil starog pisca, pa je zato zadržao pleonazme i tautologije poput "a on odgovarajući otvori usta svoja i reče govoreći", što bi danas značilo "a on odgovori". Zadržao je i nazive ličnih imena i geografskih pojmova, jer su se, kako kaže, uselili u nas, pa je zato ostao, na primer, Vitlejem iako je tačnije prevesti Betlehem. Zadržao je i ustaljeni naziv starozavetne knjige *Knjiga Isusa Navina* iako bi trebalo da bude Jošua ili Jehošua. Takođe, zadržao je i red reči, pa u poetskim delovima imenica sledi pridev – na primer "zemljo moja", a ne "moja zemljo". Kao najveću poteškoću u radu izdvaja male delove iz *Knjige o proroku Danilu* pisane aramejskim jezikom koji se razlikuje od starojevrejskog jezika.

Da li novi jezik donosi i nova saznanja o Starom zavetu? Profesor Milin odgovara negativno, ali kaže da je "saznao neke interesantne detalje. Na primer, u Postu 24,22 Daničić prevodi da Avramov sluga hoće da obdari svoju izabranicu zlatnom grivnom, a radi se o alki za nos, za koju sam izmislio reč *nanosnica* rukovodeći se činjenicom da već postoje narukvica, naušnica, pa čak i nanogica. Inače, izbegavao sam neologizme." Mnogim čitaocima je, kaže, smetao imperfekat u prevodu Đure Daničića (znadijahu, iđahu itd). U ovom prevodu su vremena koja se upotrebljavaju u svakodnevnom govoru.

S obzirom da prevod Luja Bakotića, koji je preveo i Stari i Novi zavet, nije zaživeo, logično je pitanje zašto nam je trebalo 150 godina da se neko odvaži i proba da nadmaši Đuru Daničića, pogotovo što stručnjaci kažu kako je vek jednog prevoda 15 do 20 godina. "Novi zavet u Srba je više puta prevođen jer je pisan grčkim jezikom, a imali smo više odličnih znalaca grčkog jezika. Za starojevrejski je bilo manje stručnjaka, a Stari zavet je oko četiri puta opširniji. Mlađi profesori fakulteta moraju da pišu knjige i članke koji donose bodove za napredovanje u zvanja, a prevodi se ne boduju. Prevođenje je, znači, idealno za penzionere!" odgovara profesor Milin. Nada se da će sama pojava novog prevoda najviše uticati na one koji se prvi put upoznaju sa Starim zavetom i dodaje da su prve reakcije pozitivne. Stari zavet, napominje, nije stvar vere nego kulture. U tome se najviše i ogleda važnost i značaj ovog savremenog prevoda. Ne možemo

da kažemo "Ahilova peta" ili "David ubio Golijata", a da ne znamo značenje i poreklo tih reči.

Pre dve godine objavljena je informacija da četrdeset stručnjaka Pravoslavnog bogoslovskog, Filozofskog i Filološkog fakulteta, Instituta za srpski jezik i Vizantološkog instituta SANU rade na projektu "Septuaginta na srpskom", s ciljem da se prvi put pojavi celovit prevod knjiga Starog zaveta s grčkog originala na srpski jezik. Podsetimo, Septuaginta je naziv za prevod Starog zaveta sedamdesetorice, jevrejskih učenjaka, koji su, prema legendi, po nalogu ptolomejskog grčkog vladara iz Aleksandrije nezavisno preveli Stari zavet na grčki za svega 72 dana, odnosno, kako je objašnjavao rukovodilac projekta profesor Rodoljub Kubat (vidi "Vreme" br. 1536), Septuaginta je hrišćanski Stari zavet, a Biblija je jevrejska. "Septuagintin prevod nastao je u Aleksandriji, među tamošnjim Jevrejima koji više nisu znali jevrejski jezik, a predložak sa kojeg je nastao prevod Septuaginte oslanjao se na egipatsku rukopisnu tradiciju. Naime, biblijski tekstovi nastajali su u dugom vremenskom periodu. Budući da su Jevreji posle ropstva u Vavilonu bili rasejani širom Bliskog istoka, pojavilo se više rukopisnih tokova, u kojima tekstovi nisu bili samo prepisivani nego i kreativno dorađivani. U tom procesu dorade pojavile su se razlike. Prevod nije nastao sa jednog završenog korpusa knjiga, niti danas postoji jevrejski predložak sa koga je nastajala Septuaginta. Prevod je nastajao istovremeno sa oblikovanjem kanona. Stoga se ne može govoriti da je Septuaginta prevod u klasičnom smislu, ona je zapravo apsorbovala raniju tradiciju u sebe i predstavlja završni tekst. Dakle, ona jeste prevod u smislu da se tekst preneo iz jednog jezika u drugi, ali taj tekst je još bio živ, to jest nije imao kanonski status koji je kasnije dobio. U tom smislu, Septuaginta je original" rekao je tada profesor Kubat.

Prevod Septuaginte napreduje, saznajemo od redovnog profesora Filozofskog fakulteta dr Vojina Nedeljkovića i čeka se objavljivanje nekih već prevedenih delova. Glavno je da po završetku projekta i taj novi prevod uđe u našu bogoslovsku i kulturnu sredinu i bude jedan od relevantnih prevoda Starog zaveta. ¶

KATARINA MILOJEVIĆ TOMIĆ

Uspomena na koralne grebene

Klimatske promene utiču i uticaće na nestajanje kulturnog nasleđa u celom svetu. U traganje za rešenjem uključila se i arheologija

PERMAFROST: Ostrvo Heršel

Naučnici predviđaju da će budući arheolozi i geolozi istražujući antropocen, prvo naići na plastiku pa tek onda na ostale tragove današnjeg čoveka. Jer, bez obzira da li je antropocen počeo pre 250 godina sa industrijskom revolucijom ili tek početkom pedesetih prošlog veka sa testiranjem nuklearnog oružja, klimu na planeti Zemlji od tad kreira čovek.

Da li je tako samo od antropocena, od "čovekovog doba"?

Ukoliko bismo se vratili nekoliko hiljada godina u prošlost, primetili bismo da su tranformacije biljnih i životinjskih vrsta u vezi sa poljoprivrednom revolucijom. Pre 12.000 godina, kada započinje Holocen, gotovo 3/4 Zemlje naseljavao je čovek. Ono što danas vidimo, posledica je ubrzane globalizacije i industralizacije. Kada je čovek odlučio da se bavi poljoprivredom, iako je to proces koji je trajao i nije se dogodio odmah, morao je da utiče i na promenu okoline u kojoj živi. Krčio je i palio šume ne bi li sebi i domaćim životinjama obezbedio pašnjake. U novijoj studiji zasnovanoj na istorijskim globalnim rekonstrukcijama upotrebe zemljišta i stanovništva, samo za oko 17% Zemljine površine nema dokaza o prethodnom ljudskom prebivalištu ili korišćenju tokom proteklih 12.000 godina.

Najudaljenije Uskršnje ostrvo Rapa Nui bilo je najizolovaniji komad naseljene zemlje. Na osnovu analize polena iz jezgara tri kraterska jezera, utvrđeno je da je u vreme dolaska doseljenika Uskršnje ostrvo u velikoj meri bilo pokriveno palminom šumom. Ovi zapisi polena takođe pokazuju da su u roku od nekoliko vekova šume palmi u potpunosti uklonjene, tako da su prvi evropski istraživači naišli na jalovo i neplodno tlo, a ostrvo je bilo prepuno srušenih džinovskih statua iz prošlih vremena.

Slična je situacija i sa nestankom mnogih životinjskih vrsta. Zna se da je, na primer, Australija do dolaska čoveka pre 45.000 godina bila izolovani kontinent. Za samo 5000 godina, od 24 životinjske vrste ostala je samo jedna. Ili, za samo nekoliko vekova sa dolaskom Polinežana (Maorija) na Novi Zeland pre 800 godina, istrebljene su moa ptice. Najveće ptice među njima imale su i do 200 kilograma.

Ovakvi primeri nisu poznati samo u izolovanim delovima planete. Istrebljenja »

ZAŠTO JE NESTAO:
Beba mamuta

NEKAD NA NOVOM ZELANDU: Ptica moa

životinjskih vrsta dešavala su se i u obe Amerike, i na skoro svim ostalim kontinentima. Već oko 1. veka nove ere transformacije su intenzivnije u oblastima gde se prostiralo Rimsko carstvo, ali i druga carstva u različitim periodima i na drugim kontinentima. Njihovi usponi i padovi menjali su pejzaže. Može se slobodno zaključiti da čovek ne oblikuje ekosistem poslednjih 250, već poslednjih 12.000 godina, s tim što je danas to izraženije i u mnogo većim razmerama.

Čovekov uticaj na životnu sredinu ostavlja dugoročne posledice, a biće potrebno nekoliko hiljada godina kako bi se planeta Zemlja oporavila. Usled antropogenih emisija CO_2 u atmosferu, temperature su u poslednjih 120 godina porasle prosečno za 0,85° C, a u poslednje dve decenije stopa rasta se uvećava. Tokom samo poslednjih pet godina zabeležen je drastičan porast CO_2 u atmosferi, a jedini zabeleženi pad za 6,4 odsto bio je 2020. godine zahvaljujući pandemiji prouzrokovanom kovidom 19. Mi godišnje dodajemo 40 do 50 milijardi metričkih tona CO_2 u atmosferu. U nekim predviđanjima, očekuje se da će srednja prosečna temperatura porasti za oko 3 do 4° C do kraja ovog veka. Taj će porast temperature dovesti do još bržeg gubitka leda na Arktiku i Antarktiku i povećanja nivoa mora. Od 1860. godine dokumentovani porast globalnog srednjeg nivoa mora bio je za oko 250 mm. Naučnici predviđaju da će do 2100. godine ukupni globalni porast biti oko 1 m, što može dovesti do raseljavanja više od 200 miliona ljudi. U poređenju sa okeanima preindustrijske revolucije, današnji okeani su kiseliji za 0,1 ph. Povišena temperatura i kiselost mora i urbanizacija imaju ozbiljan efekat na koralne grebene koji su staništa mnogih morskih organizama, ključni su za njihovu ishranu, štite obale od udara jakih talasa i utiču na regulisanje koncentracije azota i ugljenika. Procenjuje se da će za manje od 100 godina nestati više od 90 odsto koralnih grebena.

U okviru ove teme, najmanje se polemiše kako klimatske promene ugrožavaju kulturno nasleđe i kako to sprečiti. Povišena temperatura znatno utiče na arheološke lokalitete koji se nalaze na Arktiku ili u Sibiru, a čija je materijalna kultura sačuvana ispod snega i leda. Permafrost, dakle zona večitog snega i leda, čuva organski arheološki materijal, kao što su, na primer, zaleđene grobnice mumija iz kulture Pazirik na planinama Altaja, u srednjoj Aziji. Permafrost je sada ugrožen klimatskim promenama. Dostupni podaci za temperaturu iz mongolskih planina za poslednjih 30 godina ukazuju na povećanje temperature od 0,1 do 0,2 stepena C. Glečeri na planinama Altaja godinama se tope. Neka gruba procena je da su glečeri izgubili do oko 27 odsto svoje mase u poslednjih 100 godina.

U bazi podataka nacionalne kulturne baštine registrovano je 180.000 lokaliteta na Arktiku. Studije iz severozapadne Kanade, severne Aljaske i Sibira pokazuju kako destabilizacija permafrosta dovodi do ozbiljne erozije i promena pejzaža, sa dramatičnim efektima na očuvanje arheoloških nalazišta. S obzirom da nestanak leda i snega dovodi do otkrivanja arheoloških nalazišta, postoji opasnost od pljačke arheološkog materijala u velikim razmerama, kao što je zabeleženo u severoistočnom Sibiru. Ovde su hidraulične pumpe visokog pritiska korišćene za "miniranje" lokaliteta na kojima ima ostataka mamuta. Takođe, porast nivoa mora jedan je od najvećih izazova za očuvanje kulturnog nasleđa u priobalnim krajevima i za podvodne lokalitete. Urbanizacija dovodi do potpunog gubitka arheološkog zapisa, a tu su i već pomenuta ilegalna iskopavanja i pljačke arheoloških lokaliteta, ali i ratni sukobi. Mnogo toga još uvek nije otkriveno i poznato javnosti, a sa antropogenim negativnim uticajem na životnu sredinu, može biti zauvek izgubljeno.

Arheolozi sve više gledaju u budućnost. Proučavanjem daleke i bliže prošlosti oslanjaju se na dugoročne dokaze i zapise interakcija čoveka i životne sredine kako bi pružili kontekst i smernice za buduće ekološke uslove, scenarije i planiranje. S obzirom na obim i veličinu klimatskih promena i druge izazove u životnoj sredini, istraživači nude rešenja u vidu interdisciplinarnih istraživanja, a time uključuju društvene i humanističke nauke kako bi se procenili ovi problemi i tražili realni scenariji i rešenja za svetliju budućnost. ¶

MAJA MILJEVIĆ-ĐAJIĆ

Robotovlasništvo

U budućnosti, ne tako dalekoj, fizički rad će za čoveka biti stvar izbora. Ko baš želi da nosi ili kosi, moći će, ali niko neće morati. U fizičkim poslovima čoveka će zameniti jednostavni roboti, napravljeni upravo za tu svrhu. To tvrdi Ilon Mask, prvi čovek kompanije "Tesla", koja je pre neki dan predstavila svoj novi projekat – čovekolikog robota.

Takvi roboti nisu novost, u Japanu ih odavno razvijaju i niko se ne uzbuđuje previše. Delimično zato što se trapavo kreću i izgledaju poput kosmonauta na Mesecu. Ali, kada Mask najavi nešto, ljudi znaju da će to uskoro da nastane i biće komercijalno, odnosno dostupno barem onima kojima su dostupni "Tesla" automobili.

"Teslin" robot ima vitku figuru, visok je 172 centimetra, težak malo više od 60 kilograma, barem je takav nacrtan, pošto još ni prototip nije urađen. Moći će da ponese 25 kila, a da podigne 70. Kretaće se brzinom do osam kilometara na čas, brže nego čovek kada hoda, ali sporije od onoga koji trči, tako da će gotovo svako moći da mu utekne. Ne samo to, nego će svako moći i da ga savlada, ohrabruje nas Ilon Mask za slučaj da smo se uplašili kako bi takvi roboti mogli silom da nas potčine. Svoj optimizam objašnjava time što su "Tesla" automobili već napola roboti, samo ih treba drugačije konstruisati.

Roboti bi, dakle, mogli da nam kuvaju, odlaze umesto nas u prodavnicu, stavljaju veš da se pere i posle ga prostiru i peglaju, da rade sve one poslove kojih nam je preko glave. Njihova humanoidnost je neophodna da bi se uklopili u svet pravljen po meri čoveka. Umesto lica imaće ekran koji će služiti za komunikaciju, uz govor i pantomimu, naravno, a moći ćemo da ga prilagodimo sebi učeći ga šta da radi. S tim da će njemu, zaista, biti dovoljno da mu pokažemo jednom.

Znači li to da će mnogi od nas ostati bez posla? Nikako. Čovek će se baviti drugim stvarima, za šta mu je bog podario mozak sposoban da rasuđuje i kreira. Nedostatak IT kadrova je značajan u celom svetu, koliko god da ih imate, godišnje vam treba barem još toliko, te za posao ne treba da brinete. Ali treba da se osposobite za tu profesiju, a to je već problem. Veći nego konstruisanje savršenog robota.

Suočeni sa činjenicom da godišnje iškoluju manje od pola od neophodnih 70.000 IT stručnjaka prosečnih mogućnosti, u Brazilu su osmislili tromesečni program doškolovavanja, koji država subvencioniše. Ne samo da je školovanje besplatno, već država studentima plaća smeštaj, hranu, daje im mali džeparac, čak ih časti sitnom sumom za uspešno okončano obrazovanje. Procenjuju da će tako najpre privući one koji bi se rado prekvalifikovali, ali ne mogu to sebi da priušte jer moraju da zarade za golu egzistenciju.

Takav pristup mogli bi i drugi da iskopiraju, pa i Srbija. Umesto subvencija, koje se sada nude i IT kompanijama, država bi mogla da deli stipendije, pa i da plaća svaki položeni ispit ili makar diplomski, što bi ubrzalo obuku, to jest učinilo je efikasnijom. Ne treba strahovati od podvale jer vam u IT svetu ionako ne traže diplomu nego procenjuju vašu sposobnost.

Takmičenje u jeftinoj radnoj snazi je izgubljeno u korist robota, na srednji rok, a Ilon Mask predviđa uvođenje osnovnog prihoda kao konstantu neophodnu da bi se uskladila ekonomska jednačina. U takvom društvu, gde primaš platu samo zato što si se rodio, neće biti neobično da te plate malo više da bi se obrazovao i bio društvu od koristi. Možda nam to zvuči kao utopija, ali kako li je tek praljama pre stotinak godina zvučalo predviđanje da će za koju deceniju svaka kuća imati mašinu za veš. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

ODILON REDON

ALEKSANDAR ZOGRAF.

GODINE 1978, POJAVIO SE SINGL GRUPE **MAGAZINE**, "**SHOT BY BOTH SIDES**" – BILO JE TO JEDNO OD NAJBITNIJIH IZDANJA BRITANSKOG NOVOG TALASA U ZAČETKU. JOŠ UVEK SE SEĆAM UZBUĐENJA KADA SAM VIDEO OMOT PLOČE, KOJEG JE DIZAJNIRAO **MALCOLM GARRETT**. NA OMOTU JE, PREMA ODABIRU KOJEG JE NAČINIO VOĐA GRUPE, **HOWARD DEVOTO**, BILA REPRODUKCIJA CRTEŽA IZ 1886, FRANCUSKOG SLIKARA **ODILONA REDONA**, ČIJI ĆE SE RADOVI I NAKON TOGA POJAVLJIVATI NA IZDANJIMA GRUPE **MAGAZINE**.

ODILON REDON (1840–1916) JE TAKO DOPRO DO SEGMENTA SAVREMENE PUBLIKE, KOJA POD NORMALNIM OKOLNOSTIMA MOŽDA NE BI BILA UPUĆENA U NJEGOV RAD. REDON JE SVOJIM FANTAZMAGORIČNIM IZRAZOM PREDSTAVLJAO NE SAMO DEVETNAESTOVEKOVNOG PRETEČU NADREALIZMA, VEĆ JE BIO I JEDAN OD PRVIH UMETNIKA KOJI JE NASTOJAO DA PRIKAŽE VLASTITE SNOLIKE VIZIJE, ISTIČUĆI SAN KAO JEDNU OD GLAVNIH INSPIRACIJA. DANAS JE TO TEŠKO I ZAMISLITI, ALI DO TADA SU UMETNICI ZADIRALI U FANTASTIKU UGLAVNOM KADA SU ILUSTROVALI TEME IZ RELIGIJE ILI MITOLOGIJE. KONCEPT DA CRTEŽI I PLATNA ODRAŽAVAJU UNUTRAŠNJI SVET BIO JE TOLIKO NOV, DA JE ODILON REDON NAILAZIO NA OŠTRE REAKCIJE KRITIKE, DOK JE PUBLIKA ČESTO PROTESTVOVALA NA NJEGOVIM IZLOŽBAMA, TAKO DA JE POSTEPENO, NE PRE NEGO ŠTO JE ZAŠAO U ZRELE GODINE DOŽIVEO NEKAKVO PRIZNANJE. TEK DECENIJAMA NAKON SMRTI JE VIĐEN KAO "KULTNI STVARALAC".

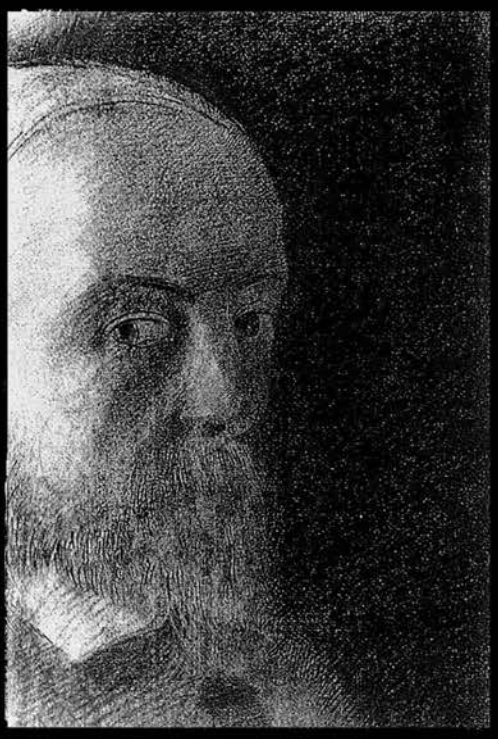

SREĆNOM IGROM SLUČAJA, NEDAVNO SAM NA BUVLJOJ PIJACI PRONAŠAO KATALOG IZLOŽBE KOJOM JE 1961. PREDSTAVLJEN RAD ODILONA REDONA (NJEGOVI SAVREMENICI **MOREAU** I **BRESDIN** TAKOĐE SU ZASTUPLJENI NA POSTAVCI) U **MUZEJU SAVREMENE UMETNOSTI (MOMA)** U NJUJORKU (TEK GODINE 2005, MOMA ĆE UPRILIČITI I VELIKU RETROSPEKTIVNU IZLOŽBU, **BEYOND THE VISIBLE**, POSVEĆENU ODILONU REDONU).

U KATALOGU IZ 1961, UČINJEN JE OSVRT NA BORBU KOJU JE REDON SVOJEVREMENO VODIO NASTOJEĆI DA OBJASNI DA NJEGOVA UMETNOST ZAPRAVO NE MOŽE DA BUDE JEDNOZNAČNO TUMAČENA. MEĐUTIM, 1898. ESEJ O NJEMU JE TREBALO DA NAPIŠE PRIJATELJ, KOJEM SE OSEĆAO DUŽNIM DA PRUŽI BAR NEKAKVO OBJAŠNJENJE – "VEĆ TRIDESET GODINA PITAJU ME KAKAV JE SMISAO MOJIH CRTEŽA, I JA NIKADA DO SADA NISAM ODGOVORIO NA TO PITANJE".

"U UMETNOSTI JE SVE PODREĐENO DRAGOCENIM KAPRICOM NEPOZNATOG, A TO JE **PODSVEST**, KOJA JE RAZLIČITA OD **VOLJE**. ANALITIČKI DUH BI MORAO DA BUDE VEOMA BRITAK KAKO BI USPEO DA UOČI TAJ TRENUTAK KADA NASTAJE STVARANJE, ALI NAKON SVEGA TO ZAPRAVO NIJE NI VAŽNO"...

Radnička kolonija

Otac dobio stan, sredinom šezdesetih, kad on bio treći razred osnovne, u novim zgradama, dole uz Ljubostinju, u Bolničkoj ulici. Ulica bila do naselja Radnička kolonija, pa i oni, sa granice, postali Kolonijaši. U Koloniji su bile jednospratnice, četiri stana, dva ulaza, svaki stan dve sobe, kuhinja, posebno ve-ce, posebno kupatilo, plus zidana šupa ispred zgrade, pravi socijalistički komfor. Iza su bile drvene hangar barake, red privatnih kuća, još iza hipodrom.

Oni imali sobu, nov politiran nameštaj sa bračnim krevetom, koji je imao odvojene madrace, nahtkasne, "taolet" sa ogledalom, kuhinju, koja je imala nišu, kredenac na kome je bio radio-aparat, špajz, kupatilo sa livenom kadom, podrum u kome držali drva i bure sa kiselim kupusom. Roditelji bili u kujni, spavali na kauču, iznad koga je bila tapiserija sa jelenom u šumi, on i mlađa sestra u "novoj" sobi.

Foto: D. Todorović

U novim zgradama uglavnom bili radnici "Krušika", kao i u Koloniji, deca, takoreći vršnjaci, u prvoj zgradi Miško i Mališko, u drugoj, njegovoj, Zlatać i Ivica, u trećoj braća Kurzin, Mikica Junda, da ne preskoči Ružicu, koja posle postala Đinđić, u četvrtoj Stevka i Maki, u petoj Teša i Reba, u šestoj Garda i Jelesije... Iza, u Koloniji, bili Branko Prća, Peca, Raspa, Žikica Čep, Mare Debeli, Jež, Šucinovci...

Preko Ljubostinje, koju preskakali, bilo igralište Mladog radnika, ceo dan igrali malu ševu ili na velike golove, pauza bila tek da odu kući i uzmu krišku 'leba sa mašću, po kojoj su bili aleva paprika ili šećer. Fudbal svi igrali, i to dobro, jedino da šutnu loptu nisu znali Džole i Skansi. Rade Ćora stig'o do Zvezde, bio u generaciji sa Blekijem Bogićevićem i Colom Jankovićem, dosta njih je igralo u podmlatku Metalca, njemu majka nije dala da trenira, "da mu ne slome nogu".

Sa sumrakom bi nastavili da šutaju loptu, igrali sredine pod uličnim svetiljkama, a sa mrakom kod komšije Katića, koji je bio samac i jedini imao televizor. Pred televizorom sva deca iz zgrade, gledali seriju sa Ben Kvikom, svima sledovali uštipci koje je Katić pržio, a odrasliji su mogli krišom da listaju "Čik", list "za muškarce".

Preko dana, vikendom, sedelo se na šipkama, koje bile između betonskih stubova, na uglu bolničkog kruga, i to ne svako, već, kao što je to opisao Milisav Savić, u knjizi *Ljubavi Andrije Kurandića*, samo oni koji su "postigli nešto u životu", dobro igrali fudbal, pecali, ili samo bili mangupi. U "kriminal" se računalo kad se uveče išlo u "Srbijanku" u krađu jagoda, a zabeleženo i da su neki od Mulike, koji stanov'o u prizemlju, kroz prozorče špajza ukrali pršutu. U te discipline prvak bio maloletni B.R. koji je noću posetio psihijatrijsko odeljenje bolnice i poharao bolesničke kasete, o čemu su "Novosti" objavile vest pod naslovom "Fantom u belom mantilu"!

Škola malo kome išla, do diplome osnovne škole se dolazilo mahom u večernjoj školi za odrasle. Nije poznato da li je i Slavoljub Šuca završio osnovnu, poznato da je matori Šuca išao u školu da moli da dete ne ponavlja, i da je nastavnik geografije poručio da nauči jednu lekciju, i da se javi. Kad je na času geografije nastavnik prozvao Slavoljuba i pitao šta je naučio, ovaj je odgovorio, može li da odgovara o šaranu, pošto je bio pecaroš, i znao je kako se hvata šaran. Nastavnik je odgovorio da može, ali to nije pomoglo Slavoljubu Šuci da ne ponavlja razred.

Uz ulicu su bile visoke topole, gore od mosta kod Navip prodavnice pa sve do Zapadne kapije "Krušika". Napisao i pesmu na tu temu, kad bilo vreme, dobio i nagradu: *Komšija Nikola/ u aprilu/ hrani vrapce bez obaveze/ nehajno umišljen/ sveden na jednostavan pokret ruke/ neprihvatljiv slučajnom prolazniku prometne ulice/ komšija Nikola/ sunce u tek olistaloj topoli...* Poezija se dogodila i Geji, dobroćudnom rmpaliji koji je stanovao u Galeriji, i koji nije znao ništa ni o šaranu. Geja je umeo da okupi klince i da im recituje: *Jašem konja/ gledam u nebo/ kauboj sam bog te jebo...*

Bez obzira na život u enklavi siromaštva i oskudice, sva ta deca su postali dobri ljudi, pozapošljavali se, osnovali porodice. Iz Kolonije otišao početkom osamdesetih, ali ostao na vezi.

Prošlo neko vreme, i Kolonija postala slavna. U leto '92. godine na ulazu u naselje je osvanula žuta tabla na kojoj je pisalo Republika Kolonija. Javljeno da se Kolonija, "iz protesta zbog pogubne Miloševićeve politike", otcepila od Srbije. U to ime, predsednik RK, slikar Bogoljub Arsenijević Maki, pred svojim ministrima i vernim narodom organizov'o otkrivanje Spomenika Srpskom predsedniku. Kad spomenik otkriven, videlo se da je to instalacija od siporeks blokova u vidu muškog uda visokog 2,6 metara. Policija je, odmah po otkrivanju, srušila spomenik, a Maki je završio kod sudije, gde je u odbrani naveo da je planirao i Spomenik Srpskom vojvodi, u obliku zadnjice, koju je nameravao da "natakne na Predsednika". Pošto se sudija razumeo u umetnost, dobio je samo četiri meseca zatvora, uslovno. ¶

DRAGAN TODOROVIĆ

„NAJBOLJI DEPOV PERFORMANS“
- PLAYLIST

„DŽONI DEP JE POSTAO JEDNO SA ULOGOM“
- DEADLINE

„FILM LEVITASA PREDSTAVLJA SNAŽAN ODJEK SADAŠNJEG VREMENA“
- DAILY MAIL

ACADEMY AWARD® NOMINEE
JOHNNY DEPP
HIROYUKI SANADA
MINAMI
JUN KUNIMURA
RYO KASE
TADANOBU ASANO
AKIKO IWASE
AND BILL NIGHY

MINAMATA

REŽIJA ANDREW LEVITAS

INGENIOUS MEDIA AND ROGUE BLACK PRESENT IN ASSOCIATION WITH INFINITUM NIHIL WINDHORSE ENTERTAINMENT MAGNOLIAMAE FILMS UK HANWAY FILMS BEAR BEAR FILMS / METROL TECHNOLOGY LIPSYNC & METALWORK PICTURES PRODUCTION A FILM BY ANDREW LEVITAS JOHNNY DEPP HIROYUKI SANADA JUN KUNIMURA MINAMI RYO KASE TADANOBU ASANO AKIKO IWASE AND BILL NIGHY "MINAMATA" CASTING DIRECTOR YOKO NARAHASHI MUSIC SUPERVISOR BUDD CARR COMPOSER RYUICHI SAKAMOTO COSTUME DESIGNER MOMIRKA BARLOVIC EDITOR NATHAN NUGENT PRODUCTION DESIGNER TOM FODEN DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY BENOÎT DELHOMME ASSOCIATE PRODUCERS BILL NIGHY PAUL TUFT EXECUTIVE PRODUCERS JASON FORMAN STEPHEN DEUTERS PETER TOUCHE STEPHEN SPENCE PETER WATSON MARIE-GABRIELLE STEWART PHIL HUNT COMPTON ROSS NORMAN MERRY PETER HAMPDEN NOBU HASEGAWA JOE HASEGAWA PRODUCED BY SAM SARKAR BILL JOHNSON GABRIELLE TANA KEVAN VAN THOMPSON DAVID K KESSLER ZACH AVERY ANDREW LEVITAS JOHNNY DEPP
WRITTEN BY DAVID K KESSLER STEPHEN DEUTERS ANDREW LEVITAS JASON FORMAN DIRECTED BY ANDREW LEVITAS

INGENIOUS METALWORK PICTURES REGGIE BLACK WILDERNESS FOUNDATION GLOBAL HanWay FILMS VERTIGO// RELEASING MCF

ISTINA KAO PREDRASUDA

SAMO U BIOSKOPIMA

CROWNE PLAZA®
AN IHG® HOTEL
BELGRADE

VAŠE
MESTO
SUSRETA

ORGANIZUJETE SASTANAK, KONFERENCIJU, OKUPLJANJE?

Mi smo tu i posvećeni smo uspehu Vašeg događaja.
Neka Vaš izbor budu originalna i nezaboravna privatna i
poslovna okupljanja u našem hotelu.

T. + 381 11 2204 004 F. + 381 11 2204 104
E. begcp.reservations@ihg.com A. Vladimira Popovića 10. 11070 Beograd, Srbija
www.crowneplaza.com

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec